AYLIK SİYASİ DERGİ

EYLÜL 1991 SAYI 16 FİYATI 7000 TL. (KDV DAHİL)

Demokrat!

MUHALEFET

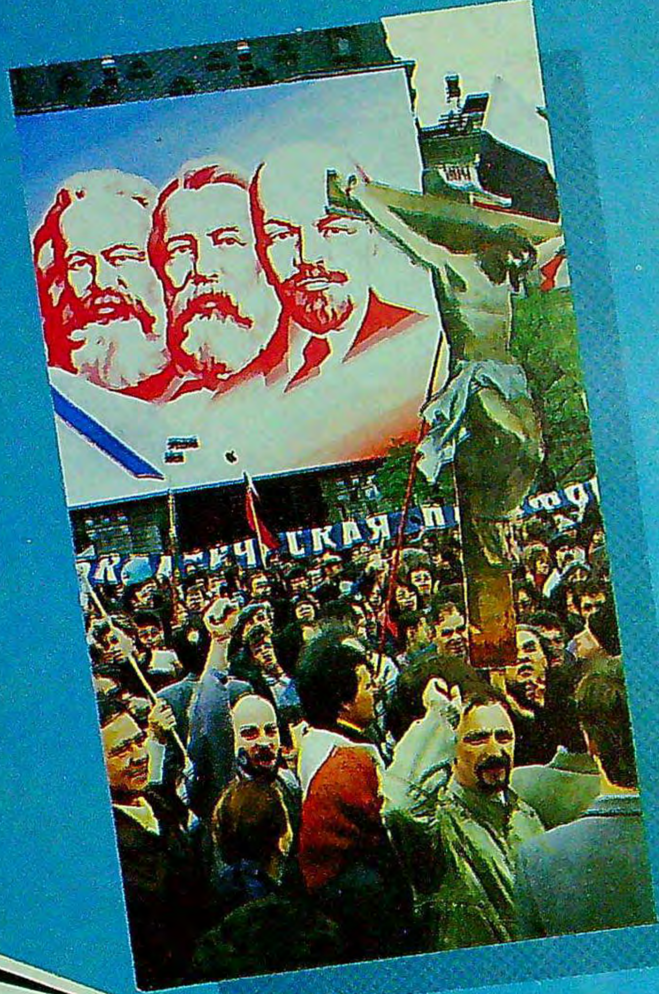
ERKEN SEÇİM VE KÜRTLERE "SEÇME YASAĞI"

SHP'nin iptal başvurusu yetersiz
KÜRT SİYASETÇİLER HALA ZİNDANDA

Yugoslavya'da ateş sönerken
İPLER AVRUPA'NIN ELİNDE

Tupamaro lideri Mauricio Rosenkof'la görüşme
ÖNCE KENDİMİZLE MÜCADELE ETMELİYİZ

KENDİ KUYUSUNU KAZAN YÖNETMEN:
FEHMİ YAŞAR

ZAVALLI ÜLKE

SÜRGÜN DÖNÜŞÜ

ŞİİRLERİ
ÖYKÜLERİ
MEKTUPLARI
VE
FİLMİ
"ARKADAŞ"

YILMAZ GÜNEY YENİDEN HALKIYLA

İSTANBUL : 7 Eylül 1991
AÇIKHAVA TİYATROSU. HARBİYE SAAT : 20.00

ANKARA : 13-14 EYLÜL 1991
ALTINPARK. AYDINLIKEVLER SAAT : 20.00

İZMİR : 27-28 EYLÜL
İ.E.FUARI . AMERİKAN PAVYONU SAAT:20.00

Düzenleyen: GÜNEY FİLMCİLİK

Demokrat!

EYLÜL 1991
Yıl:2 Sayı:16 Fiyatı: 7000TL.
Yurtdışı fiyatı: 4 DM

BASSAN AŞ. Adına Sahibi:
Hikmet KOÇAK

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Ümit ERDOĞDU

Bu Sayıda Katkısı Olanlar:
Cüneyt AKMAN, Fevzi ARGUN, Yılmaz AYSAN, Cemal BALCI, Adnan BOSTANCIOĞLU, İbrahim ÇEŞMECİOĞLU, Çiğdem ÇIDAMLI, Şaban DAYANAN, Selçuk DEMİREL, Mustafa DEMİRKANLI, Tansel EMANET, Ersin ERGÜN, Ümit ERDOĞDU, Mehmet FİKRİ, Bülent FORTA, Erdem GÜL, Engin GÜNAY, Murat Kenan HOCAOĞLU, Selami İNCE, Ercan KANAR, Seyit KOCAKUŞAK, Ertuğrul KÜRKÇÜ, Nadire MATER, Nimet MENTEŞOĞLU, Hasan NECİP, Ayşe ÖKTEM, Mahmut T. ÖNGÖREN, Haldun ÖZEN, Ömer ÖZGÜNER, Melih PEKDEMİR, Emre SENAN, Hayatı SOYDAN, Ülfet TAYLI, L.Doğan TILIÇ, Çetin UYGUR, Hasan UYSAL, Mecit ÜNAL, Murat YETKİN, Can YÜCEL, Hakkı ZABCI

Ofset Hazırlık:
BASSAN AŞ.

Basıldığı Yer:
Serler Matbaası

Dağıtım:
Hür Basın Dağıtım AŞ.

Adres:
Çatalçeşme Sokak 50/6 Cağaloğlu
İSTANBUL
Tel: 512 08 77 Tel-Fax: 528 62 32

Ankara Bürosu:
Yüksel Cad. No:33/17 Yenişehir
ANKARA
Tel: 1312148
Fax: 1336154

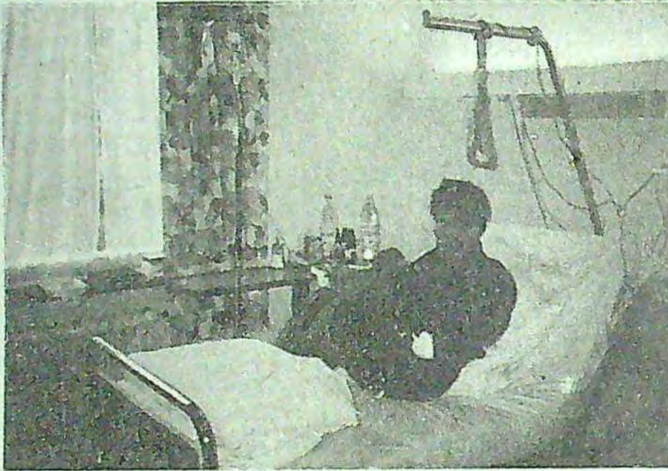
Yurtiçi Abone:
Yıllık: 70.000 TL.
Altı Aylık: 35.000 TL.

Yurtdışı Abone:
Avrupa Yıllık: 50 DM
Avrupa Altı Aylık: 25 DM
Amerika Yıllık: 30 $
Amerika Altı Aylık: 15 $
Adnan Bostancıoğlu adına
Akbank Türbe Şb. 0007381-7/A00/10
Döviz Hs.No: Akbank Türbe Şb.
0007333-8BU6/01
Posta Çeki Hs.No: 650004

İÇİNDEKİLER

İshak Yavuz için biraz daha çaba

"Yaşamak, yaşatmaktır" diyerek başladılar çalışmaya. Kendilerine İshak Yavuz'la dayanışma girişimi adını verdiler. Yurtiçinde ve dışında dayanışma inisiyatifleri kurdular. Gazetelerden, dergilerden çağrılar yaptılar. Geceler düzenlediler. Kampanya'ya yurtdışında bulunan işçi, işadamı, öğrenci "gurbetçileri" katıldılar. Bununla da yetinmeyip, kampanyalarını Alman kamuoyuna yaydılar. Aralarında Alman Kalp Vakfı, Demokratik Doktorlar Birliği, Yeşiller Partisi gibi kurumların desteklediği bir duyuru yayınladılar. Aynı duyuruyu Demokratik Doktorlar Birliği'nin "Rundbrief" adlı yıllığında tam sayfa yayınladılar. Bütün bunlar ise İshak Yavuz için yapıldı. İshak Yavuz'un yaşamı politik etkinlikler, soruşturma ve tutukluluklar ile geçti. Kalp yetmezliği nedeniyle yaşamından ümit kesildiğinde 31 yaşındaydı. Doktorların önerisiyle Münih Üniversite Kliniği'ne gönderildi. Umutlar da, bulunması gereken 200.000 DM'a bağlandı. Arkadaşları "Kocaman yüreği yerine yeni bir kalp 'insan sağlığı pazarından' elde edilebilirse, yaşamını sürdürebilecek ve yenilirsek bu bize çok ağır gelecek" diyerek başlattığı bağış kampanyasına, İshak Yavuz'u tanıyan-tanımayan çok sayıda kişi ve kuruluş destek verdi. Yaklaşık dört aylık bu imecenin sonunda İshak Yavuz, 13 Ağustos gecesi doktorların deyimi ile "süper" bir kalp nakli ameliyatı geçirerek zor günleri geride bıraktı.

Doktorların tavsiyesi sonucu, ameliyat sonrası tıbbi bakım avantajlarını gözönüne alarak yaşamının bundan sonrasını Almanya'da geçirecek İshak Yavuz. Bu arada "İshak Yavuz'la Dayanışma Girişimi" yarım kalan doktora çalışmasını devam ettirebilmesi için bürokratik ve maddi sorunları çözmede İshak'a yardımcı olmaya devam edecek.

"Küçük bir parasal katkı bile genç bir insanın yaşama kavgasına büyük destek olabilir" denmişti işe başlanırken. Gerçekten de küçük katkılar İshak'ın yaşam kavgasında çok önemli bir yer tutarak, sağlıklı günlerin kapısını açtırdı. İshak Yavuz ve dayanışma girişimi ilgi ve desteğini gördükleri herkese sevgilerini iletiyorlar. Ancak henüz sorunlar bitmiş değil. Gelecekteki ameliyat sonrası bakım masraflarını karşılamak için, iyimser bir tahminle yaklaşık 30.000 DM'a hala ihtiyaç var. Bu yüzden bağış kampanyası devam ediyor. Bağış yoluyla maddi katkıda bulunmak isteyenler aşağıdaki hesap numarasını kullanabilirler:

VDAA (Verein demokratischer Arztinnen und Arzte e.v.)
Konto Nr: 471 500-606
Postgiroamt fm
BLZ: 500 100 60
Stichmort "Yavuz"

■

Şiddet sınırı aştı..

İlk sinyal Cumhurbaşkanı'ndan geldi. "Kolaydır, inlerinde vururuz. Lübnan'ın göbeğinde vururuz. Irak'ta vururuz, bunu da açıkça gösteririz" diyordu 24 Temmuz Diyarbakır konuşmasında. Lübnan'ın göbeğine dek gidilmiyordu gerçi ama Irak'ın içlerine uzanan bir operasyon gerçekleştiriliyordu 5 Ağustos'ta.

Irak içindeki PKK kamplarına karşı başlatılan sınır ötesi operasyona bir süredir bölgedeki Kürtlerin hamisi kesilen ABD'nin ve onunla birlikte İngiltere, Fransa gibi ülkelerin ses çıkarmaması ilginçti. PKK'nın Amerikan ve İngiliz kontrolündeki Kuzey Irak'taki varlığının ortadan kaldırılmasına Özal-Bush görüşmesinde karar verildiği söylentiler arasındaydı.

Bazı kaynaklar aslında harekatın 8 gün önce yapılmasının planlanmış olduğunu ileri sürüyorlardı. Yani 28 Temmuz'da. Yani Başbakan Yılmaz'ın "Dünyanın en büyük sulama tünellerini" açmak için Şanlıurfa'da bulunduğu gün. Gerillaların o günlerde kamplarda toplu halde bulunmadığı yolunda istihbarat alınınca

harekat ertelenmişti. 4 Ağustos'ta PKK gerillalarının Hakkari--Şemdinli yakınlarındaki Samanlı karakolunu basarak 9 er ve 1 korucuyu öldürmeleri, 7'sini de kaçırmaları, imha planının bu kez sıcak bir takip örtüsü halinde uygulamaya konulması için bir gerekçe oluşturdu.

Türk ordusu Mayıs 1983'teki operasyon dışında daha önce de Irak'la arasındaki "Sıcak Takip Anlaşması" çerçevesinde Ağustos 1986 ve Şubat 1987'de olmak üzere Irak'taki PKK kamplarına üç kez sınır ötesi harekat düzenlemişti. Ancak bu kez düzenlenen harekatın boyutları bir sıcak takibi aştığı gibi, 1988'deki Kürt göçü ardından Irak'la yapılan takip anlaşmasının yenilenmediği bir döneme rastgelmişti. F-4 ve F-104 uçakları sınırdan yaklaşık 15 kilometre ötedeki Durji bölgesine dek 132 sorti yaptılar. Ardından başlayan kara harekatına 20 bin asker, 1500 özel tim ve 2000 korucu katıldı.

Açıklamalarda aralarında Abdullah Öcalan'ın kardeşi Osman Öcalan'ın da bulunduğu 600-700 kadar gerillanın bu bölgede bulunduğu ve "hepsinin kökünün kazınacağı" söyleniyordu. İlk günler parlak zafer söylevleri yeraldı manşetlerde. Hatta TV'nin yaptığı yayında spiker "Evet, dağlarda çok sayıda akbaba var. Bu da çok ölü olduğunu gösteriyor" bile diyordu. Operasyonun ardından yapılan resmi açıklamalarda 35 gerillanın öldürüldüğü, çok sayıda mühimmatın ele geçirildiği bildiriliyordu. Abdullah Öcalan ise "Bizim kayıplarımız yalnızca 9 kişi diyordu. Operasyonun resmi çevrelerce anlatıldığı ölçüde "başarılı" olmadığı basının mümtaz kalemlerince de ifade edildi.

Çekiç Güç'ün haberdar edildiği harekattan Dışişleri Bakanı Safa Giray'ın üç gün sonra haberi oldu. Türk Silahlı Kuvvetleri'nce PKK'ya Irak topraklarında vurulan bu "darbe" PKK'nın askeri örgütlenmesine ve lojistik kanallarına kısmen hasar vermiş olabilir. Ancak PKK'nın gerçek siyasi gücünün artık Türkiye sınırları içinde; Diyarbakır kahvelerinde, Nusaybin sokaklarında yani halkın arasında olduğu görülüyor.

Bölgede kırlardan sonra şehir halkı da devlet güçlerinin sürekli baskısı altında yaşıyor, devlete karşı olma duygusu nedeniyle her geçen gün PKK'ya biraz daha yaklaşıyor. Abdullah Öcalan'ın kendisine en büyük desteğin güvenlik güçlerinin baskısından geldiği saptaması her gün daha fazla doğrulanıyor. Daha çok kan ve şiddet halkın nefretinin daha çok büyümesine yolaçmaktan başka birşeye yaramıyor. ■

!

Merhaba
Bu sayıda bir nöbet değişimi yaptık.
Demokrat!'ın çıktığı günden bu yana yazıişleri müdürlüğü görevini yürüten arkadaşımız Engin Günay'ın yerine bu sayıdan itibaren farklı bir imza göreceksiniz. Ama Engin Günay iç sayfalardaki yazılarıyla yine bizlerle olacak. Kendisine teşekkür ediyoruz.
Ağustos ayı, Sovyetler Birliği'nde yapılan başarısız darbenin çalkantılarıyla sona erdi. Ve görülen o ki, kısa vadede de durulmayacak. Ertuğrul Kürkçü'nün kaleminden darbenin ve Sovyetler Birliği'nin anatomisi bu ayki kapak konumuz.
ANAP'ın parti içi sorunlar daha fazla artmadan, ekonomideki kriz daha da derinleşmeden, iktidarı ve Cankaya'yı kurtarabilmek umuduyla gündeme getirdiği erken seçim, partilere yeni çehreler katsa da, özünde "seçmen"e yeni bir şey sunmuyor.Ülkenin bu önemli gündemini Engin Günay yazdı.
Bu ay da sizlere, arkadaşımız L.Doğan Tılıç'ın yerinde izlediği Yuugoslavya'daki içsavaş, yazılarını özlediğimiz Can Yücel, Tupamaroların liderlerinden Mauricio Rosenkof ile Demokrat! adına arkadaşımız Ayşe Öktem'in yaptığı röportaj, Mecit Ünal'ın askere gitmeden Lali Berte'ye yazdığı mektup ve Dünyada İnsan Hakları'nda Şili... ile, yoğun bir sayı hazırladık.
Bu sayımızdaki Ertuğrul Kürkçü'nün"Bütün milliyetçilikler kötüdür!" başlıklı yazısıyla ilgili özel bir izahata ihtiyaç var galiba.. Sözkonusu yazı dergiye giren son yazıydı ve iki sayfa ayrılmıştı. Oysa gerek Ertuğrul Kürkçü'nün ana metni, gerekse Haldun Özen'in konuyla ilgili sorularımıza verdiği yanıtlar beklenenden çok uzun oldu. Dergiyi yeniden düzenlememiz ,zaten geciken sayının -teknik güçlükler nedeniyle- daha da gecikmesine yol açacaktı; dolayısıyla her iki metni de anlam bütünlüğünü bozmamaya çalışarak kısaltmak zorunda kaldık. Buna rağmen yazılar, "olağandışı" küçük puntolarla dizildi. Hem Ertuğrul Kürkçü ve Haldun Özen'in, hem de sizlerin bu durumu anlayışla karşılayacağınızı umuyoruz. Belki, şu an birçoğunuz "zaten Demokrat'ta 'olağandışı' küçük puntolara alışkınız" diyorsunuz.
Temmuz sayımızdaki "Deniz Teztel'e keyfi gözaltı. Bir Gece Ansızın..." başlıklı yazıdan ötürü Demokrat!'a dava açıldı.
Yeni sayıda buluşmak umuduyla...

Ümit Erdoğdu

Artık "12 Eylül sonrasına dönme" zamanıdır

11 YIL YETER!

Türkiye'nin gündeminde erken seçim var! Seçimin "erken" sıfatıyla nitelenmesi, çözüm gerektiren acil sorunların varlığına ve bu acil sorunların bugünkü parlamento yapısı içinde çözülemez olduğuna işaret ediyor. Ve yine "seçim günleri" Türkiye'nin bütün sorunlarını çözme iddiasıyla iş başına gelen bir askeri darbenin -12 Eylül'ün- 11. yıldönümüne denk düşüyor. 12 Eylül'den 11 yıl sonra, 12 Eylül askeri darbesiyle "tesis edilen mevcut anayasal düzen"in biriken sorunları için "erken seçim"e gerek duyuluyor.

11 yıllık sürenin bir seçime denk düşmesi aynı zamanda gelenekselleşen 10 yılda bir darbe periodunun da bir rastlantı haline dönüştüğünü gösteriyor. Darbecilerin "10 yıl yeter" diyerek kışlalarından çıktıkları koşulların geride kalmış olması, düzenin acil sorunlarının çözümü için erken seçimin kendini bir zorunluluk olarak dayatmasıyla birlikte düşünüldüğünde, darbe dönemlerinde sorunların çözülmüş olmadığı kendiliğinden açığa çıkıyor. Sadece, düzenin biriken sorunları alışılageldiği üzere askeri darbeyle değil de; erken seçimle çözülmek isteniyor. İstenen bu. Ama olanaklı olan bu mu?

Olanaklı olanın bu olup olmadığına yanıt bulabilmek için herşeyden önce çözümü istenenin ne olduğunu bilmek gerekiyor. İstenenin ne olduğunu da bilmek yetmiyor. Çünkü herkes farklı şeyler isteyebiliyor. Burjuvazi daha çok sömürü, daha çok ayrıcalık ve bütünüyle susmuş bir toplum istiyor. 12 Eylül'le temelleri atılan 11 yıllık dönem düşünüldüğünde bütün bunların artık gerçekleşemeyecek istemler olduğu ortada. Çünkü 11 yıldır hep daha çok sömürü, burjuvazi için daha çok ayrıcalık oldu. 11 yıldır hep susmuş bir toplum olması için herşey yapıldı. 12 Eylül 11 yılda kendi yöntemlerini sonuna kadar kullanarak kendi kendini tüketti.

Türkiye şimdi bir yol ayrımında. 11 yılda oluşturulan siyasal-toplumsal çerçeve artık iyice dökülüyor. Bir dönemin sonuna geliyoruz. Ama bir dönem nasıl biter ya da bitirilir? Bu sorunun da tek bir yanıtı yok. Çünkü bir dönemi herkes kendince bitirebiliyor. Kenan Evren'in anılarını yayınlaması bir tür "Evrenvari" bitiriş şeklidir. Evren'in bir trajik dönemi anlatırken komik hale düşmesi bu dönemin artık aşılmış olduğunun kanıtı sayılmalıdır. 12 Eylül'ün doğrudan ürünü olan ANAP'ın, benzerleri gibi tarih sahnesinden silinme tehlikesini hissetmesi bir diğer göstergedir. Şimdi ANAP da varlık koşuluyla birlikte yok olup gitmemek için, 12 Eylül'ü "üzerinden atmak" istiyor. Kuşkusuz ANAP'ın 12 Eylül'den kurtulması da "ANAPvari" olmak zorunda. Bunun yolu olarak "yeni dünya düzeni" içinde yer almaya can atan bir politika, ANAP'a en yakışan tarz olarak şekilleniyor. Demirel 10 yılın hesabını sormaktan söz ederken ya da SHP utangaç bir anti-12 Eylülcülükten dem vururken benzer bir kaygıyı kendi öznel üslupları içinde dile getiriyorlar. Dış konjonktür açısından da 12 Eylül'ün bir kambur olarak algılanması için son derece uygun koşullar var. İçeriği ne olursa olsun, söz ve propaganda düzleminde askeri darbelerin ne denli kötü bir şey olduğu vazedilip duruluyor. Sovyetler'deki son askeri darbe girişimi bu türden düşüncelerin değirmenine bir hayli su taşımış durumda. Bütün dünya Sovyetler'in geleceğini tartışırken Türkiye'de hemen hemen herkes 12 Eylül karşısında takınılması gereken tutumu ve 12 Eylül'ü tartışıyor. Bu neden böyle?

Çünkü artık miadını doldurmuş olan bir dönemin izleri varlığını korumaya devam ediyor. 12 Eylül askeri darbesinden bugüne kadar 11 yıllık bir süre geçmesine karşın Türkiye hala 12 Eylül tarafından temelleri atılan toplumsal-siyasal iklimden kurtulabilmiş değil.

12 Eylülcüler, "anarşi ve terör" diye niteledikleri iç savaşı bahane etmişlerdi. Bugün "batı yakasında" savaş yok ve yine kendilerinin örgütleyip yaygınlaştırdıkları devlet terörü dışında bahane edilebilecek bir "anarşi ve terör" de yok.

12 Eylülcüler "dış düşman" diye niteledikleri Sovyet yayılmasını ve bununla işbirliği içinde olduğunu ileri sürdükleri "iç düşmanları" bahane etmişlerdi. Şimdi bahane edilebilecek bir Sovyet tehditi de yok; ve onunla işbirliği yapan "iç düşmanlar" da yok! Peki niye hala 12 Eylül var? Niye hala 11 yıldır 12 Eylül tarafından temelleri atılan koşullarda yaşıyoruz? 11 yıl yetmez mi?

Gerek iç politik gelişmeler açısından gerek dünya politikasındaki son derece köklü değişimler açısından her türlü "meşruiyet" aracını yitiren bir askeri darbe düzeninin böylesine "korunup kollanması" nasıl açıklanabilir? Kuşkusuz böyle bir soruya devrimci-demokratik güçlerin öznel konumlarından hareketle bir çok yanıt verilebilir. Ama nedeni ne olursa olsun 12 Eylül'ün egemen sınıflar yararına başardıklarıyla basit bir yönetim değişikliği olmanın ötesinde anlamlar taşıdığı kabul edilmelidir.

12 Eylül kuşkusuz dünyadaki gelişmelerin de yardımıyla sadece vahşi bir zorla açıklanamayacak kadar çok şey başardı. Zorla bastırılan toplumsal muhalefetin boşluğunu ideolojik düşünüş biçimlerinde yarattığı tahribatla doldurmayı becerdi. 12 Eylül öncesi ve sonrası bu anlamda basit zamansal ayrımlar olarak görülmemelidir. Bu ayrımların nitelediği zaman dilimleri arasında son derece köklü değişimlerin olduğu kabul edilmelidir. Yeniden örgütlenen devlet yapısı, toplumsal düşünüş biçimlerinde meydana gelen köklü değişimler, insan ilişkilerinden politikanın yapılışına, ekonomik rasyonellerden, teknolojik gelişmenin yarattığı bilinçliliğe kadar gündelik yaşamın bütün dokularına sızan bir dolu "yenilik" 12 Eylül faşizminin düzlediği zeminde boy attı.

Elbette sömürü 12 Eylül öncesinde de vardı; ama burjuvazinin ideolojik hegemonyasını bu denli açıkça ortaya koyduğu bir emek-sermaye ilişkisi ancak 12 Eylül sonrasında gerçekleşti. Yine Türkiye'de baskı ve terör hep devletin asli unsuru olagelmişti. İşkence, adaletsiz yargılamalar ya da yargısız infazlar hep vardı. Ama işkencenin bu denli kurumsallaşması, binlerce işkenceci üreten bir ideolojik iklimin ortaya çıkışı, kitlesel tutuklamalar, onbinlerce insanı kapsayan adaletsiz yargılamalar, toplu infazlar, idam cezaları hep 12 Eylül sonrasının ürünleri olarak ortaya çıktılar. Baskı ve sömürünün aldığı bu yeni ve kurumsallaşmış biçimlere

toplumsal ilişkilerdeki büyük yozlaşma eşlik etti. İnsan ilişkilerindeki çürüme, rüşvet ve yolsuzluklar, sadece maddi çıkar ilişkilerine göre güdülenen insanlardan oluşan koskocaman bir toplum ve bütün bunların bir "toplumsal ahlak" olarak benimsenmesi, teşvik edilmesi hep 12 Eylül sonrasının ürünü oldu. Kısacası 12 Eylül askeri darbesi ortaya kesikli bir tarih çıkarttı.

Peki Türkiye 11 yılını böyle yaşarken dünyada neler oldu? Herşeyden önce 12 Eylül'e yolaçan dış koşulların en önemli nedenlerinden biri olan iki kutuplu dünya tablosu Doğu Bloğu ülkelerindeki çözülmeye paralel olarak anlamını yitirdi. Yıllardır "soğuk savaş disiplini" koşullarında kendini batının ileri karakolu olarak konumlandırmaya alışmış Türkiye soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte boşluğa düşmüş oldu. Soğuk savaşın kaba anti-komünizminden beslenen "resmi ideoloji" de tüm açıklayıcılık gücünü yitirdi. Doğu Bloğu'ndaki çöküş karşısında ABD politikalarında da zorunlu değişiklikler gündeme geldi. Yıllardır CIA damgalı askeri darbelere imza atan, uluslararası bir işkence endüstrisine sahip olan ABD, bir anda "demokrasi ve insan hakları savunucusu" kesiliverdi! Yeni Dünya Düzeni nitelemesiyle ifade edilen ABD politikalarında insan hakları ve demokrasi kavramları önemli bir ideolojik motif olarak kullanılmaya başlandı. Böylece soğuk savaş ikliminin hür dünya/komünist diktatörlükler ayrımına bağlı olarak geliştirilen "ulusal güvenlik doktrini"ni temel alan ABD patentli askeri diktatörlük rejimleri en önemli ideolojik dayanaklarından yoksun kaldılar. Yeni dünya tablosu içinde bir işlevleri kalmayan dikta rejimleri birer birer tasfiye edildiler. ABD de bu süreçte "sivil yönetimlerden" yana olma tavrını benimsedi. Kuşkusuz ABD bütün bunları demokrasi sevdalısı olduğundan yapmadı. Artık çürümeye yüz tutmuş olan eski müttefiklerini terkederken kendi egemenliğini korumanın çaresini bu yolla yaratmaya çalıştı. Giderek gelişip güçlenen demokrasi ve insan hakları bilincini denetim altına almanın ve bunları Doğu Bloğu ülkelerindeki rejimlere karşı bir silah olarak kullanmanın başkaca bir yolu bulunmuyordu.

Bugün hemen herkes insan haklarından, demokrasiden ve askeri darbelerin kötülüklerinden sözediyor. Böylesine kavramların ABD politikalarına demogojik bir temel sağlamasının yarattığı olumsuzluk kadar, güzel bir gelecek umudunu da içinde taşıdığı söylenebilir. Gerçekten de insanlığın ortak bilincinde kök salan bir demokrasi düşüncesi gerçek sınıfsal içeriğine kavuştuğunda, güzel bir gelecek umudunu beslememek için hiçbir neden yoktur

Bütün bu iç ve dış faktörlerle birlikte düşünüldüğünde 12 Eylül'ün üzerinde yükseldiği zeminin varlığını korumadığı ortaya çıkmaktadır. Dünyada askeri darbelerin ve cuntacıların lanetlendiği, insan hakları ve demokrasinin kutsandğı bir dönemde Türkiye'de cuntacıların hala itibarlarını koruması, insan hakları ve demokrasinin ayaklar altına alınması diğer bir deyişle temelleri askeri cunta tarafından atılan uygulamaların yeni biçimler altında da olsa sürdürülmesi kabul edilemez.

Türkiye 12 Eylül'le yaratılan toplumsal siyasal ortamdan kurtulmalıdır. Nesnel düzlemde bakıldığında hemen hemen bütün toplumsal politik güçlerin 12 Eylül'ün yükünden kurtulmak istedikleri ortadadır. Burjuva partilerinden, işçi hareketine, Kürt muhalefetinden, devrimcilere kadar hemen hemen her akım 12 Eylül'le oturtulmaya başlanan toplumsal siyasal çerçeveyi zorluyorlar. Ancak kuraldır: her toplumsal siyasal değişim ona önderlik eden güçlerin programına bağlı olarak şekillenir. Bu anlamda burjuva partilerinin 12 Eylül'ü aşmalarıyla devrimci demokratik muhalefet hareketinin 12 Eylül'ü aşma programları son derece farklı özellikler taşımaktadır.

Şimdi artık "12 Eylül sonrasına dönme" zamanıdır. 11 Yıl yeter!

Eğer hala insan hak ve özgürlüklerinin kısıtlandığı bir Türkiye'de yaşamak istemiyorsak; işkencenin, yargısız infazların sıradan olaylar olarak görüldüğü bir Türkiye'de yaşamak istemiyorsak 11 yıl yeter!

Öğretmensek, memursak ve sendika hakkı istiyorsak; işçiysek gaspedilen haklarımızı istiyorsak; öğrenciysek, özgür ve demokratik bir eğitim istiyorsak 11 yıl yeter!

Politik sürgünsek, yurt özlemi çekiyorsak, eski bir tutukluysak, ve meşruluğunu yitirmiş bir askeri darbenin "sabıka kaydı" hala özgürlüğümüzü kısıtlıyorsa 11 yıl yeter!

Kürtsek, baskı ve terör altında yaşamak istemiyorsak, kendi kaderimizi kendi ellerimize almak istiyorsak 11 yıl yeter!

Özetle, insansak, özgür ve demokratik bir ülkede yaşamak istiyorsak 11 yıl yeter!

11 yıldır bütün hücreleriyle çürüyen ve yozlaşan bir toplumda yaşamayı kabullenmek zorunda değiliz. Binlerce işkencecinin hala ellerini kollarını sallayarak dolaştığı bir ülkede yaşamak zorunda değiliz. Yürümenin, düşünmenin, örgütlenmenin yasak olduğu bir ülkede yaşamak zorunda değiliz.

Türkiye 11 yıldır bir "cinnet" koşullarında yaşıyor. İnsanlar asıldı, öldürüldü. Onbinlerce insan işkence gördü, sudan gerekçelerle yıllarca hapis yattı. Ve bütün bunlar sadece dünün değil bugünün de sorunu. Bütün bunlar için 11 yıl yeter!

Türkiye bugün 12 Eylül'le kendine dayatılan çerçeveyi reddecek bir tarihsel süreçte bulunuyor. Eğer bu Türkiye'nin şekillenişine devrimci demokrat güçler damgasını basamazsa, daha onyıllarca 12 Eylülcülerin bize dayattıkları koşullarda yaşamak zorunda kalacağız. Bu nedenle "11 yıl yeter!" deme kararlığını göstermek zorundayız. Böyle bir kararlılık tek tek insanlar olarak ve/veya birer çevre olarak kendi iç hesaplaşmamız için de geçerli sayılmalıdır. 11 yılın üzerimizdeki tahribatını aşmak için de 11 yıl yeter! Şu geçen 11 yılda yaşadığımız gibi yaşamak istemiyorsak şimdi "11 yıl yeter!" demek zorundayız. ■

Demokrat!

ZAVALLI ÜLKE

1980 öncesi Türkiye'de olduğu gibi bir kaos yaşanıyordu. Müdahale bunun için gerekti. İçteki reformlar sürecek, dışarıda da bütün anlaşmalarımıza bağlı kalacağız..." Ülkesindeki müdahalenin artık başarıya ulaştığı kanısına varan SSCB'nin Ankara büyükelçisi Albert Çernişev, 20 Ağustos'ta Mihail Gorbaçov'a karşı darbe girişimini "bizim anlayabileceğimiz"i umduğu bir örnekle böyle meşrulaştırmaya çabalıyordu.

Türkiye'deki 12 Eylül 1980 darbesiyle SSCB'deki başarısız 19 Ağustos 1991 darbe girişimi arasında kurulmaya çalışılan bu paralellik, 19 Ağustos'u bugünün Türkiyesi'nde Kenan Evren dışında kim için meşru kılabilirdi bilinmez ama, gerçeklikte böyle bir paralelliğin eylemli bir karşılığının bulunmadığı 20 Ağustos'tan başlayarak görüldü. Türk generallerinin 12 Eylül darbesinin "timing" ve icraat açısından sergilediği teknik "kusursuzluğunun" yanısıra, daha ilan edilir edilmez sağlayabildiği "pasif onay"la karşılaştırıldığında SSCB'nin "uyanık evlatları"nın 19 Ağustos 1991 darbe girişimi, ilk saatlerinden başlayarak dünya darbeler tarihine eşsiz bir ahmaklık örneği olarak kaydedilmeye hak kazanmıştı.

Gerçi, 12 Eylül benzetmesi SSCB'deki darbe girişiminde pratik bir karşılık bulabilmiş değildi ama, her iki darbeye iktisadi temel ile siyasal rejim arasındaki ilişki açısından bakıldığında bu benzetmenin bir politik mantıktan yoksun olduğunu söylemek o kadar kolay olmayabilir.

Bir soyutlama olarak her iki ülkedeki yöneten/yönetilen karşıtlığı düzeyinden bakıldığında Türkiye'deki 12 Eylül darbesiyle SSCB'deki 19 Agustos darbe girişimi arasında gerek varoluş koşulları, gerek kendilerini meşrulaştırmak için başvurdukları araçlar ve söylem, gerekse devlet iktidarıyla muhalefetin ilişkileri bakımından şaşılacak benzerlikler bulunduğunu gözlemek mümkün.

Perestroyka Glasnosta Karşı

Tek bir cümleyle ifade edilmek istense, SSCB'deki gerilimin kutuplarını bir yanda **perestroyka** ile öbür yanda **glasnostun** oluşturduğu söylenebilir. Son beş yıl içinde SSCB'nin seçkinlerinin ülkenin iktisadi yapısını ve iktisadi aygıtlarının işleyişini "piyasa ekonomisi"ne bağlamaya, yani dünya kapitalizmiyle entegrasyona yönelik **perestroyka** ya da Türkçesiyle yeniden yapılanma uygulaması -- Özal Amerikancasıyla transformasyon-- Sovyet toplumunu geçmişte tekçi devlet yapısı

altında bastırılabilen bütün özgül çıkarların birbiriyle kıyasıya döğüştüğü bir arena haline getirmişti.

Bir kez başlamış olan bu döğüşün, sistemin seçkinlerin -- Batılıların tabiriyle nomenklatura'nın-- egemenliğine dayalı genel yapısını yıkmaksızın yürütülebilmesi için siyasal rejimin yığınsal katılım ve eleştiriye de olanak veren bir esnekliğe ulaştırılması şarttı. Siyasal rejimdeki glasnost ya da Türkçesiyle berraklık adı verilen bu değişiklik ise, SSCB'yi son beş yıl boyunca ziyaret eden herkesin ağız birliğiyle tanıklık ettiği bir siyasal ve toplumsal demokrasinin, her türden açık siyasal muhalefetin de canlanıp serpilmesine olanak verdi. Geçmişte devlet zoruyla bastırılabilen bütün düşünceler siyasal eğilimler ve örgütler olarak ortaya çıkarak SSCB'nin merkezi ve yerel yasama gücü içinde üsler edinmeye ve kendilerini siyasal olarak meşrulaştırmaya başladılar.

Aydınların resmi ideolojiyi sorgulayan düşünsel hareketliliğini önce büyük çoğunlukla Marksist olmayan ya da komünizm karşıtı partilerin kuruluşu, peşisıra Sibiryalı kömür işçilerinin grevleri, ardından Kafkas ve Baltık cumhuriyetlerindeki çeşitli milliyetlerin bağımsızlık hareketleri izledi.

Ama tüketim malları üretiminde ve halkın yaşam düzeyinde gelişme sağlanamadı. Ne üretimin eski örgütlenmesi korunabildi ne piyasaya geçilebildi. İşçilerin çalışma koşulları düzelmediği gibi emek üretkenliğinde bir artış da olmadı. Temel malların kıtlığı gözlendi. Yaşam standartları açısından Brejnev dönemi aranır oldu.

Bu süreç içinde SSCB'de SBKP dışında ve SBKP'ye karşı bütün politik hareketler güçlerini artırırlarken SBKP nüfuzunu, üyelerini, itibarını durmaksızın yitiriyor, SBKP'nin egemenliğinin siyasal çerçevesini oluşturan "Birlik" ise adım adım parçalanmanın eşiğine yaklaşıyordu. 19 Agustos'a gelindiğinde SSCB içinde yaşayan bütün milliyetlerden işçiler, emekçiler ve bütün yönetilenler karşısında iktidarı elinde tutan güç olarak SBKP'nin hegemonyası inebileceği en alt düzeye inmiş, iktidarın devletin zor aygıtlarından başka hiçbir dayanağı kalmamıştı. Eğer SBKP'nin varlığı ve iktidarı 22 Ağustos'tan daha önce sona ermemiş idiyse bunun tek nedeni SBKP'nin inandırıcılığını sürdürüyor olması değil SBKP dışındaki hiçbir gücün de Sovyet toplumu karşısında inandırıcı bir seçenek sunamamış oluşuydu. SSCB'nin bürokratik seçkinleri komuta ekonomisinin sadakata bağlı hiyerarşisinin yerini piyasanın karın maksimizasyonu ilkesiyle belirlenen yeni bir sıralamanın almasını savunan teknokratlar karşısında nüfuzlarının giderek eridiğini görüyorlardı. Perestroykanın kendisinden değil "hızı"ndan yakınmaları bundandı. Geçiş ne kadar yavaşlatılabilirse nomenklatura içindeki yerleri o kadar uzun bir süre korunabilirdi.

Beceriksiz darbeciler, güya Gorbaçov'un elinden kurtarmak istedikleri SSCB'yi Yeltsin adında Amerikan hayranı, Rus milliyetçisi bir demagogun ellerine teslim ettiler. Mutlak ve bölünmez iktidarını kurmaya kalkıştıkları partilerini -dünyanın en güçlü siyasal örgütünü - üç günde ortadan kaldırttılar. Sözümona bölünmekten kurtaracakları SSCB daha darbeye kalkıştıkları gün bölündü gitti.

SBKP'nin "muhafazakarları", ordu ve gizli polisin ileri gelenleri Gorbaçov'u indirmeye ve iktidarı tek elde toplamaya bu konjonktürde karar verdiler. Kurdukları "Olağanüstü Hal Komitesi" yayımladığı ilk bildiriye "Vatan tehlikede!" diyerek başlıyor ve varlık nedenini şöyle açıklıyordu: **"Mihail Gorbaçov'un ülkemizin dinamik bir biçimde gelişmesi ve toplumsal yaşamımızdaki demokratikleşmeyi hizla gerçekleştirmek için düşündüğü ve uygulamaya koyduğu reformlar, çeşitli nedenlerden dolayı çıkmaza girmiş ve sonuç getirmemiştir... Piyasa ekonomisine kontrolsüz gidiş yüzünden insanlar egoistleşti... Uzun yıllar harcanan emeklerle oluşturulan ekonomik sistemin tahribi yüzünden yaşam düzeyimiz düştü. Ekonomik yaşam spekülasyon-**

cuların ve karaborsacıların egemenliğine girdi... En kısa zamanda acil ve kararlı önlemler almazsak yakın gelecekte aç kalacağız ve ekonomimiz çökecek...bu da kargaşaya yol açacak...gerçek yurtseverleri... bu kargaşaya son verilmesi için çaba harcamaya çağırıyoruz. Yurttaşlarımızdan anavatanlarına karşı görevlerini hatırlamalarını istiyoruz..." "Komite" önderi Yanayev, darbenin hemen sonrasında düzenlediği basın toplantısında "reformların süreceği"ni duyururken, SSCB büyükelçisi Çernişev'de 21 Ağustos'ta darbenin artık yerleşmiş olduğu inancıyla bildiriyi Türkler'in anlayabileceği bir dille şöyle yorumluyordu : **"Perestroykaya başladık, ama biraz romantiktik. Sloganlar ile yaşanan gerçekler arasında bir mesafe vardı." Bununla birlikte reformlar sürecekti, "çünkü bu herkes için tek çıkış yoludur. Yeni liderler de yeni lider bile değilller, aynı takımdanlar."**

Özetle hiç kimse perestroykaya karşı değildi: Ne Yanayev, ne Gorbaçov, ne de Yeltsin. Batı basınının "komünistler geri geliyor" diye haykırmasına, karşın ne "Komite"nin açıklamasında ne başka bir yerde "sosyalizm"den söz eden yoktu. "Komite" ekonomik temel sözkonusu olduğunda yalnızca **"piyasa ekonomisine kontrolsüz gidiş"** ten yakınıyordu. Darbe öncesinde generallerin *Sovyetskaya Rossiya* gazetesinde **"hilekar ve düzenbaz patronların, zeki ve kurnaz döneklerin ve açgözlü, hırsız kapit alistlerin izlediği yıkıcı ve güdümlü politikalar"**a ve **"vatanını sevmeyen, halkını acıklı bir köleliğe ve güçlülere tabi olmaya itenler"**e karşı **"ayaklanma"** çağrısında bulunmuş olmalarına karşın "Komite"nin ilk yönergesinin bir "ayaklanma"yı değil bütün öteki "devlet darbeleri" gibi kitlelerin inisiyatiflerini ve faaliyetlerini denetim altına almayı amaçladığını görebilmek için metne kısaca göz atmak yetiyordu:

"Siyasal partiler, kamuoyu örgütleri ve kitle hareketleri durum normale dönünceye kadar askıya alınmıştır.

"Grev ve gösteriler yasaklanmıştır.

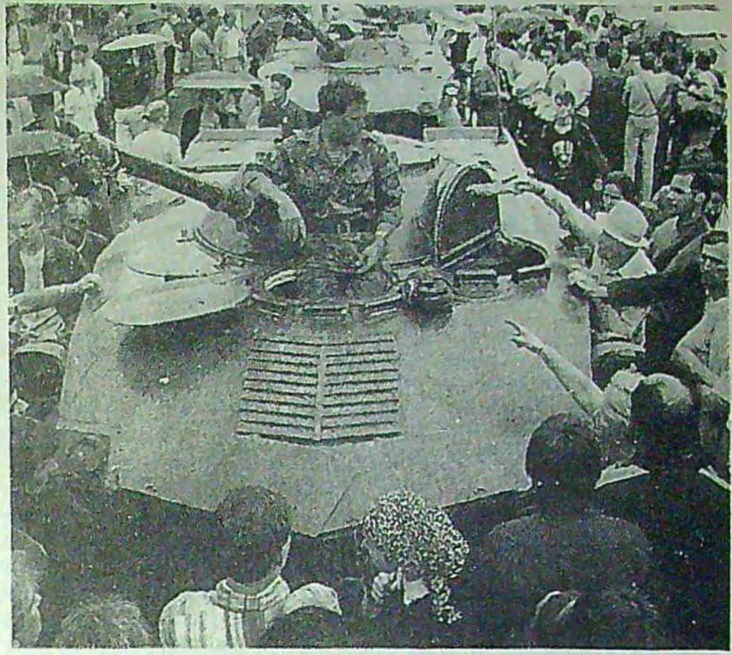
"Gerilimin fazla olduğu bölgelerde olağanüstü hal uygulaması başlamıştır.

"Basın sansüre tabidir.

"Gıda maddeleri de içinde olmak üzere bazı malların fiyatları düşürülmüş, bazı ücretler ve emekli maaşları artırılmıştır."

Eğer bu bildiri Türkiye'de yayımlanmış olsa yaşı 25'ten büyük herkesin bildirinin yazarının kimliğine ilişkin olarak sorulacak soruya aynı cevabı vereceğini

tahmin edebiliriz: **"Milli Güvenlik Kurulu"**, ya da **"sıkıyönetim komutanlığı"**! Darbenin Türkiye' deki sempatizanları bu yönergede "komünizmi hatırlama" emareleri göredursun, çağrışımların bu kadar güçlü olduğu bir durumda darbeyle Türk siyasal yaşamındaki "olağanüstü haller" arasında inandırıcı bir benzerlik kurabilmek için SSCB elçisinin aklına 27 Mayıs'ın bile değil de 12 Eylül'ün gelmiş olmasına şaşmamalı.

Kapitalist dünya ekonomisiyle gecikmiş bir bütünleşmeye yönelen bütün ülkelerde yönetici zümrelerin kriz dönemlerinde vardığı, Türkiye'nin de 30-40 yıldır çok yakından bildiği kritik yol ayrımına gelen SSCB eliti son beş yıldır kaçınılmaz bir tercihle karşı karşıyadır: **Kimler aracılığıyla temsil edilirse edilsin iktidar bir demir yumrukta mı toplanacak, yoksa siyasal demokrasi yolundan mı ilerlenecek?** 12 Mart rejiminin ünlü "solcu"(!) komutanı Muhsin Batur'un ifadesiyle "demokrasi devlete feda mı edilecek" yoksa sağcı Süleyman Demirel'in ifadesiyle "çare demokrasi içinde mi aranacak"? Sahnenin SSCB olması sorunsalı değiştirmemektedir. SSCB'de günümüzde siyasal sorun sosyalizmin gelişmesinin belli bir aşamasında rejimin biçimine ilişkin bir sorun değil, **piyasa ekonomisine geçişin siyasal üstyapısı sorunudur.** O yüzden Türk ya da Sovyet siyasal elitinin yaklaşımları bu soyutlama düzeyinde benzer endişelere ve davranışlara bürünebilmektedir..

İç ve uluslararası koşullar darbeyi bir gün sonra başarısızlığa mahkum etmiş gibi görünse de darbecilerin muhtemel kararlılığı pekala aynı etmenleri birer avantaja da çevirebilirdi. Ama darbeciler halktan Yeltsin'in kendilerinden korktuğundan daha çok korktukları için "kan dökmeyi" göze alamadılar. Direnenlere "ateş açmama" emri verilmiş birlikler, ikna eylemlerine dayanamayıp hızla saf değiştirdi.

Ama hepsi buraya kadar. SSCB'de işin gerisi 12 Eylül'deki gibi gelmedi. Darbe inanılmaz çelişkileri ve ahmaklıkları içinde beklenmedik bir hızla göçtü. Olan biteni kısaca özetlersek, darbeciler "vatan haini" diyerek devirdikleri Gorbaçov'u "ev hapsi"ne almışlar ama bildirilerinde onu övmekten kendilerini alakoyamamışlardı. Bir yıl önce Yeltsin "anavatan"ları Rusya'nın devlet başkanı olmasın diye ellerinden gelen herşeyi yapmışlar ama fırsatı ellerine geçirdiklerinde bu "hırsız kapitalistler"in başına iliş(e)memişlerdi; Yeltsin İngiltere başbakanı Major'la veda görüşmeleri yapar, "sonumuz geldi" diye ağlaşırken onlar telefonunu bile kesemedikleri Yeltsin'in gücünden korkar olmuşlardı. Hiçbir yasaya sığmayan bir darbeye kalkışmışlar, ama boş yere eylemlerini Anayasının falanca, falanca yasanın filanca maddesine uydurmaya uğraşmışlardı. En çok glasnosta son vermek istedikleri halde glasnost zemininde hareket etmeye, her adımlarını toplum için kabul edilir kılmaya çalışmışlardı.

Sonunda güya Gorbaçov'un elinden kurtarmak istedikleri SSCB'yi Yeltsin adında Amerikan hayranı, Rus milliyetçisi bir demagogun ellerine teslim ettiler. Mutlak ve bölünmez iktidarını kurmaya kalktıkları partilerini -dünyanın en güçlü siyasal örgütünü - üç günde ortadan kaldırttılar. Sözümona bölünmekten kurtaracakları SSCB daha darbeye kalkıştıkları gün bölündü gitti. Güya "Rus halkının onurunu korumak" için ayağa kalkmışlardı, içlerinden kendi onurunu koruyabilen yalnızca iki kişi çıktı ...

Eğer SSCB elçisini izleyerek mutlaka Türkiye'yle bir analoji kurmak gerekse Sovyet paşalarının 12 Eylül'e heveslenip 21 Mayıs gibi bitirdikleri söylenebilir. Ama benzerlikleri çekiştirmek gereksiz olduğu gibi hiçbir benzeştirmenin de gerçeğin yerini tutabileceğini sanmamalı. Bir kafa balkabağına pekala benzetilebilirse de balkabağının darbe planı yapabildiği hiç görülmemiştir!

Ya başarsalardı?

Eğer Sovyetler Birliği'nde darbeciler yeterince kararlı, örgütlü, belirgin bir

program ve açık bir eylem planına sahip olabilselerdi darbe başarıya ulaşamaz mıydı? Eldeki bütün veriler ulaşabileceklerini gösteriyor.

Birincisi, gerçekten de 5 yıllık başarısızlıktan dolayı SSCB'de Gorbaçov yönetimine karşı birikmiş büyük bir hoşnutsuzluk vardı ve özellikle ekonomik çöküntü, kargaşa ve bölünme tehlikesi, toplumun büyükçe olmasa da bir bölümü arasında "memleketi kurtaracak" bir "demir yumruk" gerekliliği düşüncesini, Batı karşısında dilenci durumuna düşülmüş olmasıysa özellikle yaşlı kuşakta Rus milliyetçiliği duygularını canlandırıyordu. Bu hoşnutsuzluğu çekip çevirmeye yönelen darbecilerin "devletin bölünmezliği ve vatanın bütünlüğü" diye haykırmaları boşuna değildi

Darbeciler yaptıkları işe herkesten önce kendileri inanmıyorlardı. Çatışan tarafların üstüne çıkamazlar, bir Bonapart rolünü üstlenemezlerdi. Üstlenebilseler, ya da gelecekte -SSCB'yi bekleyen fırtınalı gelecek içinde böylesi roller ve adaylarının çok sayıda olacağını öngörebilmek için kahin olmak gerekmez- bu rolü üstlenecek olanlar darbelerini tam bir başarıyla gerçekleştirseler bu Batı'nın haykırdığı gibi komünizmin geri dönüşü mü olurdu?

İkincisi, darbecilerin sonunda "demokrasi kahramanı" haline sokukları Yeltsin'in bile başlangıçta darbeye karşı çıkmaktan "iç savaşa yol açar" gerekçesiyle kaçındığı ve ancak eski içişleri bakanı, yeni KGB başkanı Vadim Bahatin'in baskısıyla kendisini silahlı kuvvetler komutanı ilan ederek, Rusya Parlamentosu'na yapılacak saldırıyı bölebildiği Bahatin tarafından açıklandı. Demek ki, aslında başlangıçta darbeye karşı çıkacak popüler ve halkın gözünde adı temiz hiç kimse bulunmuyordu. Bizzat Gorbaçov'un, daha iki gün önce Yakovlev tarafından "ihbar" edilen darbe girişimini bile bile başkentten ayrıldığını ve darbeyi aktif olarak önlemeye çalışmak yerine "bekle gör" konumuna çekildiğini düşünmek için çok fazla neden bulunuyor.

Üçüncüsü, Batı'nın bir yandan perestroyka'nın genel hattını izleyecek, öte yandan içeride baskıcı bir rejime yönelecek bir SSCB'yi bugüne ve geçmişe göre daha çok istemeyeceği de pek kuşkuludur.

SSCB'deki "başarılı" bir darbenin Batı'da nasıl karşılanacağının prototipi Tienanmen sonrası Çin'de bulunabilir. Tienanmen kıyameti ertesinde siyasal özgürlüklerin askıya alınmasına ve parti tekelinin pekiştirilmesine karşın Batı'nın Çin'le ticaretinde ve yatırımlarında hiç bir gerileme olmamış Çin de piyasacılıktan geri adı atmamıştı. O yüzden perestroykacı bir darbe Batı için iki açıdan hiç te o kadar istenmeyen birşey olmayabilirdi: Öncelikle "insani" gerekçelerle SSCB'nin "dipsiz kuyusuna" dolarlar doldurmak zorunda kalınmaz; dahası, vergi mükellefleri karşısında silahlanma giderlerini meşrulaştıracak bir gerekçe baki kalır, "Yeni Dünya Düzeni"nin kurulması çabaları uzadıkça uzar ve ABD'nin Avrupa ile Japonya üzerinde hegemonya iddiaları "Stalinist Rusya" tehdidi sayesinde sürüp giderdi. Ayrıca, parçalanan bir SSCB'den saçılacak cumhuriyetlerin yolaçacağı istikrarsızlık ve göç dalgaları SSCB'nin içine hapsedilmiş olurdu. Bunun işaretleri daha ilk günden görüldü. Bush, Yanayev'in de reformları surdureceği-

ni umduğunu söylerken, Mitterand darbeyi bir emri vaki olarak kabul ettiğini belli etti. Türk diplomasisi de aynı doğrultuda işliyordu. "Ne olursa olsun SSCB ile Türkiye Cumhuriyeti arasında değişmez tarihsel ve jeopolitik ilişkiler var"dı. "Yönetimler gelir gider, ilişkiler baki kalırdı". Dışişleri bakanı Safa Giray açıkça "Bu, Saddam işine benzemez" demişti.

Demek ki, iç ve uluslararası koşullar darbeyi bir gün sonra başarısızlığa mahkum etmiş gibi görünse de darbecilerin muhtemel kararlılığı pekala aynı etmenleri birer avantaja da çevirebilirdi. Ama darbeciler halktan Yeltsin'in kendilerinden korktuğundan daha çok korktukları için "kan dökmeyi" göze alamadılar. Direnenlere "ateş açmama" emri verilmiş birlikler, ikna eylemlerine dayanamayıp hızla saf değiştirdi. Böylece, ne yapacağını bilmez "olağanüstü hal komitesi" bir iki gün içinde yerini, sahte direnişçi Yeltsin'e bıraktı.

Sonunda Rusya'nın en parlak zekalarının öncülüğünde kahramanlık örnekleri vererek iktidara gelen Komünist Partisi son kuşağının en ahmak temsilcilerinin, hiçbir sonucunu göze alamadıkları sonuncu eylemiyle meşruiyetini yitirip kendisini feshetti. Artık SSCB'de Komünist Partisi iktidarda değil, bir parti değil, muhalefette bile değil.

"Eski devlet makinesini devraldık. Bu bizim talihsizliğimizdi. Bu makine çoğu kez bize karşı çalışıyor...Bu makineyi düzeltmek, yeni bir kalıba dökmek ve yeni güçlerle donatmak yıllar ister."
"Bizim göreve getirilen komünistlerin bu makineyi denetim altına almasına ihtiyacımız var, çoğu kez başımıza geldiği gibi makinenin komünistleri değil."
I. Dünya Savaşı'nın yıkıntıları içinde Avrupa'nın en geri ülkesinde iktidara gelen Bolşeviklerin tam da "devlet kapitalizmi" uygulamasını başlattıkları sırada iktidarda karşı karşıya kaldıkları en temel sorunu Lenin 1922'de ve daha sonra ölüm döşeğine gidinceye dek partisinin yetkili kurulları ve Komintern kongrelerinde yaptığı konuşmalarda döne döne böyle telaffuz ediyordu: "Eski devleti devraldık!"

Komünist Darbenin Başarılısı?

Dünya "sosyalist bir ülke"de bir darbeye ilk kez 19 Ağustos 1991'de tanık olmadı. Başarılı, hem de "timing ve teknik" açısından 12 Eylül denli "başarılı" bir darbe aşağı yukarı 12 Eylül'le aynı zamanlarda Polonya'da gerçekleştirilmişti.

Polonya'daki Jaruzelski darbesinin "başarısı" Polonya ordusunun çatışan taraflar karşısında üçüncü bir güç olarak aracı konumunu işgal edebilmesinden, çatışan tarafların üstüne çıkabilmesinden kaynaklanıyordu. Jaruzelski rejimi Parti **apparatçiklerinin** çıkarlarını korumayı üstlenmiş ama onları iktidardan uzaklaştırmış, parti nomenklaturasını toplumsal bir grup olarak kurtarırken onları siyasal olarak mülksüzleştirmişti. Jaruzelski, daha ilk günden ilan etmişti ki, "Ordu, ister kötü niyetleri ister beceriksizlikleri yüzünden olsun bugünkü bunalımda kusuru olanların, bu acı dersten birşey öğrenmeyenlerin ve eskisi gibi davranmaya devam etmek isteyenlerin koruyucusu olmayacaktır." Jaruzelski'nin kendisi de eski yöneticilerle arasına mesafe koymuş , Gierek de dahil olmak üzere eski dönemin yöneticilerinin yargılanacağını ilan etmişti. Ama iktidara el koymadaki kesin başarısına karşın Jaruzelski darbesi "müesses nizam"ı ve onun ekonomik ve toplumsal hiyerarşisini korumak zorunda olduğu nisbette işçi hareketiyle karşı karşıya gelmek zorundaydı ve geldi. Bu ilk ve en başarılı "komünist" darbe de elitin ayrıcalıklarını koruduğu ve işçi hareketini atomize etmeye yöneldikçe, üretimi düzenleme, toplumda sükuneti sağlama işinin üstesinden gelemedi ve yönetici elitin parçalanmasına yol açtı. Sonucu biliyoruz. Bugün Walesa Jaruzelski'nin yerinde oturuyor. Polonya piyasa yolunda.

Oysa SSCB'deki darbecilerin , Jaruzelski kadar olsun manevra alanı yoktu. Tümü de Gorbaçov'un bütün politikalarının ortağı, başta Yanayev, Gorbaçov'un "güvenebileceğim bir adam" diyerek yanına aldığı kişilerdi. Darbeye kalkıştıklarında önce Gorbaçov'u yanlarına almak için ona ricada bulunmuş, ardından tehdit etmiş, olmayınca "lanet olsun" diyerek kendileri toplumun karşısına çıkmak zorunda kalmışlardı. Ama önüne çıktıkları toplumun karşısında bütün başarısızlıkların hem nedeni hem failiydiler. Yaptıkları işe herkesten önce kendileri inanmıyorlardı. Çatışan tarafların üstüne çıkamazlar, bir Bonapart rolünü üstlenemezlerdi. Üstlenebilseler, ya da gelecekte -SSCB'yi bekleyen fırtınalı gelecek içinde böylesi roller ve adayla-

rının çok sayıda olacağını öngörebilmek için kahin olmak gerekmez- bu rolü üstlenecek olanlar darbelerini tam bir başarıyla gerçekleştirseler bu Batı'nın haykırdığı gibi komünizmin geri dönüşü mü olurdu?

Çıkmaz Sokağın Başında

"Ekonomik gücün Rusya'daki proleter devletin elinde olması komünizme geçişi sağlamaya yeter. Peki, neden yoksunuz? Apaçık ki, idari görevlerdeki komünist katmanın sahip olması gereken kültürden yoksunuz. Sorumlu mevkilerdeki 4. 700 komünistiyle Moskova'yı, bu büyük bürokratik makinayı, bu devasa yığını ele alalım ve kendimize soralım: kim kimi yönetiyor? Dürüstçe konuşursak bu yığını komünistlerin yönettiğini söyleyebileceğimizden çok kuşkuluyum. Komünistler, doğrusunu söylemek gerekirse yönetmiyor, yönetiliyorlar. Çocukluğumuzda tarih derslerinde dinlediklerimize benzer bir şey oldu: zaman olur bir kavim öbürünü fetheder, fetheden kavim fethedilene boyun eğdirir. Bu, herkesin anlayabileceği denli basit bir şey. Peki, bu kavimlerin kültürlerine ne olur? İşte burada işler o denli basit değil. Eğer fetheden kavim, yenilenden daha kültürlüyse kendi kültürünü boyun eğdirdiğine benimsetir; ama tersi olursa fethedilen kavim kültürünü kendisini fethedene dayatır. Başkent Moskova'da olan da buna benzemiyor mu? Moskova'daki, neredeyse sayıları bir tümene varan, en iyilerinden 4.700 komünist yabancı bir kültürün etkisi altına girdiler mi? Evet, yenenler yüksek bir kültüre sahip gibi görünüyor. Ama tam böyle de değil. Kültürleri, sefil, seviyesiz ama gene de bizimkinden yüksek. İstediği kadar sefil olsun bizim Komünist idarecilerimizinkinden yüksek, çünkü bizimkilerde idarecilik yeteneği yok...Hoş olmasa da kabul etmemiz gerek. Çünkü bugün öne çıkan sorun bu. Geçtiğimiz yıldan alınacak siyasal dersin bu olduğu kanısındayım ve 1922'de mücadele bunun çevresinde kopacak."

"Eski devlet makinesini devraldık. Bu bizim talihsizliğimizdi. Bu makine çoğu kez bize karşı çalışıyor...Bu makineyi düzeltmek, yeni bir kalıba dökmek ve yeni güçlerle donatmak yıllar ister."

"Bizim göreve getirilen komünistlerin bu makineyi denetim altına almasına ihtiyacımız var, çoğu kez başımıza geldiği gibi makinenin komünistleri değil."

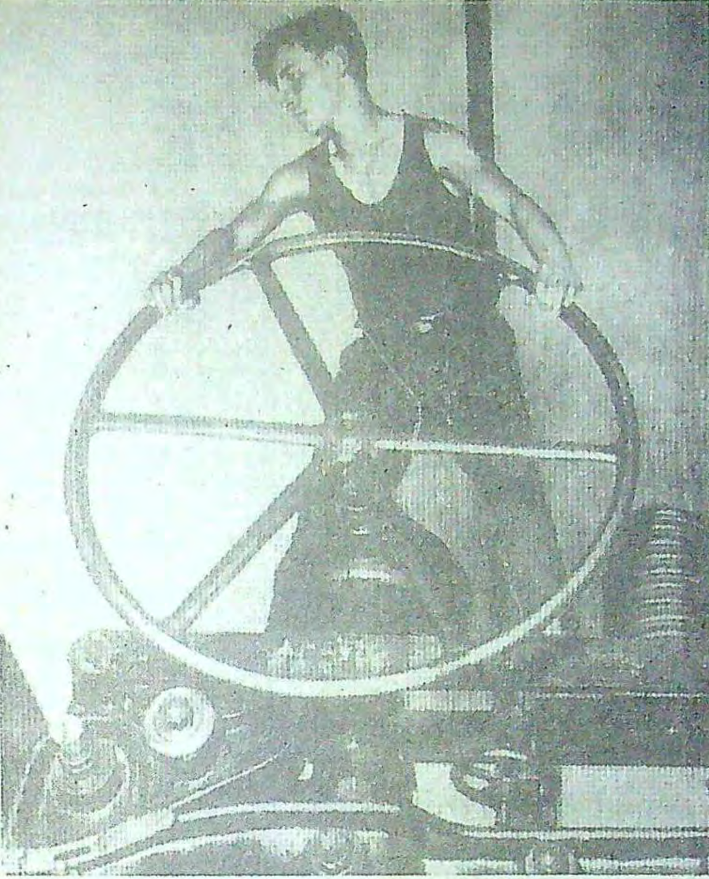
Ekonominin düzenleyicisi olarak pazarın dolayısıyla karın ilgası, yerini "planlama"ya bırakmıştı ama demokrasinin yokluğu etkili bir planlamayı olanaksızlaştırdı. Üretimin artırılması ve verimliliğin sağlanması etkili bir planlama olmaksızın olanaksızdı, ama etkili bir planlama da olanaksızdı çünkü kitleler yönetime katılamıyor, kararlar ile uygulama arasındaki ilişki hiçbir zaman tam olarak kurulamıyordu. II. Savaş öncesi Batının nispeten daha az hassas olan teknolojik düzeyini olağanüstü israfla da olsa yakalamak üretimi aşırı ve yığınsal çalışmayla artırmak, bayındırlık işlerini piramit inşa edercesine yürütmek olanaklıyken, teknolojik gelişme ritminin özellikle 60'lardan sonra durmaksızın hızlanması, daha karmaşık teknolojilerin giderek daha çok işyeri demokrasisini gerektirmesi seçkinlerin egemenliğinin bizzat kendi egemenliklerinin köstegi haline gelmesine yol açtı.

I. Dünya Savaşı'nın yıkıntıları içinde Avrupa'nın en geri ülkesinde iktidara gelen Bolşeviklerin tam da "devlet kapitalizmi" uygulamasını başlattıkları sırada iktidarda karşı karşıya kaldıkları en temel sorunu Lenin 1922'de ve daha sonra ölüm döşeğine gidinceye dek partisinin yetkili kurulları ve Komintern kongrelerinde yaptığı konuşmalarda döne döne böyle telaffuz ediyordu: **"Eski devleti devraldık!"**

SSCB'nin 1936 Anayasası ise, yalnızca 14 yıl sonra Lenin'in "yeni bir kalıba dökmek ve yeni güçlerle donatmak yıllar ister" dediği bu eski devletin yerine kurulmuş "yepyeni" bir devleti haber veriyordu: SSCB anayasasına bakılacak olursa 14 yıl gibi kısa bir zaman içinde SSCB'de **"devlet kapitalizmi"**nden **"komünizmin alt aşamasına, sosyalizme"** geçilmiş, Lenin'in 1922'de **"bürokratik çarpılmaya uğramış işçi devleti"** dediği Sovyet devleti artık **"bütün halkın devleti"** olmuş, SSCB **"dünyanın en demokratik devleti"** ilan edilmişti. Gerçekten böyle miydi?

Bu 14 yıl içinde Rusya'da gerçekten de kapitalizm adına ne varsa yerle bir edildi. Zaten devrim öncesinde son derece sınırlı ve güçsüz olan özel kapitalist sınıf tasfiye edildi ve SSCB'de özel kapitalist mülkiyete konu olan hiçbir fabrika, büyük tarım işletmesi, enerji santralı, demir ve karayolu kalmadı. Öte yandan SSCB gerçekten dünya tarihinde görülmemiş bir hızla sanayileşti. 1928-41 arasında toplam yatırımlar gayri safi milli hasılanın ortalama yüzde 25'i dolayında seyretti. 1. beş yıllık plan döneminde ise bu sayı yüzde 30 oldu. Kırdan sanayiye muazzam bir nüfus aktarımı gerçekleşti. Sanayide çalışanlar nüfusun sekizde birinden üçte birine yükseldi. Tarımda zor yoluyla girişilen kollektivizasyonla bütün topraklar devlet mülkiyetine geçirildi. Bütün SSCB "tek bir tarımsal-sınai kompleks" halinde birleştirildi.

Bu sürecin kaçınılmaz sonuçlarından biri devrim yıllarında nüfusun en çok yüzde 18'ini oluşturan işçilerin, sayıca muazzam ölçüde artmalarına karşın siyasal ve toplumsal iktidardan uzaklaştırılmalarıydı. Bu inanılmaz hızdaki kalkınma temposunun asıl canlı kaynağı olan işçiler ekonomik üretim alanına giderek daha çok gömüldükçe işçi sınıfının iktidar organları olan sovyetler bütün siyasal etkinliklerini yitirmiş, yetkilerini hiçbir biçimde denetleyemedikleri Komünist Partisi'ne terketmişlerdi. Lenin'in "işçilerin kendilerini kendi devletlerinden korumalarının aracı"

dediği sendikalar, devletin kendisini işçilerden korumasının aracı haline gelmişti. Planlama örgütleri üretimi işçilerin ihtiyaçlarına değil, işçilerin ihtiyaçlarını "planlanan" üretime uydurmanın düzenlendiği merkezler haline geldi. Siyasal yetkilerini Komunist Partisine, ekonomi üzerindeki denetimini planlama örgütüne, toplumsal etkinliğini kitle örgütlerine, silahlarını düzenli orduya ve gizli polise devreden ya da devrim sonrasında zaten bunlara hiçbir zaman sahip olmamış olan işçiler gerçekte kapitalizm altında olduğundan çok daha mülksüzleştirildiler. Üretim araçları üzerinde hiçbir denetim ve tasarrufları yoktu. Üretimde doğan artığın yeniden yatırıma dönüştürülmesi kararlarından dışlandılar. Sovyetlerden, siyasal egemenlik organlarından yoksundular. Devletin kalbi olan Komünist Partisi onları devlet karşısında temsil etmiyor, devlet adına yönetiyordu. SSCB'yi sonuçta yıkıma götüren gerilim işçilerle seçkinler arasındaki bu çelişkiden doğdu.

SSCB'de üretimde doğan artık üzerinde işçilerin hiçbir tasarrufu yoktu. Bu artığın tasarrufu üretim araçlarının kontrolünü elinde bulunduran seçkinlerin elindeydi. Lenin'in "devraldık ve yandık" dediği eski devlet NEP'le birlikte bütün gelenek ve göreneğiyle bu kontrolün başlıca mekanizması haline geldi.

Eski rejimin uzmanları, yozlaşmış komünist parti yöneticileri ve işçilerin yüksek katmanları ülkenin kaderini bu yapı aracılığıyla ellerine aldılar. Nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylülerle NEP aracılığıyla kurulmak istenilen ittifak tarımsal artığın denetlemesi konusunda rekabete dönüşünce NEP 1928'de sona erdi. Devralınan iktisadi temelin geriliği Sovyet kırındaki bu ikinci iktidar merkezini tasfiye için zordan başka bir yöntem bırakmıyordu. Azınlığın çoğunluğu tasfiyesinin seçkinlere zordan başka bir aracı olamazdı. Giderek büyüyen ve genişleyen bir baskı aygıtının oluşturulması kaçınılmazdı. Seçkinler, iktidar temellerini ise ancak sanayi şehirlerinde bina edebilirlerdi. Bunun hem ideolojik gerekçeleri vardı, hem de kolektif mülkiyet aracılığıyla yaratılan artığın asıl merkezi sanayi ve kentlerdi. Pazarın tasfiyesi ve sanayi seferberliği Sovyet elitinin rakiplerinin bertaraf edilmesinin, buna karşılık elitin iktidar temelinin geliştirilmesi yaygınlaştırılması ve pekiştirilmesinin maddi temeliydi. İdeolojik dayanağını ise "tek ülkede sosyalizm" projesi oluşturuyordu. Yabancı istila tehdidi ve varoluşlarını bu muazzam aygıta --komünist partisi, devlet daireleri, ordu ve polis--borçlu olanların inanç ve sadakati sovyet seçkinlerinin egemenliğine dar bir onay sağlasa da bu seferberliğin asıl aracı baskının yaygınlaştırılması olabilirdi.

Bu seferberlik, neredeyse serflik koşullarında bir çalışmayla da olsa SSCB'yi sonunda bir sanayi ülkesi haline getirdi ama olağanüstü bir insan gücü, kaynak ve zaman israfıyla. Bu kalkınmanın toplumsal bedeli işçilerin işlerine yabancılaşması, toplumun devlet karşısında atomizasyonu, işçi demokrasisinin yokoluşu, manevi ve fikri yaratıcılığın kösteklenmesi olarak ödendi.

Ekonominin düzenleyicisi olarak pazarın dolayısıyla karın ilgası, yerini "planlama"ya bırakmıştı ama demokrasinin yokluğu etkili bir planlamayı olanaksızlaştırdı. Üretimin artırılması ve verimliliğin sağlanması etkili bir planlama olmaksızın olanaksızdı, ama etkili bir planlama da olanaksızdı çünkü kitleler yönetime katıla-

mıyor, kararlar ile uygulama arasındaki ilişki hiçbir zaman tam olarak kurulamıyordu. II. Savaş öncesi Batının nispeten daha az hassas olan teknolojik düzeyini olağanüstü israfla da olsa yakalamak üretimi aşırı ve yığınsal çalışmayla artırmak, bayındırlık işlerini piramit inşa edercesine yürütmek olanaklıyken, teknolojik gelişme ritminin özellikle 60'lardan sonra durmaksızın hızlanması, daha karmaşık teknolojilerin giderek daha çok işyeri demokrasisini gerektirmesi seçkinlerin egemenliğinin bizzat kendi egemenliklerinin köstegi haline gelmesine yol açtı.

Sistem böylece seçkinlerin iktidarını ayakta tutmak için toplumu sanayileştirme işlevini sürdüremez hale geldi. Sovyetler Birliği'nde büyüme 1960'ların ikinci yarısından sonra duraksamaya, 1970'lerin ikinci yarısından sonra gerilemeye başladı. Çare önce Batı yardımında arandı. Bu yardımı garanti edecek dış politika dünya ölçeğinde statükonun korunmasına yönelik açılımlarda bulunmuş gibiydi. Bütün 60'lar boyunca sürdürülen "Barış ve İlerleme" kampanyasının, "Detant" arayışının berisinde yalnızca bu gereklilik vardı. Ama Batı'yla artan ekonomik ilişkiler SSCB ekonomisini dünya pazarının giderek daha çok baskısı altına almaktan başka bir sonuç vermedi.

Fasit daire bir türlü kırılamıyordu üretimi artırmak, üretim teknolojisini karmaşıklaştırmak ve hassalaştırmak iletişimi artırmaksızın, siyasal demokrasiyi geliştirmeksizin işçiyi emeğine ve emeğinin ürününe yabancılaştıran atomizasyonu gidermeksizin olanaksızdı, ama iletişimdeki her artış, demokrasinin her genişleyişi elitin iktidar tekelinin aşağıdan tehdit edilmesi anlamına geliyordu. Demokratik planlama ve işçi egemenliği elitin sonuydu, çökmeye ve kendi üzerine devrilmeye başlayan ekonomiyi elitin iktidarını elde tutarak canlandırmanın bilinen bir tek yolu kalıyordu: piyasa.

Böylece, kapitalizmi yıkan ama proletaryayı da iktidardan uzaklaştıran, kolektif mülkiyet temeli üzerinde eski devleti yeniden inşa eden Sovyet eliti kendi başına varabileceği yolun sonuna varmıştı. Gorbaçovla birlikte çıktığı yeni yol ise elit için bilinmeyen tuzaklarla doluydu, devlete ve partiye sadakat geçmişte artığın denetim hiyerarşisinde basamakların tırmanılması için yeterliyken, şimdi egemenliği elde tutabilmek dünya pazarının dalgalanmaları içinde yol bulabilecek yeteneği, beceriyi, bilgiyi gerektiriyordu. Elit kaçınılmaz olarak ikiye bölündü. Piyasaya en büyük bir hızla geçişten yana olanlar, Yeltsin, Şevardnadze, Aganbegyan, Şatalin gibileri Batı sermayesinin ülkeye akması için büyük ölçekli kolektif mülkiyetin hızla kendi denetimlerinde özelleştirilmesinden yana çıktılar. Ligaçev, Yanayev, Bestmertnih gibileriyse elitin bekasını piyasaya devletin mali ve iktisadi araçları elinde tutmayı sürdüreceği kontrollü bir geçişte buldular. Kitlelerin bütün inançlarını yitirdikleri Komünist Partisi şefleri, ekonomiyi yeniden düzenlemeyi başaramadıkları ölçüde birinciler kendi stratejilerine kitleler arasından giderek daha çok yandaş toplamayı başardılar. Böylece, inanılmaz denilen gerçek olmaya başladı, 72 yıldır "sos-

Darbenin yenilgisinden sonra gözaltında tutulduğu Kırım'dan Moskova'ya dönen Gorbaçov için artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak.

yalizm" altında yaşamış olan işçilerin kendileri, hiç değilse işgüçlerini "özgürce" satabilecekleri bir piyasayı, elitlerin keyfi yönetimine, karın düzenleyiciliğini, hiçbirşeyi düzenlemeyen "merkezi plan"a tercih ettiklerini ortaya koydular.

"Paraları verin, yoksa dostunuz almasını bilir!"

Darbeden sonra Komünist Partisi'nin en küçük bir direnme gösteremeden yokoluşu ve Yeltsin önderliğindeki piyasaya hızlı geçiş yanlılarının artan popülaritesi SSCB'nin artık eskisi gibi yönetilemeyeceğini açık hale getiriyor.

SSCB eskisi gibi yönetilebilse örneğin Stalin dönemindeki gücüne ve görkemine yeniden ulaşabilse bu Sovyetler Birliğinin komünizme geri dönüşü olabilir miydi? Marksist düşünüşün sınırları içinde kalındığı sürece bu sorunun cevabının kategorik bir olumsuzlama olacağını söyleyebiliriz.

İki nedenle. Birincisi 21. yüzyılın eşiğinde SSCB gibi modern ve karmaşık bir toplumda hassas teknolojilerin işyeşini gerektiren genişletilmiş yeniden üretimin düzenlenmesi doğrudan üreticilerin denetimi olmaksızın olanaksızdır. Kapitalist ülkelerde bile sermaye egemenliğini sınırlayan özerk işçi örgütlenmeleri olmaksızın üretimin aksamadan sürmesi sağlanamazken, SSCB'de tek parti tekeline ve keyfi planlamaya geri dönüş üretimin biçimi ne olursa olsun sürdürülmesi gereklerine bile aykırıdır.

İkincisi SSCB'nin eski düzeni komünizm değildir, komünizmin herhangi bir aşaması değildir. Komünizm, herşeyden önce kapitalizminkinden yüksek bir emek verimliliği demektir, çalışma zamanlarının minimuma inmesi, boş zamanların maksimuma çıkması, doğrudan üreticilerin kendi çalışmaları üzerinde egemen olmaları demektir. Kadınların ve azınlıkların tabi statülerinin sona ermesi demektir.

SSCB tarihinin hiçbir evresinde buna erişilememiş olduğunu biliyoruz. Kendisi bir sosyalist devrimden doğan ve egemenliğini sürdürmek için özel mülkiyeti tasfiye etmek zorunda olan seçkin bir bürokratik azınlığın kendisine bir toplumsal temel edinmek ve dış tehdide karşı kendisini savunmak için giriştiği çabalar, Rusya için kapitalist bir seçeneğin bulunmadığı bir çağda bu eliti kapitalizmin yerine getirmesi gereken bir sanayileşme düzeyine eriştirdi. SSCB'de adına komünizm denilen bu çabaların toplamıdır.

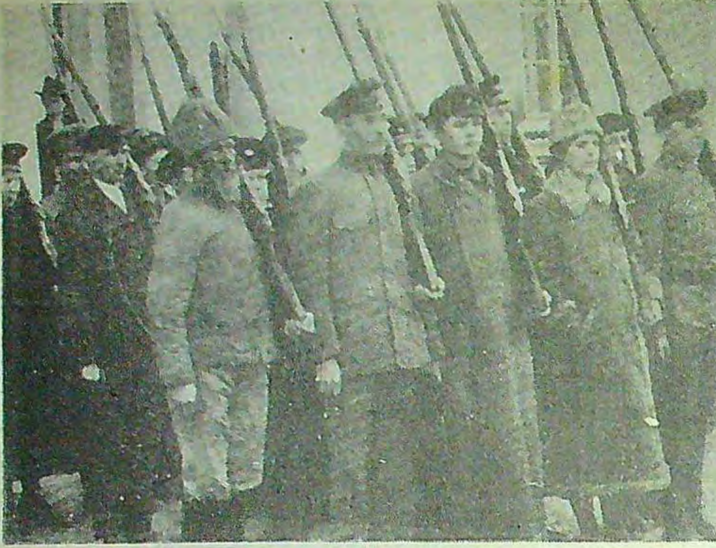
SSCB'de komünizme geri dönülemez, ancak komünizme doğru ilerlenebilir. Eski düzenin bütün tarihsel meziyeti SSCB toprağını maddi olarak bu ilerleyiş için 1917 Ekimi'ne göre çok daha elverişli hale getirmiş olmasıdır. Ama bu ilerlemenin pahası öylesine yüksek olmuştur ki, SSCB'nin ve bütün dünyanın işçileri için komünizm adı artık Marx'ın çözümlemelerinde bulunan bir özgürleşme projesi olarak 130 yıldır sahip olabildiği çekiciliği değil bu elitin işçiler üzerindeki meşruiyetini yitirmiş iktidarını ve yönetme şeklini içeren bir anlam kaymasına da uğramıştır.

Türkiyeli devrimciler ne yazık ki, kendi konumlarını tanımlamak için bir kez daha SSCB elitinin marifetlerinden kendisini kurtarmak için uğraşmak zorunda bırakılmıştır.

Darbe Sonrasında Dünya ve Türkiye

Sosyalizmin dünya çapındaki itibarı açısından açısından yol açtığı yıkıcılık bir yana bir devlet olarak SSCB'nin iç ve uluslararası alanda geçirdiği değişiklikler, dünya güçler dengesinin dizilişinde yeni sonuçlar yaratmaktadır.

Bunların en önemlisi, ABD'nin dünyanın tek süper devleti haline gelmekte olması ve bunun kapitalist dünyada yol açtığı kaynaşmadır. Fransa dışişleri bakanı Roland Dumas'nın 3 Eylül'de yaptığı açıklama bu bakımdan son derece ilgi çekicidir. Dumas, ABD'yi hegemonyacılıkla suçlayan demecinde açıkça ABD'yi Avrupa üzerinden elini çekmeye ve SSCB'den ayrılacak cumhuriyetleri Avrupa Birleşik devletlerinin nüfuz alanına almak üzere ABD ile kapışmaya hazır olduklarını açık-

1917'de başlayan dünya devrimi 74 yıl sonra sokulduğu çıkmaz yolun sonuna geldi, amaçlarının muazzam sonsuzluğunu Rus, Çinli ya da Türklerin sınırlı amaçlarına kadar daraltan "zavallığıyla alay etmek" üzere yerine getirilmiş gibi görünene geri dönmenin tam zamanıdır

lamaktadır. SSCB'nin çözülüşünün Doğu'da Japonya ve Çin'de yeni yönelimlere yol açması beklenebilir. Japonya ABD ile artan rekabeti dolayısıyla Çin'le yeni bir yakınlaşmaya yönelebilir. Öte yandan Çin içinde piyasa ve kollektif mülkiyet geriliminin tırmanması beklenebilir.

Darbenin SSCB-ABD kutuplaşmasına dayalı eski günlere geri dönüş özlemlerini beslediği Libya, Irak ve FKÖ, darbeye derhal açık onay vererek Körfez savaşından sonra bir kez daha ABD karşısında yenik düşmüşler ve Arap alemi üzerindeki nüfuzlarının sarsılması süreci derinleşmiştir.

Türkiye ise, hala SSCB'nin askeri kudretine bağlı olarak edindiği batının stratejik köprü başı konumunu artık bütünüyle yitirmiş sayılabilir. Avrupa ile ABD karşısında durmaksızın masaya sürülen bu kozdan kesin olarak yoksundur. Bunun dolaysız sonuçlarından birisi ABD karşısında eskisinden daha bağımlı olması, ikincisi Avrupa'nın SSCB'den kopan yeni Hıristiyan ve Aryen devletleri karşısında AT'ye dahil olma umudunun artık kesinlikle tükenmiş bulunmasıdır.

Beri yandan Türkiye SSCB'nin Türkik cumhuriyetleri özellikle Azerbaycan'a yönelik yeni nüfuz hesapları içine girecek ve sınırlarını değilse de nüfuz sahasını genişletmeye yönelecektir. Bunun Türkiye'de yayılmacı bir milliyetçilik akımını körükleyip besleyeceğinin işaretleri önce devletin en üst katından gelmeye başlamıştır. Özal'ın ağzından dile gelen "21. yüzyılın bir Türk yüzyılı olacağı" öngörüsü, Turancı ve İslamcı akımların bütüncü projelerini eskisinden daha büyük bir şevkle yeniden toplumun gündemine sokacaklarını düşündürmektedir.

SSCB'deyse "demir yumruk" tehdidi, darbecilerin temizlenmesiyle bitmiş olmamaktadır. Tersine, bütünleştirici ideoloji olarak Rus milliyetçiliği ve Hıristiyanlık bayrakları altında ilerleyecek gibi görünen Rus kapitalizmi, emekçileri piyasa disiplini içine sokabilmek açısından şiddete yönelmeye darbecilerden çok daha fazla eğilimlidir. Yeltsin'in kendisini mutlak iktidara ulaştıracak bir iki manevranın ardından "artık işimize bakalım" diyerek işçi hareketini ve yeni gelişecek sosyalist hareketi zaptu rapta almak üzere sağcı bir şiddet kampanyasını başlatacağının bütün işaretleri darbenin ertesi günü başlatılan cadı avıyla görülmüştür. Ne yazık ki, Sovyet işçileri Yeltsin'in sağcı despotizmi karşısında da silahsız, örgütsüz ve öndersizdir. Şu an için sahip olabildikleri tek şey olan toplantı, söz ve gösteri özgürlüklerinin ne kadar kolayca kısıtlanabileceği darbe sırasında da ortaya çıkmıştır. İşçi hareketi 1917'de kazandıklarını yeniden üretebilmek için önce SSCB'de daha pek çok şeyi kaybetmeye mahkum gibi görünüyor.

Marx 1850'de yitirilen ilk işçi devriminin ardından şöyle yazmıştı: "Proletarya devrimleri (...) durmadan kendilerini eleştirir, her an kendi akışlarını durdurur, yeni baştan başlamak üzere daha önce yerine getirilmiş gibi görünene geri dönerler, kendi ilk girişimlerinin kararsızlık, zaaf ve zavallılığı ile alay ederler(...) kendi amaçlarının muazzam sonsuzluğu karşısında boyuna, daima yeniden gerilerler, ta ki, her türlü geri çekilişi olanaksız kılıncaya ve bizzat koşullar haykırıncaya kadar: Hic Rhodus, hic salta! (*)

1917'de başlayan dünya devrimi 74 yıl sonra sokulduğu çıkmaz yolun sonuna geldi, amaçlarının muazzam sonsuzluğunu Rus, Çinli ya da Türklerin sınırlı amaçlarına kadar daraltan "zavallığıyla alay etmek" üzere yerine getirilmiş gibi görünene geri dönmenin tam zamanıdır ■

Ertuğrul Kürkçü

(*) Hic Rhodus, hic salta= İşte Rodos, haydi atla anlamına bir meydan okuma ifadesi. (Lt.)

SSCB can çekişiyor

"Bir zavallı ülke"

L. Doğan Tılıç

Poor country... Poor... Şey, fakir anlamında değil. Poor'un öteki anlamına ne diyordunuz? ". "Zavallı" diyorum. "Evet, evet. Zavallı ülke". Sesinden oldukça üzgün olduğu belli. Darbeden ve darbenin fiyaskoyla sonuçlanmasından sonra, Demokrat için bir yazı yazmasını ya da göndereceğim sorularla bir röportaj yapmayı önerdiğim Rus gazeteci arkadaşım ülkesinde olup bitenler konusundaki duygularını iki sözcükle "zavallı ülke" diye özetliyor.

Ses tonuna üzüntünün dışında hakim olan bir başka şey daha var: Korku. "Şu yazı işini ertelesek biraz" diyor. "Şimdi burada her yerde soruşturma yapıyorlar. Bizim ajansta da bir komisyon kurmuşlar. Ne olacak belli değil."

Bütün Moskova'da komünistlerin nasıl bir korku içinde olduklarını anlatıyor. İnsan kulaklarına inanamıyor. Komünistler Moskova'da korkuyor ve saklanıyorlar. Darbeyi başarısızlığa uğratıp zafer kazananlar, bildikleri komünistlerin listesini çıkartmaya, adreslerini saptamaya başlamışlar. İş o noktalara kadar inme eğiliminde. Gorbaçov'un Moskova'ya dönüşünde yaptığı basın toplantısında söylediği "cadı avı istemiyoruz" sözü şimdi büyük bir anlam kazanıyor. Ancak, artık ipler Gorbaçov'un elinde değil. Belki Yeltsin'in elinde de değil. Böyle toplumsal sarhoşluk dönemlerinde kitleler kolay kontrol edilemiyor.

Sovyet halkı bürokratik diktatörlüğün eskimişliğini yıllardır yaşayarak yakından gördü, Yeltsinlerin önerdiği kapitalizmin de yeni birşey olmadığını görmeleri fazla zaman almayacaktır.

Bazı bildik yasalar yeniden harekete geçmiş durumda. Demokrasi adına zafer kazandıklarını ilan edenler, dün darbecilerin basına getirdiği sansüre karşı çıkanlar şimdi kendileri gazeteleri yasaklamaya, yasaklar ilan etmeye başlıyorlar.

Darbenin fiyaskoyla sonuçlanması, parti, KGB ve ordu içindeki geçmişi özleyen bürokratların ölümcül bir yara alması anlamına geliyor. Ancak yine de Rusya'da, komünizmin tepeden inme götürüldüğü ayrılıkçı cumhuriyetlerin tersine, bir komünist kesim var ve bunlara yönelik McCarty dönemini aratacak bir cadı avına başlanması çok kanlı çatışmalara da yol açabilir. Üstelik darbeyle birlikte belki de son çırpınışını yapan bu kesim hala devlet mekanizması içerisinde var ve bunların hiç bir kaçış yolu bırakılmaksızın köşeye sıkıştırılması Moskova'da yeni darbe söylentilerinin doğmasına neden oluyor.

70 yıldır Sovyetlerde dalgalanmış olan kızıl bayrak sökülüp atılıyor, çiğneniyor ve yerine Rus bayrakları kaplıyor Moskova'yı. Sıranın Lenin'e geleceğini söylüyor sokakları dolduran insanlar. Darbecilere karşı baş kaldıranlar, bütün olumsuzlukların nedeni olarak 74 yıllık simgeleri hedef alıyorlar. Moskova'da dinden sonra Rus milliyetçiliği de bütün azametiyle birlikte keşfediliyor. Kısacası Sovyetler birliği'nde bir dönem açıkça ve resmen bitiyor.

Perşembenin gelişi belliydi, gidişi sürpriz oldu

SSCB'de yaşanan darbeyle birlikte Amerikalıların en çok tartıştıkları konulardan biri de CIA oldu. CIA yine gafil avlandı. Dünyanın artık kesinlikle tek süper devleti olan ABD'nin istihbarat örgütü, dünyayı sarsacak koca bir olay karşısında yönetime doğru dürüst tek bir istihbarat getirmemişti. Arka bahçesinde olup bitenler konusunda hiç de fena olmayan CIA, ne zaman dünyayı sarsacak çapta bir toplumsal olay yaşansa çuvallıyordu. İran Devrimi'nden sonra bu ikinci kez kanıtlandı.

Aslında Perşembe'nin gelişi Çarşamba'dan belliydi ve darbeyi kestirmek için hiç de birilerinin iki gün önce parti-

den istifa edip "darbe geliyor" demesini beklemek gerekmiyordu.

Ocak 91 sayılı Demokrat'da, 1991'de SSCB'de neler olabileceğine ilişkin bir değerlendirmede şunları yazmıştım: "1990'da, SSCB'de yaşanan diğer önemli olay Gorbaçov'un artık halk arasındaki prestijinin minimuma inmiş olmasıydı. Eğer Sovyet halkının yaşamakta olduğu açlık, kıtlık, rüşvet ve ahtopot gibi her yeri saran Mafia gerçeklerinde bir değişme olmazsa ülke 91'de Gorbaçov'u taşıyamayacak noktaya gelebilir... Bu gidişe karşı ordunun harekete geçmesi 91'de yaşanacak olaylardan birisi olabilir. Ordu gidişten hiç de hoşnut değil. Doğu Avrupa'dan dönen askerlere konut bulunamıyor, istihdamları sağlanamıyor. kısacası 1991'de SSCB'de herşey olabilir. Biz iyi şeylerin olmasını dileyelim, ama maalesef iyi şeylerin ipuçları görünmüyor. Maazallah, bir de darbe filan olursa Kabe'si hala Moskova olanların kafası iyice karışacak!"

Darbeyle birlikte, belki de, birçok yazar eski yazıları içinden bu tür alıntılar yaparak "işte ben demiştim" şeklinde yazılar yazmaya hazırlanıyordu. Ancak çok kısa bir sürede, doğrusu hemen hiç kimsenin "ben demiştim" diyemeyeceği bir gelişme yaşandı ve darbe tersine döndü. Sovyetlerin geleneksel güç odakları olan komünist Partisi, KGB ve ordu ittifakıyla yapılan darbe pek de muazzam sayılamayacak bir direniş sonucu fiyaskoya dönüverdi.

Başparmağın ucundaki liderler

Geçen yıl mayıs ayında, Moskova'yı 6 ay öncekinden çok farklı bulmuştum. Raflar çok daha boşalmış, fahişelerin sayısı çok daha artmış, merkezi yerlerde dilenciler boyvermiş, hırsızlık almış yürümüş, Mafia ve karaborsa her yeri sarmış, havaalanında kumar makinaları peydah olmuştu. Dönüşte yazdığım bir yazıyı şöyle bitirmiştim" "Moskova'da herşey hızla değişiyor. Gorbaçov'un estirdiği değişim rüzgarları şimdi O'nu da sallıyor."

Gorbaçov'un sallandığını görmek için, o gün bile, sokaktaki insanlarla konuşmak yetiyordu. Hemen hemen bindiğim her taksinin şöförüne liderler hakkında ne düşündüğünü sormuş ama hiçbirinin ağzından Gorbi hakkında hayırlı şeyler duymamıştım.

Bir taksi şöförüyle el kol işaretleriyle yaptığımız şu sohbeti hala anımsıyorum: "Gorbaçov" deyip, yumruk yaptığım sağ elimin baş parmağını yukarı kaldırmıştım. Şöför aynı hareketi tersten yaparak yanıtladı. Başparmak aşağıda, yani Gorbi yaramaz. Ligaçev'i sorduğumda parmağı arabanın tabanını delecekmişçesine aşağıya inmişti. "Yerin dibine batsın" dediği anlaşılıyordu. Lenin? Bu kez aşağı inen parmağı ağzından çıkan "diktatör" kelimesi tamamladı. Stalin'i sormaya gerek olmadığını kavramış ve Yeltsin'i sormuştum. Parmak bu kez havaya kalkmış ancak bir sağa bir sola gidip gelmişti. Şimdi büyük bir toplumsal olayın heyecanı içinde göklere çıkartılan Yeltsin bir yıl önce Moskovalı şöförün başparmağında sallanıyordu. "Eh işte, şöyle böyle " anlamında. Dün parmak ucunda sallanan Yeltsin, bugün toplumsal bir zafer sarhoşluğu anında gücünün vce popüleritesinin doruğunda. Ancak artık yalnızca mevcut düzene karşı olan kimliğiyle değil yaptıklarıyla da değerlendirilmeye başlanacak Yeltsin.

Yeltsin: sonun başındaki kahraman

Yeltsin'i orada tank üstünde darbeye karşı çıkarken izleyip de insanın aklına Türkiye'yi getirmemesi mümkün mü? Gerçi bizim demokratlar da bizde olmayan darbelere büyük bir yüreklilikle karşı çıkıyorlar ama gönül aynı yürekliliği bizim darbecilerimize karşı da göstermelerini istiyor.

Darbeye karşı sergilediği direnişten sonra şimdi herkes SSCB'de "esas oğlan"ın Yeltsin olduğunu kabul ediyor. Ancak, Yeltsin darbe karşısında aldığı tavırla gücünün zirvesine çıkarken aynı zamanda kendi sonunun da başlangıcına geldi denilebilir. Artık halk, Yeltsin'in yalnızca sorunları işaret etmesini değil, sorunları çözmesini de bekleyecektir. Sorunları çözemediği nok-

tada ise Yeltsin'in sonu başlayacak.

Kısa sürede ekonomik istikrar ve iç huzurun sağlanamaması durumunda Sovyetler çok daha uzun ve çetin karışıklıklar yaşamaya mahkum olacak.

Yeltsin darbeye karşı çıkan dalganın tepesine iyi bir zamanlamayla oturdu. Fırsatları iyi kullandı. Ancak şimdi, bu kapitalizm hayranı kahraman; yokluklara, karaborsaya, Mafiaya, işsizliğe, azgınlaşma eğilimi gösteren milliyetçiliğe ve bu eğilimin besleyeceği çatışmalara bir çözüm bulmak zorunda. Oysa Yeltsin, şimdiye kadar bu sorunları nasıl çözeceğine ilişkin hiçbir somut program ortaya koymadı. Tek söylediği büyük bir hızla piyasa ekonomisine geçmek. Ancak yoksulluğa alışkın olan Sovyet halkı öyle büyük çaplı eşitsizliklere, gelir dengesi uçurumlarına alışık değil. Piyasa ekonomisinin doğal bir sonucu olan bu olgular ortaya çıktığında, Moskovalı şöförün salllanan parmağının da aşağı döndüğünü görür gibi oluyor insan.

Yeltsin'in asıl güvendiği dağ da belki Batı yardımı. Oysa Batı yardımı bugüne kadar Gorbaçov'a verilmediyse, bunun tek nedeni Gorbaçov'un bu yardımı nasıl kullanacağına ilişkin Batı'yı tatmin edecek bir program sunamamış olması değildi. Daha büyük bir neden Batı'nın da öyle pek yardım edecek durumda olmamasıdır. Batı'nın hali vakti yerinde olan ülkesi Almanya birleşmeden sonra Doğu'da büyük harcamalara gerek duymakta. İngiltere ve Amerikan ekonomilerinin durumu ise hiç de iç açıcı değil. Bu durumda Yeltsin'e verilecek Batı yardımı, Sovyet ekonomisinin sorunları karşısında devede kulak kalacaktır. Ve Yeltsin'in güvendiği dağa karlar yağdığını görmesi için fazla beklemesi gerekmeyecek.

Bir taksi şöförüyle el kol işaretleriyle yaptığımız şu sohbeti hala anımsıyorum: "Gorbaçov" deyip, yumruk yaptığım sağ elimin baş parmağını yukarı kaldırmıştım. Şöför aynı hareketi tersten yaparak yanıtladı. Başparmak aşağıda, yani Gorbi yaramaz. Ligaçev'i sorduğumda parmağı arabanın tabanını delecekmişçesine aşağıya inmişti. "Yerin dibine batsın" dediği anlaşılıyordu. Lenin? Bu kez aşağı inen parmağı ağzından çıkan "diktatör" kelimesi tamamladı. Stalin'i sormaya gerek olmadığını kavramış ve Yeltsin'i sormuştum. Parmak bu kez havaya kalkmış ancak bir sağa bir sola gidip gelmişti. Şimdi büyük bir toplumsal olayın heyecanı içinde göklere çıkartılan Yeltsin bir yıl önce Moskovalı şöförün başparmağında sallanıyordu. "Eh işte, şöyle böyle " anlamında. Yeltsin'i parmağının ucunda sallayan şöförün en beğendiği lider Bush'du.

Eski yüzlü darbeciler

SSCB'nin içinde bulunduğu sorunlar o denli büyük ki darbeciler bile salt bunları saymakla halk desteği bulacaklarını sandılar. Doğu Avrupa'daki 500 bin Sovyet askeri kademeli olarak geri çekiliyordu ve o ana kadar çekilmiş olan yaklaşık 200 bin asker ve subay konutsuzdu. Darbeciler önce bunlara konut sağlayacaklarını ilan ettiler.

Ülkenin durumuna ilişkin bunun dışındaki tespitleri de oldukça yerindeydi:"... Halk gelecekten umudunu kesmiş bulunuyor. Piyasa ekonomisine kontrolsüz gidiş yüzünden insanlar egoistleşti... Uzun yıllar harcanan emeklerle oluşturulan ekonomik sistemin tahribi yüzünden yaşam düzeyimiz düştü. Ekonomik yaşam spekülasyoncuların ve karaborsacıların egemenliğine girdi...

Kendini düne kadar saygın bir Sovyet yurtdaşı gibi hisseden Sovyet insanı bugün ikinci sınıf insan gibidir..."

Darbecilerin halkın gerçekten de illallah dediği bu olguları sıralaması destek almalarına yetmedi. Aslında Devlet Başkanlığına getirilen Yanayev'in sorunlardan çıkış yoluna ilişkin söyledikleri de Yeltsin'in önerilerinden çok daha gerçekçiydi. yanayev; "Sovyet ekonomisi için dış yardımdan çok, ülkenin kendi potansiyelini harekete geçirmeliyiz" diyordu.

Sorunların çözümünü ayağını kendi topraklarına basarak aramak, bu dev ülkenin kendi potansiyelini harekete geçirmek, insanlarını Batı karşısında kapıldıkları aşağılık kompleksinden kurtarmak... İşte Sovyetler Birliği için en gerçekçi çıkış yolu olarak bu gözüküyor. Yeltsin ise bu yola çok uzakta hatta ters bir noktada duruyor. Durduğu nokta Yeltsin'in sorunlarının başladığı nokta olacaktır.

Darbecilere bir takım gerçekleri sıralamanın yetmeyeceği açıktı. Bir kere bunu yaparken büyük bir çelişki içindeydiler. bir yandan yaptıklarının darbe olmadığını kanıtlamak için kendilerinin tamamiyle eski yönetimin devamı olduğunu vurguluyorlardı. Ki bu doğruydu. Ama bu vurgulamayla saydıkları olumsuzlukların sorumlularının yine kendileri olduklarını kabul etmiş oluyorlardı. Aklı başında her insanın "19 Ağustos'dan önce de siz yönetimdeydiniz. Bu sorunları vurgulamak ve çözmeye soyunmak için neden 19 Ağustos'u ve Gorbaçov'un 'hastalanmasını' beklediniz?" sorusunu sorması kaçınılmazdı.

Darbecilerin darbeci olması dışındaki, en büyük sorunu ise halka "işte lider"

dile gösterebilecekleri yeni bir ismin olmayışıydı. Karizmatik özellikleri olan ve halk tarafından benimsenebilecek popülerlikte bir tek kimse yoktu darbecilerin arasında. Halk, son yıllarda, yüzünü eskiden kesinlikle dondurmuştu. Doğal olarak yaşanan sıkıntıların sorumlusu olarak şimdiye kadar ülkeyi yönetmiş olanları görüyordu. Yeltsin'e, hatta O'ndan çok daha Batılı eğilimlere sempati duyanların sayısı oldukça kabarıktı. Yeltsin'i parmağının ucunda sallayan şöförün en beğendiği lider Bush'du. Darbeciler ise Sovyet halkının çoğunluğunun gözünde kapatılmış bir sayfaya ait ve eskinin birçok olumsuzluğunun bizzat sorumlusu insanlardı.

Ancak insanları darbeye karşı sokaklara döken en önemli faktör, perestroykaya (yeniden yapılanma) sadık olduğunu ilan eden darbecilerinş, glastnosta (açıklık) karşı olduklarının açıkça görülmesiydi. Yani darbecilerin gelmesi, varolduğu kadarıyla bile, glasnostun sonu olarak görülüyordu.

Miliyetçiliğin pençesinde paramparça bir dev

Darbecilerin zamanlaması kuşkusuz bir tesadüf değildi. Ya yönetime el koyacaklar, ya da ertesi gün yeni birlik anlaşması imzalanarak cumhuriyetlere istemedikleri dozda özerklik verilecekti. Başarısızlıklar SSCB'nin parçalanma sürecini de hızlandırdı. SSCB şimdi, en iyimser bir tahminle, ancak Rusya, ve birkaç Türk cumhuriyetinden oluşan çok gevşek bir konfederasyon olarak varlığını sürdürecektir.

Böyle bir durumda da, Asya cumhuriyetleri, ekonomik ve kültürel anlamda, Türkiye'nin "orası", "güneydoğusu" gibi geri bir ikincil bölge durumunda olacaktır. Henüz Alman dazlaklarının Türk işçilere aldıkları tavır noktasına gelmese de, Moskovalı Rus milleteyçilerinden diğer halklara yönelik homurtular yükselmeye başladığı görülüyor. Belki bu duygularda, Özbekistan, Azerbaycan, Tacikistan ve Türkmenistan gibi cumhuriyetlerin darbeyi destekler eğilime girmelerinin de etkisi var.

Şimdi cumhuriyetler birbiri ardına bağımsızlıklarını ilan etme yarışına girdiler. SSCB'de birlikten ayrılma yoluyla tüm birikmiş politik, ekonomik ve diğer sorunlardan kurtulunacağı yanılsaması yaşanıyor.

Aslında ayrılık, milliyetçilik dalgasıyla birleştiğinde çok daha büyük sorunlara yol açacak. Bugün Yugoslavya'da yaşanan sorun ve çatışmaların birlikten ayrılan Sovyet cumhuriyetlerinde daha şiddetle yaşanacağı kestirilebilir. SSCB' içindeki cumhuriyetlerin hepsinde halkın yüzde 20 ile (Azerbaycan) yüzde 60 (Kazakistan) arasında değişen kesimi, cumhuriyete kimliğini veren ulusun dışındaki unsurlardan oluşuyor. 60 milyondan fazla insan kendi ulusal devletinin dışında yaşıyor. Ve kendileri bağımsızlık isteyen, artık ilan eden, cumhuriyetler kendi içlerindeki otonom bölgelerin otonomisine son verme gibi bir çarpıklık içindeler.

İnsan bağımsızlık ilan etmiş bir Ermenistan ve Azerbaycan arasında neler yaşanabileceğini, Karabağ'ın durumunun ne olacağını gözler önüne getirebiliyor.

Üstelik darbenin başarısızlığa uğratılmasından sonra yayılmaya başlayan Mc Carthycilik psikolojisi içinde sinirler içindeki azınlık uluslara karşı terör uygulamak çok daha kolaylaşıyor. Bu yüzden daha şimdiden Moldavya'da Gagavuzların tutuklandıkları haberleri geliyor.

Artık daha önceleri kendini göstermeyen bir Rus milliyetçiliği de sahneye çıkmış ve diğer cumhuriyetleri kendisine başbelası olarak gören bir anlayışı savunmaya başlamıştır. SSCB milliyetçiliğin pençesinde paramparça olmaya giden bir dev görüntüsü veriyor.

Artık Kabe yok

SSCB'nin çöküşü, KP'nin lanetlenmesi, Lenin heykellerinin yıkılması kuşkusuz dünya genelinde sol açısından bir olumsuz psikoloji yaratacaktır. Dahası ABD ve Bush "yeni dünya düzeni"ni kurmak için şimdi çok daha elverişli bir ortam yakalamışlardır. SSCB'de bu yaşananları dünyanın başka yerlerinde yaşananlarla birlikte

Boris Pugo, Gennadi Yanayev (üstte, solda) ve Dmitri Yazov, Gorbaçov'un "güvendiğim insanlar" diyerek göreve getirdiği yöneticilerdi. Darbe girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine intihar eden Boris Pogo dışındakilerin tümü tutuklandı. Darbeden geriye Gobaçov'un bu kişilere güvenmesinin ardındaki "sır" kaldı. Darbenin fiyaskoyla sonuçlanmasında önemli faktörlerden biri de kuşkusuz, "Beyaz Saray" olarak isimlendirilen Rusya Parlamentosu önünde etten duvar oluşturan reform yanlısı güçlerin direnişiydi.

ele alındığında sosyalizmin yakın gelecekte bir çıkış yapma şansı konusunda iyimser olmak güçleşmektedir.

Geçen yıl Moskova'daki sohbetimizde Novosti Basın Ajansı'nın Ortadoğu ve Afrika bölümü sorumlusu Aleksandr F. Simirnov, Kaddafi'nin SSCB'nin gerileyen konumuna işaret ederek Arap komünistlerine "artık Kabe'niz yok" dediğini anlatmıştı. Simirnov, "Arap soluyla epey problemimiz var. Ortadoğu'da pozisyonumuzun zayıfladığı doğru. Ancak, araplar açısından bunun sonuçları kötü olmayabilir. Onlar şimdiye kadar hep dış güce dayalı politika yaptı, oysa kendi güçleri var. Neden kendi meselelerine SSCB-ABD penceresinden baksınlar?" demişti.

SSCB'de yaşananlardan sonra "artık Kabe olmadığını" anlamak için Kaddafi'nin hatırlatmasına da gerek yok. Şimdi, Simirnov'un Araplar için yaptığı değerlendirme tüm dünya solu için de geçerli görünüyor. Hazır reçetelerin, şablonların geldiği bir merkezin olmadığı durumda, dünya solu belki daha çok kendi ayakları üzerine basmak, kendi ülkesinin gerçeklerinden beslenmek zorunda olacak ve sol adına daha yetkin projeler üreterek mevcut darboğazı aşabilecektir. Şimdi bu şans, bir zorunluluk olmuştur.

Öte yandan, darbe sürecinde de dikkat çekici bazı gözlemlerden sözedilebilir. Beyaz Saray ya da Yeltsin'in Evi denilen Rusya parlamentosu önünde toplananlar işçiler ve köylüler değildi. Öğrenciler, gençler ve aydınlardı daha çok Yeltsin'in etrafından kenetlenen. Yeltsin'in grev çağrısına da öyle muazzam bir katılım olmadı işçilerden. Moskova'da işyerleri de açıktı ve insanlar işlerine gidip geldiler. Kısacası, olup bitenleri kenardan izleyen epey bir kalabalık vardı.

Kenardan seyrettiler, belki de bunu eski bürokratik diktatörlükteki ayrıcalıklarını korumak isteyenlerle, yeni piyasa ekonomisi düzeninde ayrıcalık sahibi olmaya yönelmişler arasında bir mücadele olarak gördüler. Eğer böyleyse, bundan sonra özgürlük, eşitlik, refah ve barış gibi ideallere yönelik gerçek bir alternatif çıkabilir SSCB'de. Çünkü halk yüzünü yeniye dönmek istemektedir. Bürokratik diktatörlüğün eskimişliğini yıllardır yaşayarak yakından gördüler, Yeltsinlerin önerdiği kapitalizmin de yeni birşey olmadığını görmeleri fazla zaman almayacaktır. Darbe eskilerin son çırpınışı ve bitişi oldu denilebilir. Ancak, Sovyetlerde yeni çırpınışların, yeni çatışmaların yaşanacağı oldukça zor bir dönem başlıyor ■

Birliğin tarihi, dağılmanın iktisadı

Ayrılmak zor

Adnan Bostancıoğlu

Bush yönetimi, Boris Yeltsin'in bile giderken arkalarından "su döktüğü" Baltık Cumhuriyetleri'ni tanımakta hala ciddi tereddütler yaşıyor.

Son on yılda dünyayı kasıp kavuran gerici fırtınanın en önemli isimlerinden, hatta ideologlarından, İngiltere eski Başbakanı Margareth Teatcher, Japonya'ya yaptığı gezi öncesinde uğradığı Kazakistan'da, Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'den "Cumhuriyetlerin birliğinin korunması için elinden gelen çabayı göstermesini" istiyor.

Bugüne kadar Birlik'ten ayrılma eğilimleri karşısında en rahat tavrı sergilemiş olan Boris Yeltsin bile, sıra Ukrayna ve Kazakistan'a geldiğinde, -doğrudan "adres vermeden"- tehdit savurmaktan geri durmuyor: "Birlikten ayrılan Cumhuriyetlerle sınır sorununu gündeme getiririz!"

Gorbaçov için fazla birşey söylemeye gerek yok. O'nun en büyük sorunlarından biri baştan beri birliği muhafaza etmeye çalışmak oldu.

Öyle görünüyor ki, yoksul Asya Cumhuriyetleri bir kenara bırakılacak olursa Sovyet Cumhuriyetleri'nin kendilerinden başka kimse bu Birlik'in dağılmasını istemiyor. Ya da hiç kimse bugün yaşanan biçimiyle, plansız-programsız, yarın ne olacağı bilinmeyen bir sürecin içine girmeyi istemiyor. Kısacası, darbenin ardından siyasal iktidar çatışmalarının az-çok sonuca ulaştığı bu dönemde, artık dikkatler "Birlik'in geleceği" sorusu ve sorunu üzerinde yoğunlaşmış durumda.

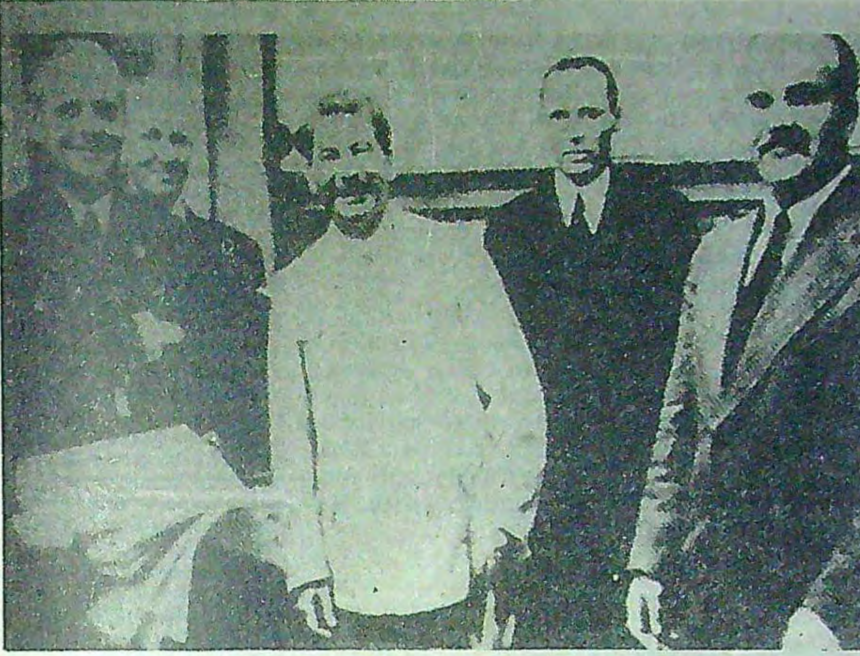
Milliyetler sorununun iki yüzü

Sovyetler Birliği'ni oluşturan Cumhuriyetlerin, bugün Birlik karşısındaki tutumlarının kimi işaretlerini, Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında görmek mümkün. Bilindiği gibi farklı milliyetlerin birliği Ekim Devrimi'nin ardından, iç savaş yıllarında, yani son derece sancılı bir sürecin sonunda oluşmuştu.

Bolşevik yönetici kadroların 'Ulusal Sorun' karşısındaki ideolojik tutumları, milletlerin eşitliği ve kendi kaderlerini tayin hakkına sıkı sıkıya bağlı enternasyonalist bir çerçeveye sahipti. Ancak parti yönetiminin ideolojik tutumu, Sovyetler Birliği'nin kuruluş döneminde karşı karşıya kalınan ulusal sorunları çözmek için yeterli değildi.

Bolşevikler, Çarlık Rusyası'nın uçsuz bucaksız toprakları üzerinde yaşayan onlarca ulus ve etnik grupları federatif bir sovyet cumhuriyeti içinde biraraya getirmeye kalktıklarında, ilk bakışta paradoksal görünen çok önemli bir sorunla yüzyüze geldiler. İmparatorluk içinde yaşayan ulusların eşitsiz gelişmesi sonucu kimi bölgelerde milliyetçi düşünceler ve hareketler oluşmuştu (Baltık ve Kafkasya'da yaşayan uluslar gibi); kimi bölgelerde ise henüz göçebe topluluklar halinde yaşayan, özerk bir yönetim örgütlenmesi bile oluşturamayacak kadar ulus olma bilincinin uzağında halklar (Orta Asya ve Sibirya'nın bazı

Sovyetler Birliği'nde dağılma sürecinin başını Baltık Cumhuriyetleri çekiyor. Estonya, Letonya ve Litvanya Birlik'e en son katılan cumhuriyetlerdi ve bu üç ülkenin kaderi, 2. Dünya Savaşı'nın hemen arefesinde imzalanan Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı'yla tayin edilmişti. Pakt'ın gizli protokolü gereğince Baltık ülkeleri Sovyetler'in nüfuz alanına terkedilmişti. Nitekim savaşın başlamasıyla birlikte Alman saldırısı için uygun bir sıçrama tahtası niteliği taşıyan Baltık'ta bizzat Bolşevik kadrolar tarafından örgütlenen hareket Kızıl Ordu'nun da ağırlığıyla kısa sürede iktidarı ele aldı ve ardından SSCB'ye katılma kararı verildi. Resimde Alman-Sovyet Paktı'nı imzalayan heyet

halkları gibi) vardı. Hâl böyle olunca, ülkenin tüm ulusları için ortak bir politik çözümün geliştirilmesi hem mümkün hem de doğru değildi.

Kafkasya ve Baltıklar

Milliyetçi eğilimlerin güçlü olduğu Kafkasya'da -her ne kadar bölgedeki Gürcüler, Ermeniler ve Azerilerin milliyetçilikleri birbirlerine karşı düşmanlık biçiminde tezahür ediyorduysa da- sorun, buralarda Ekim Devrimi'nin hemen ardından otorite boşluğundan yararlanarak kurulan bağımsız yerel hükümetlerin, Almanya'nın, Türkiye'nin ya da İngiltere'nin "himayesi" altında ve devrime karşı bir tehdit olarak kurulmalarıydı. Üstelik Kafkasya, Bakü'deki petrol sanayii ve bir avuç demiryolu işçisi bir kenara bırakılacak olursa sosyal dönüşümü destekleyecek proletaryadan yoksun bir bölgeydi. Emperyalist tehdide karşı açık bir alan oluşturan Kafkasya'da devrimin yerleşmesi ve Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan'ın Birlik'e katılımı yerel komünist unsurların yanısıra, ağırlıkla Kızıl Ordu'nun askeri etkinliğiyle gerçekleşti. Oysa Baltık Cumhuriyetleri'nde kurulan burjuva hükümetler, güçlü ve istikrarlı konumlarının yanısıra, kapitalist dünya ile Sovyetler arasında "tarafsız bölge" niteliğinde değerlendirildiklerinden (örneğin, Estonya'da üstlenerek Petrograd'a saldırıya geçen "Beyaz" general Yudeniç'e karşı Baltık Cumhuriyetleri Sovyetlere yakın bir tutum takınmışlardı) bağımsız birer devlet olarak Birlik'in dışında kalmaları kabul edildi. Estonya, Letonya ve Litvanya'nın ilhakı, İkinci Dünya Savaşının başlarında, bu üç cumhuriyetteki faşist hükümetlerin Sovyetler için ciddi birer tehlike haline geldiğinde gerçekleşmişti. Bir büyük savaş koşullarında Baltık Cumhuriyetlerinin ilhakının anlaşılabilir nedenleri kuşkusuz vardır; ama bugün Baltık Cumhuriyetleri halklarının bağımsızlık için bu kadar istekli olmasında, birliğe bir ilhak sonucu katılmış olmalarını unutmamalarının önemli payı olsa gerek.

Bolşeviklerin Ekim Devrimi'nden sonra Orta Asya müslümanlarıyla ilişkileri başlangıçta hayli sorunluydu. Bunda Bolşevik kadroların bölgeyi ve bölge halklarını yeterince tanımıyor olmalarının payı büyüktü. Diğer yandan iç savaş sürüyor ve Orta Asya'nın yoksul halkları güvenecekleri bir otoritenin henüz ortaya çıkmadığını düşünüyorlardı. 1919'da toplanan Doğu Halkları Kurultayı'yla birlikte Merkezi Hükümet'in müslüman halklara karşı yaklaşımı değişti. Diğer yandan iç savaşın seyri Bolşeviklerden yana gelişiyordu. Böylece devrimin Orta Asya'yı kazanma şansı arttı. Bölgede sosyal dönüşümün dayanacağı güçlerden biri de Türkmen tarım işçileriydi.

Asya Cumhuriyetleri

Kafkas ve Baltık Cumhuriyetleri'nin aksine Sovyet yönetiminin Asya'daki önemli sorunu buradaki etnik yapının çeşitliliğinin yanısıra bir çoğunun millet olma özelliğinden uzak bir niteliğe sahip olmalarıydı. Bunların birçoğu, Bolşevizme uzak olmaları bir yana, politik birikimden, hata yönetim deneyine sahip aydın-yönetici sınıftan yoksun topluluklardı. Başlangıçta sosyalist düşüncenin kök salabileceği biricik zemin bu bölgeye yerleşmiş "Rus kolonisi"ydi.

Diğer yandan Asya'daki -yerleşik ya da göçebe- müslüman uluslar Bolşevik kadrolar tarafından yeterince tanınmıyordu. Moskova'da üretilen projeler bu bölgelerde çoğunlukla karşılığını bulmadı. Özellikle kimi müslüman topluluklarda sosyal ve siyasal yaşamın İslami

bir çerçevede düzenlenmiş olması, buna karşılık Bolşeviklerin toplumsal yapıyı şekillendiren gerici kurumlara (imamlık, mollalık vb.) karşı sert tutumları yer yer güçlü tepkilerin oluşmasına neden oldu. Ancak zaman içinde iç savaş kıskacına giren Asya halkları, Çarlık döneminin mülkiyet ve siyasal ilişkilerinden başka hiç birşey vaadetmeyen katliamcı Beyaz generallere karşı, kendilerine eşitlik, bağımsızlık ya da en azından özerklik vaadeden Sovyet yönetimine yakın durmaya başladılar.

Özellikle Kolçak ve Denikin ordularının bozgunundan sonra 1920'de Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kongresi Sovyet yönetimiyle müslüman halkların ilişkisinde dönüm noktası oldu.

Kuşkusuz sorunlar bitmiş değildi. Bolşevik yönetimi ne kadar iyi niyetli olsa da, bu iyi niyetli amaçları hayata geçirecek mekanizmanın direnişiyle karşılaşabiliyordu. Sovyetler Birliği'nde Ekim Devriminin ardından yaşanan dağılmanın bir yeniden toparlanma sürecine dönüştürülmesi bilindiği gibi Kızıl Ordu, Komünist Parti ve Sendikaların müdahalesi ve katalizörlüğünde gerçekleşti. Bu üç kurumun da Rusların ezici ağırlığına sahip kurumlar olduğu düşünüldüğünde, Sovyetlerin merkezileşme süreci tam da Lenin'in kaygı duyduğu şekilde, Rusya'nın etrafında gerçekleşti demek yanlış olmayacak.

Litvanya'da kaldırılan bir Lenin heykelini gösteren fotoğrafın ardından Muzaffer İlhan Erdost şunları yazıyordu: "...Şimdi, onun boşluğa uzanan eli, öyle algılıyorum ki kaygıyla gösteriyor, boynuna geçirir gibi göğsüne halatı dolayan ellerin hangi kapıya uzanmaya hazırlandığını. Çünkü diyor o, ben onları sevmeye yargılıyımı Bugün heykelimi yıkacak denli özgür oldukları için yıkıyorlar heykelimi. Çara, soylulara, toprak beylerine, kiliseye geleneksel bağlarla bağlı olmaktan kurtuldukları, onlardan özgür oldukları için. Ama kendileri özgür mü? (...) Her zaman bir başka çar aramaktan kendilerini kurtaramadılarsa, bugün adına kapital denen çarın peşinden koşuyorlarsa, benim cansız boynuma sicim geçirerek bunca yıl pusuda beklemiş çağdaş çarın pençesinde özgürleşeceklerse, yani benden kurtularak kendilerini kurtaracaklarsa, tek bir insanın kurtuluşuna bin heykel(im) feda olsun!"

Rus milliyetçiliği

Birliğin kurulmasında Ruslara fazlasıyla görev düştüğü ortada. Ancak tarihsel-nesnel zorunluluğun dayattığı sorumlulukların yanısıra Rus kadrolarda yaygın biçimde rastlanan milliyetçi-bürokratik tutumun yolaçtığı sorunlar da Birliğin henüz oluşma sürecinde tedavisi zor yaralar açtı. Üstelik bu Rus merkezli zihniyete sadece Rus kadrolarda rastlanmıyordu.

1923'de, onikinci parti kongresinde Rakovski'nin anlattığı bir başka ilginç olay da Rus etkisinin çarpıcı örneklerinden. "Üst düzeyde bir Ukraynalı, Ukrayna diline hak eşitliğini onaylayan bir karara oy vermek için geldiği kongreyi terkederken, kendisine Ukrayna dilinde yöneltilen bir soruyu sertçe cevaplandırmıştı: `Anlaşılır bir dilde konuşunuz benimle!'". (E.H. Carr, Bolşevik Devrimi, sf.342) Ukraynalının kasdettiği "anlaşılır dil", Rusça!

Yukarda da ifade ettiğimiz gibi başta Lenin olmak üzere Parti yönetimi de Birliğin kuruluşunu yaralayan bu gelişmelerin farkındaydı. Daha 1919'daki sekizinci parti kongresinde Lenin "Birçok komünisti kazırsanız, altından şoven bir Büyük Rus çıkar" diyordu. 1923'teki onikinci parti kongresinde ise Stalin, "yönetimin tüm işleyişinin Rus unsurun çevresinde yoğunlaştırıldığına" dikkat çekiyor ve Büyük Rus şovenizmini "Cumhuriyetimizin birliğini engellemek üzere olan temel güç" olarak tanımlıyordu.

Ayrılmak zor

Yüzlerce yıllık tarihsel köklere sahip ve insanlık tarihinde yeni bir sayfa açan bir büyük devrimin bile bütünüyle tasfiye edemediği Rus milliyetçiliğinin bugünün Sovyetler Birliği'nde çok güçlü bir gelişme zemini yakaladığını görmek zor değil. Sovyetlerin bugünkü cumhuriyetler arası ekonomik ilişkileri Rusya Federasyonu'na diğer cumhuriyetler üzerinde önemli bir etkinlik imkanı sağlıyor. Sovyetler Birliği'nde petrolün yüzde 91'inin, doğal gazın ve kağıt üretiminin yüzde 77'sinin, çimentonun yüzde 60'ının, elektriğin yüzde 63'ünün ve nihayet toplam sınai üretiminin yüzde 61'inin Rusya Federasyonunda üretildiği gözönüne alınırsa, Rusya'nın diğer çumhuriyetler karşısındaki avantajları daha iyi anlaşılır. Kaldı ki, -Ukrayna bir kenara bırakılmak koşuluyla- diğer cumhuriyetlerin, 70 yıllık planlı ekonominin sonunda yoğunlaştığı sektörlerin hiçbirinin tek başına bu ülkelerin ayakta kalmasına yetmiyeceği açıkca görülebilir. Sözgelimi Baltık Cumhuriyetleri'nin Rusya'dan gelen elektriğinin kesilmesi bir yana, bu elektriği sübvansiyon olmaksızın dünya fiyatlarından satın almalarının bile bu ülkeler için tam bir felaket olacağı söyleniyor.. Diğer cumhuriyetler için de durum çok farklı değil.

Orta Asya cumhuriyetlerinde neredeyse tek sektör tarım üretimi; Kafkasya'da kısmen sanayileşmeden bahsedilse bile demir-çelik ve elektrik üretimi yok; aynı şey Beyaz Rusya ve Moldovya için de geçerli, sanayileşmeye rağmen bütün hammadde gereksinimlerini Rusya'dan karşılıyorlar. Bu şartlar altında Rusya ve Ukrayna'nın dayatacağı ekonomik ilişkiler tayin edici olacak gibi görünüyor.

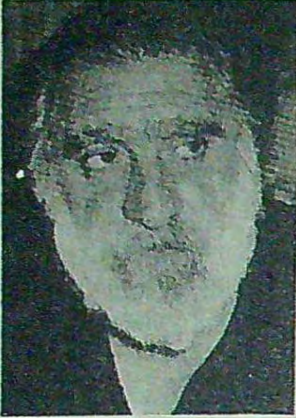

Orta Asya cumhuriyetleri dışındakilerin bağımsızlık konusunda bu denli hevesli olmalarında etkili olan siyasal ve ulusal saiklerin, ekonomik gerçekler karşısında ne ölçüde baskın olabileceği epeyce kuşkulu. Tabii bu Birliğin sürüp gideceği anlamına gelmiyor ama 70 yılda inşa edilmiş bir ekonomik yapının ve bunun beraberinde getirdiği karşılıklı bağımlılıkların kolayca tasfiyesi mümkün görünmüyor.

Ayrılıkçı cumhuriyetlerin kendilerine Batı'nın ekonomik şemsiyesi altında yer bulabileceklerini düşündüklerini varsaysak bile, Batı'nın bu konuda ne kadar çekimser davrandığını görmemek mümkün değil. Birincisi, kapitalist dünya yapılacak ekonomik yardımların akibeti konusunda ciddi endişeler taşıyor. Hollanda Dışişleri Bakanı Hans van den Broek, "temel yapısal dönüşümler olmaksızın cömertce akıtılacak nakit ve kredi yardımlarının kızgın bir demire damlatılmış su damlaları gibi buharlaşacağını" söylüyor (Time, Eylül 2, 1991). Hani haksız da sayılmaz. Bugün Sovyet cumhuriyetlerinin bütçe açığı 200 milyar ruble (108 milyar dolar) civarında. Enflasyon yüzde 100'ün üzerinde; GSMH'da ve ithalatta ciddi düşüşler sürüyor. Bu kış yaşanması çok muhtemel gıda ve akaryakıt darlığı için bile ufukta herhangi bir çözüm görülmüyor. Kaldı ki; başta "en kahraman" Boris olmak üzere, Sovyet yönetiminin "serbest piyasa ekonomisine geçeceğiz" lafı dışında elle tutulur bir ekonomik programı yok.

İkinci ve bağımsızlıkcı cumhuriyetleri yakından ilgilindiren husus ise, Sovyetlerin bugün bir otorite bunalımı yaşadığı gerçeği... Yani kapitalist dünya -özellikle ekonomik yardımlar konusunda- kimi muhatap alacağına tam karar verebilmiş değil. Gorbaçov mu, Yeltsin mi yoksa bağımsızlıkçı cumhuriyetler mi? Ama şimdilik görünen o ki; Batıdan gelmesi muhtemel yardımlar konusunda bağımsızlıkçı cumhuriyetler en az şansa sahip olanlar. Bush'un siyasi danışmanlarından Prof. Stephen Meyer, bağımsız cumhuriyetlerle kurulabilecek ilişkilerin sınırlarını, Japonya'nın Massachusetts, New York ve Connecticut'la kurabileceği ilişkilerin sınırıyla tanımlıyor. Nitekim Bush, Teatcher ve diğer birçok kapitalist dünya lideri Birliğin devamı için şimdilerde yoğun çaba içindeler. Bunun nedeni de Sovyet topraklarında doğabilecek istikrarsızlık ve çatışmaların yaratacağı tehlikenin yanısıra, birlikten bütünüyle kopmaları halinde ayakta kalmak için çırpınacak cumhuriyetlere yardım konusunda kendilerini "tarihsel" bir yükümlülük altında hissetmeleri olsa gerek.

Yoksa "maazallah" Bolşevikler yeniden...■

İLERİ CİTTİNUZ

Bu Çorbaşef ileri cittiydu.

Otobüste biletçi *"ileri cidinuz, ileri cidinuz"* diye bağırırken üç tane veled-i zina matrağa başlamışlar, *"ileri cittinuz, ileri cittinuz"* diye. Laz biletçi biraz sabrettikten sonra *"siz de fazla ileri cittinuz"* demiş.

Çorbaşef'in hali de bu.

Bunca dökülen kan, 1905'den beri koskoca kıtanın çektiği çileler bir palavrayla sil baştan edilmez.

Selbest selbest piyasa dersin ama, ekonomik çıkışı nedir bunun? Fabrikaları satışa çıkar, kolhozları satışa çıkar... kim alacak bunları?. Elinde para olan tek kalembaylar ile kılıçbaylar. Ya da dışardan sermayedarlar Sovyet yatırımlarını devralacaklar. Aslında bütün operasyonun bürokratları tasfiye etmek için yapıldığı söyleniyor. Onları sermayedar yapmak için değil. Bir rivayete göre bu bir danışıklı döğüştü. Dışarıdan yardımı garantilemek için oynanan bir oyundu.

Ama Buşt ne üzülmüş Sovyet Rusya'daki darbeye.

Hiçbir şey için olmasa bile Buşt'u üzmek için darbe yapılır.

Bir de bu darbeden keyfim, Nabi Yağcılar gibi yağcıların hangi yönden yağ yakacaklarının izlemekti. Uşak'ın hangi ilçesindenlerse, çok uşaklı bu arkadaşlar, kuşaklarını Sovyetler'deki iktidara göre ayarladıklarından her değişimde ne halt edeceklerini bilemiyorlar.

Oysa, Sovyet Rusya'nın serbest piyasaya, kapitalist düzene kalbolması Türkiye için bir felakettir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ta 17. yüzyılda zaafa düşmesinden beri izlediği siyaset, Cumhuriyet'te de kovalanmak üzere, bir denge siyasetidir. Bu denge, imparatorluk çözülünceye dek düvel-i muaazama denen kuvvetler arasında yürütülmüştü. Cumhuriyet sonrasında ise emperyalistlerle Sovyetler arasında bir terazi kurulmuştu. Bu terazinin bir kefesi ortadan kaybolunca Türkiye'nin dış politikası, dolayısıyla kişiliği kendiliğinden kapitalizmin kucağına düşer.

Yeni siyaset, ancak üçüncü dünya ülkeleri arasındaki ittifaklarla gerçekleştirilebilir. Bunu yürütmek ise Türkiye'de toptancı bir iktidar değişikiğini gerektirir. Buna bugünkü koşullar içinde gücümüz yoktur.

Sovyet Rusya'nın, ancak böyle bir darbeyle düzelecek oluşu acıdır. Böyle bir darbenin yarıda kalışı ise daha da acıdır ■

Can Yücel

Yasaklar Dosyası (8)

Atı alan yasağı geçiyor

Mahmut T. Öngören

Yakında erken seçim varmış. Seçimi şu ya da bu şekilde yapınca hemen "işte Türkiye'de demokrasi var" diye böbürlenenlerden geçilmeyecek. Türkiye'de askeri darbe yapılır, zaten olmayan demokrasinin askıya alındığı açıklanır. Aradan bir süre geçer ve bu süre içinde demokrasiyle hiç ilgisi olmayan önlemler alındıktan sonra seçimlerin yapılacağı, "demokrasiye" geçileceği bildirilir. Gerçekten de seçimler yapılır, ama demokrasiye geçilir mi?

Seçimlerin demokrasinin en önemli öğelerinden biri olduğunu yadsımaya olanak yok. Ama salt seçimle demokrasi geliyor mu? Ya da demokrasiye geçiliyor mu? İşte yasaklar..... Türkiye'de atı alan yasağı koyuyor ve demokrasiye geçmeyi bırakın, demokrasiyi atlayıp geçiyor. Hem de çok yüksekten......

Türkiye'de erken seçimlerin yapılabileceğinin gündeme geldiği günlerdeki yasaklara şöyle bir göz atın. Bu yasakların seçimlerle hiç ilişkisi yok. Ama bu yasakların gerçekleştiği bir ülkede demokrasinin bulunduğunu ileri sürebilir misiniz?

Erken seçimlerin yapılabileceğinin gündeme geldiği günlerdeki yasaklara şöyle bir göz atın. Bu yasakların seçimlerle hiç ilişkisi yok. Ama bu yasakların gerçekleştiği bir ülkede demokrasinin bulunduğunu ileri sürebilir misiniz? Türkiye'de atı alan yasağı koyuyor ve demokrasiye geçmeyi bırakın demokrasiyi atlayıp geçiyor.

İsmail Beşikçi'nin Türkiye'de özgürce dolaşması yasaktır. İsmail Beşikçi, yeni çıkan "Ortadoğu'da Devlet Terörü" adlı kitabı ile Ankara'da bir kez daha tutuklanmıştır. Acaba bu kaçıncı tutuklamadır? Sayısını bilen yoktur. Çünkü artık toplumbilimci yazar İsmail Beşikçi'nin kaçıncı kez tutuklandığı değil, kaçıncı kez özgür bırakılıp ne kadar dışarda dolaşabildiği önem kazanmıştır. Seçim yapılsa, acaba İsmail Beşikçi'nin bu durumu değişecek midir?

Kürtçe kaset dinlemek de yasak mıdır? Bu soruya kesinkes açık bir yanıt verilememesi, devletin bu konudaki yasağı şöyle ucundan kaldıran bir yasa çıkarmasına karşın topluma seçik bir söz söylememesi, vatandaşların birbirlerine yasak koymalarına yol açıyar. Diyarbakır'da Hani ilçesinde bir kahvehanede Kürtçe kaset dinlemek isteyen Mehmet Şanlı adlı bir kişi öldürülüyor. Atı alan yasağı koyuyor ve Üsküdar'a değil, demokrasinin gerisine atlıyor.

Rahmi Saltuk'un Kürtçe türkü okumaktan başı sürekli belada. Kendisiyle ilgili yasakları burada iki bölümlük bir yazının birinci bölümünde anlatmıştım. İkinci bölüm ise postada yitip gittiği için "Demokrat"a ulaşamadı. (Acaba bu da bir gizli yasaklama mıydı?) Yakında ikinci bölümü yeniden hazırlayıp sunacağım. Ama "TRT ile ilişkiler nasıl?" diye soran Refik Durbaş'a Saltuk verdiği yanıtı da geçemeyeceğim. "TRT ile ilişkiler bal kaymak. TRT ile ilişkiler çok şükür 13 yıldır bal kaymak. 13 yıl önce bir bayram programında bir yere sokuşturmuşlardı. O günden bu yana ne onlar arıyor, ne ben soruyorum."

Ama yasağı koyan, demokrasinin gerisine düşmeyi sürdürüyor.

Paşabahçe'de ya da daha başka yerlerde işçilerle ilgili bir şeyler oluyor. Ama Rahmi Saltuk'a yasak koyan TRT, son haftalarda Türkiye'nin orasında burasında başlayan işçi devinimine belki de 13 bininci yasağını koyup bu olayı duyurmamakta dayatıyor. Demokrasi salt seçimle mi gelecek?

Ya da Diyarbakır'da süren ölümler ve kayıplarla ilgili bilgiler.... Bunlar üzerinde de yasaklar sürüyor. İşte Remzi İl, işte Hevse Ekinci, işte HEP üyesi Muharrem Bozan.... Kısacası, 7'ye yükselen kayıp sayısı.... Ne biliyoruz onların başına gelenler hakkında?.... Yasaktır, bilinmez. ama iktidar partisinin seçim kampanyasını yürütmesi için anlaştığı bir Fransız reklamcının gözetiminde seçim yapılacak ve Türkiye'ye demokrasinin gelmesi beklenecektir.

Demokrasiyi beklerken, atı alan yasağı koyup çoktan demokrasinin gerisine düşmeyi de başarır. Zaten amaç da budur. Seçimle demokrasinin getirileceğini ya da getirildiğini söyleyip Türkiye'yi bir "yasaklar cehennemi"ne çevirmek....

Devlet demokrasiyi getirirken o denli titizdir ki, yatak odanıza ya da otel odanıza bile girip evli olup olmadığınızı denetleyebilir. Eğer yabancı iseniz, sonunda her yerinizi devletten kurtarabilirsiniz belki. Ama Türk vatandaşıysanız, başınıza geleceklere hazır olmalısınız.

Ama en sonunda seçim yapılacaktır. Çünkü Türkiye'de demokrasi vardır! ■

Musa Anter

"Ayrılıktan kimsenin çıkarı yok"

Murat Yetkin

76 yaşında bir delikanlı. Doğum Nusaybin Ziving (devşirme ismiyle Eski Mağara) köyü. O zaman Mardin'de ortaokul yok. Adana'da Lise 1'deyken ilk tutuklama. Yıl 1937, suç Dersim ayaklanmasına destek. Son tutuklanma Diyarbakır 1990. 1 ay hapis yattıktan sonra beraat ettiği suçlama, SP'nin Doğu Avrupa'daki değişim panelinde bölücülük propagandası. Ömrünün dokuz buçuk yılı hapiste geçmiş. Yediği her darbede çelik gibi dayanıklı ama esnek bir kıvama girmiş; günlük dalgalanmaların çok ötesinde politik. Musa Anter'le Nusaybin'in Sulıle (Akarsu) köyündeki evinde, kendi eliyle diktiği çınarın gölgesinde, kendi eliyle pişirdiği nefis vejeteryan yemeklerin eşliğinde konuştuk.

"Ben lisede okurken dünyada 30 devlet vardı. Çoğu da yarı-sömürge. 90 milyonluk Endonezya, 3,5 milyonluk Hollanda'nın sömürgesiydi. İkinci Dünya Savaşı sonrası baktık tüm esir uluslar sosyalizm sayesinde kurtuluyor, bir tek İsrail hariç. Zaten kapitaliniz yoksa kapitalist olmanın anlamı ne? Bizim yalnızca ellerimiz, kollarımız var. Biz o nedenle sosyalistiz. Biz Kürtler ondan kurtuluşu sosyalizmde görüyoruz. Sovyetler Birliği vazgeçse de biz vazgeçmeyiz; Marksizm kimsenin babasının malı değil ki..."

"Eğer Kürtlerin devlet kurması Batı'nın çıkarına olmasa, böyle insan hakları düzeyinde bize sahip çıkmazlar. Bugün Amerika, Avrupa bizi savunursa, bunun bize olan sevgilerinden, insan haklarını savunmalarından olmadığını, kendi çıkarları nedeniyle olduğunu anlıyoruz. Kimseye düşmanlığımız yok. Ama bugün Kürdistan dörde bölünmüş. Üstelik bu toprakların üstündeki ülkeler de emperyalizmin idaresi altında. Emperyalizmi devirmeye gücümüzün yetmeyeceğini bilecek kadar gerçekçiyiz. Ama bu yüzden bağımsızlık istiyoruz."

"Türkler ve Kürtlerin Türkiye'de eşit şartlarda insanca yaşaması lazım. Türkiye'de eşit şartlarda ve sivil olarak Türk-Kürt kardeşliği kurulursa bu hem Türkler hem Kürtler için en iyi yoldur. Buna inanıyorum. Bunu istiyorum. Ayrılık olursa ikimiz de ortadan kalkarız. Parçalanırsak heba oluruz. Ama kardeşlik bugünki gibi olmaz."

"Apo, Türk basınına Türkiye'den ayrılmak istemediğini söylüyor. Gerek Apo'nun söylediklerine ve gerek benim inancıma göre bugün için Ortadoğu'da Türkiye'yi, İran'ı, Irak'ı ve Suriye'yi yenip bir Kürt devleti kurmanın imkanı yoktur. Ve Kürtler'in çıkarı da bunda değildir."

"Biz gerçekçiyiz. Biz bağımsızlığı bugün istemiyoruz. Bölücülük yapmak, Türkiye'yi bölmek istemiyoruz. Türkiye bölünürse ne olur? Toprakları bölsek, Türklere İstanbul, Adana, Mersin, Bursa, Samsun, Trabzon düşer. Kürtlere de ekonomik ve kültürel olarak soyulmuş, aç ve perişan Siirt, Urfa, Hakkari kalır. Suları bölsek Türklere Akdeniz, Karadeniz, Ege ve Marmara düşer, bize Van Gölü kalır. Biz böyle bir bölünmeyi ne isteriz ne yaparız".

"Aslında biz Türklerden ayrılmak istemiyoruz. Ama burada çıkan petrol, krom, fosfat, hidroelektrik batıdaki fabrikalara gidiyor. Kürdistan'da fabrika yok. Kürdü uyandıracak birşey yok. Milyonlarca Kürt genci işsiz güçsüz, perişanken devlet bunlara yol göstereceğine hain gö-

züyle bakıyor. Ama atasözü vardır: Çocuğuna hain deme, hain olur. Türt devleti çocuklarımızı zorla hain yapıyor. Daha şimdiden cahil köylüler arasında Türk düşmanlığı başladı. Korkum o ki, Türkler de yakında Kürtlerle yaşamayı istemeyecekler. İşte o zaman hem Türkler, hem Kürtler için felaket olur".

"Osmanlı'da Kürtler hiç ihanet etmedi. Savaşlarda birlikte idik. Ama savaştan sonra sanki savaşı bizle yapmış gibi bize düşman kesildiler. Bin yıldır birlikte yaşayan Türklerle Kürtler neden Cumhuriyet'ten sonra düşman oldu? Kürtlere karşı kanunlar çıkardılar. Ama Dadaloğlu, kanun Padişah'ın dağlar bizimdir diyor. Bizim çocuklarımız da dağa çıkıyor. Çocuklarımıza terörist diyorlar. Hergün çocuklarımızı öldürüp bize gösteriyorlar. Bu düşmanlığı körüklemez de ne yapar? Artık 'biz' ve 'onlar' deniyor. Peşmerge ölünce halk üzülüyor. Ama yine aslan gibi kendi çocuğu olan asker ölünce seviniyor. Bu bir gerçek. Türk ve Kürt kardeşliğini tesis etmek devletin görevidir".

"Türkler ve Kürtlerin Türkiye'de eşit şartlarda insanca yaşaması lazım. Türkiye'de eşit şartlarda ve sivil olarak Türk-Kürt kardeşliği kurulursa bu hem Türkler hem Kürtler için en iyi yoldur. Buna inanıyorum. Bunu istiyorum. Ayrılık olursa ikimiz de ortadan kalkarız. Parçalanırsak heba oluruz. Ama kardeşlik bugünki gibi olmaz. Sen durmadan 'Ne mutlu Türküm Diyene' dersen, ben de 'Ne Mutlu Kürdüm Diyene' derim, heba oluruz. Benim çocuğuma senin İçişleri Bakanlığın isim korsa, köyümün, dağımın, nehrimin ismini yecüc-mecüc devşirme isimlerle değiştirirsen kardeşlik olmaz."

"Bir Fransız hikayesi var. Delikanlının biri bir kızın peşine düşüyor. 'Ne olur' diyor, 'Bir kere öpeyim'. Kız yüz vermiyor. Ama delikanlı kızı bırakmıyor, nereye gitse arkasında. Birgün yine delikanlı üsteleyince kız 'Hayır, gel o zaman ayağımı öp' gibilerden topuğunu gösteriyor. Delikanlı kurnaz, anlamamış gibi yapıyor; 'Peki' diyor, 'Ben dudağından istedim, sen ayağından veriyorsun. Gel şunun ortasında anlaşalım.. ' İşte Kürtler'in sorunu da böyle. Devlet bize en alttan veriyor, biz de o zaman en üstten istiyoruz. Ortası bulunacak" ■

"Aslında biz Türklerden ayrılmak istemiyoruz. Ama burada çıkan petrol, krom, fosfat, hidroelektrik batıdaki fabrikalara gidiyor. Kürdistan'da fabrika yok. Kürdü uyandıracak birşey yok. Milyonlarca Kürt genci işsiz güçsüz, perişanken devlet bunlara yol göstereceğine hain gözüyle bakıyor."

İnsan Hakları Günlüğü

21 Temmuz 1991

. Şırnak'ın Güneyce köyünden Osman Ekinci'nin Görendoruk Jandarma Karakolu'nda görevli askerlerce dövülerek öldürüldüğü bildirildi.

. Doğubeyazıt'ta 29 Haziran gecesi çıkan bir çatışmada ölen Hamit Döner adlı PKK'lının ailesine başsağlığına giderken gözaltına alınan 30 kişi tutuklandı.

22 Temmuz 1991

. TBKP'nin kapatılmasını kararlaştıran Anayasa Mahkemesi, "Terörle Mücadele Yasası"nın Geçici 4. maddesinin bir bölümünü iptal etti. İptal kararıyla 146. madde uyarınca yargılanarak ceza alan sol görüşlü siyasi hükümlüler şartlı tahliye kapsamına alındı. PKK ve diğer Kürt örgütleriyle ilgili 125. madde uyarınca açılan davaların sanıkları ise kapsam dışında kaldı.

. "Tuğgeneral Temel Cingöz'ün öldürülmesi olayına karıştıkları" iddiasıyla tutuklanan Adnan Temiz, Serdar Demirel ve Ali Şahin hakkında 146/1 madde uyarınca ölüm cezası istemiyle dava açıldı.

. Gazeteci-Yazar Ümit Kıvanç hakkında "Nankör" adlı mizah dergisinde yer alan bir öyküsü nedeniyle dava açıldı. "Atatürk'e haraket etmekle" suçlanan Kıvanç'ın 1 yılla 3 yıl arasında hapis cezasına mahkum edilmesi isteniyor.

24 Temmuz 1991

. İstanbul'da biri 13, üçü ise 15 yaşında olan dört ortaokul öğrencisi, "bildiri dağıttıkları" iddiasıyla üç gün gözaltında tutuldu. Çocuklar, gözaltında tutuldukları Güngören Karakolu'nda dövüldüklerini söylediler.

. İstanbul'da 15 gün süreyle gözaltında tutulan Ali Erol Tezel adlı doktor, bu süre içinde işkence gördüğünü açıkladı. Gülseren Havacı adlı öğrenci de Bursa Siyasi Şube'de işkence gördüğünü ve ajanlık için zorlandığını bildirdi.

26 Temmuz 1991

. "PKK adına faaliyetlerde bulundukları" öne sürülen 21'i tutuklu 31 kişinin yargılanmasına başlandı. İzmir DGM'de başlayan davada iddianamesini okuyan Savcı Abdülkadir Abacı, 4 sanık hakkında ölüm cezası istedi.

. Almanya'da yayınlanan "Frankfurter Rundschau" adlı gazetenin muhabirlerinden Lizzy (Elizabeth) Schmidt, Diyarbakır'da gözaltına alındı. Üç gün gözaltında tutulduktan sonra serbest bırakılan Schmidt, "Gözaltında beni tekmelediler ve başımı duvarlara vurdular" dedi.

27 Temmuz 1991

. Antalya'da karpuz satarak geçimini sağlayan Ahmet Ağarman adlı seyyar satıcı, kimlikleri belirsiz iki polis tarafından dövülerek hastanelik edildi.

28 Temmuz 1991

. Vedat Aydın'ın cenaze töreninde çıkan olaylar sırasında yaralanan Mustafa Atan, tedavi gördüğü hastanede yaşamını yitirdi ve böylece olaylar sırasında ölenlerin sayısı 7'ye yükseldi.

. Hıristiyanlığı övücü bildiri dağıttıkları öne sürülen 8'i yabancı uyruklu 9 kişi Samsun'da gözaltına alındı.

30 Temmuz 1991

. Soysal Ekinci'nin şiirlerinden oluşan "Çağrı" adlı kitabı yayınlayarak "Atatürk'e hakaret ettiği" iddiasıyla hakkında üç yıla kadar hapis cezası istenen Yayıncı Ayşe Zarakolu'nun yargılanmasına başlandı.

31 Temmuz 1991

. Yeni Ülke gazetesinin sahibi Avukat Serhat Bucak İstanbul'da gözaltına alındı. Diyarbakır DGM Savcılığı'nın isteği üzerine gözaltına alınan Serhat Bucak 6 Ağustos günü serbest bırakıldı.

. İsmail Beşikçi'nin "Ortadoğu'da Devlet Terörü" adlı kitabı, "Terörle Mücadele Yasası"nın 8. maddesi uyarınca toplatıldı. İsmail Beşikçi, toplatılan kitabı nedeniyle Ankara'da tutuklandı.

1 Ağustos 1991

. Irak'tan kaçan sığınmacı Kürtlerin barındırıldığı Diyarbakır'daki kamp, polis tarafından arandı ve 30 kişi gözaltına alındı.

. Paşa Güven'in Türkiye'de gömülmesine izin verilmedi.

2 Ağustos 1991

. Cizre'de akşam saatlerinde rastgele ateş açan özel

tim görevlileri Hediye Dicle adlı 17 yaşındaki bir genç kızın vurularak ölmesine neden oldu.

. Vedat Aydın'ın cenaze töreninde çıkan olaylar sırasında gözaltına alınanlardan 328'i hakkında dava açıldı. Diyarbakır DGM Savcılığı tarafından hazırlanan iddianamede, 55'i tutuklu olan 328 kişinin 5 yıla kadar hapis cezalarına mahkum edilmeleri istendi.

. İstanbul Kumkapı Karakolu'nda komiser olarak görev yapan dayısını ziyarete giden Abdullah Cem Ceylan, karakolun kapısında başındaki peruğu düşürünce, Dursun Kara adlı polis tarafından "silahlı eylemci" zannedilerek vuruldu.

3 Ağustos 1991

. Memur sendikaları tarafından 3 Ağustos günü İzmir'de yapılması planlanan mitinge, "genel güvenliğin bozulacağı" iddiasıyla izin verilmedi.

5 Ağustos 1991

. Türkiye Kuzey Irak'taki PKK kamplarını imha etmeyi amaçlayan bir harekat başlattı. Harekat sırasında bölge savaş uçakları tarafından bombalandı. Kamplara yönelik sürdürülen kara harekatı ise 15 gün sürdü.

. Vedat Aydın'ın öldürülmesini protesto amacıyla Konya'da yapılan izinsiz yürüyüş sonrasında gözaltına alınan 138 kişiden 65'i hakkında 5 yıl hapis cezası istemiyle dava açıldı.

9 Ağustos 1991

. Kars'ın Diğor ilçesinde gözaltına alınan Süleyman Dalga adlı bir genç, gözaltında tutulduğu Dağpınar Jandarma Karakolu'nda ifade vermek için beklerken Muharrem Deniz adlı bir askerin tüfeğinden çıkan kurşunla vuruldu.

11 Ağustos 1991

. "Hırsızlık yaptığı" iddiasıyla Gaziantep'de gözaltına alınan Hanefi Göllü adındaki 18 yaşındaki bir genç, sorgulanırken öldü. Polis yetkilileri, Hanefi Göllü'nün 4. kattan aşağıya atlayarak intihar ettiğini öne sürerken, yakınları ise ölümün işkence sonucunda meydana geldiğini bildirdiler.

İsmail Beşikçi, "Ortadoğu'da Devlet Terörü" adlı kitabıyla Anti-terör yasasına muhalefet ettiği gerekçesiyle yine tutuklandı

Ağustos ayında polisin yoğun baskısına maruz kalan travestilerden Demet Demir, Tempo dergisine yaptığı açıklamalar nedeniyle gözaltına alındı, ardından tutuklandı.

. Yeni Ülke gazetesinin Nusaybin Muhabiri Vahap Aslan ile Adıyaman Muhabiri Zeki Yarlıgaç, polis tarafından gözaltına alındı.

. Yayın hayatına yeni başlayan "Newroz" adlı aylık derginin ilk sayısı İstanbul DGM tarafından toplatıldı.

. Eskişehir'de "Devrimci Yol örgütü üyesi" oldukları iddiasıyla 6 kişi gözaltına alındı. İşkence gördüklerini belirten ve adli tıbba sevkedilme istekleri reddedilen sanıklardan üçü, 20 Ağustos'ta mahkemeye sevkedilirken, Ahmet Boğahan, Nurettin Boğatekin ve Muammer ....'in gözaltı süresi uzatıldı.

12 Ağustos 1991

. "Hırsızlık yaptığı" suçlamasıyla Kırklareli'nde gözaltına alınan 16 yaşındaki Berkan Toker yaralı olarak hastaneye kaldırıldı. Berkan Toker, yediği dayağa dayanamayarak camdan atladığını söyledi.

. İstanbul DGM Savcılığı, aralarında parti yöneticilerinin de bulunduğu 40 HEP'li hakkında "Terörle Mücadele Yasası"nın 8. maddesi uyarınca dava açtı.

13 Ağustos 1991

. Kurtalan'ın Beykent kasabasında, Kuzey Irak'taki askeri harekatı protesto için gösteri yapanlara güvenlik kuvvetlerinin ateş açması sonucunda Salih Koç adlı bir kişi öldü. 4 kişi kurşunla yaralandı, 43 kişi de gözaltına alındı. Nusaybin'in Akarsu kasabasında ise gösteri yapan kadınlara ateş açılması üzerine 3 kişi yaralandı.

. Gaziantep'in Cumhuriyet mahallesindeki bir evin polis tarafından basılması sırasında çıkan çatışmada Mehmet Salih Ceylan adlı bir kişi öldü, iki kişi de yaralı olarak gözaltına alındı.

. Tercüman gazetesinde çalışan 100 gazeteci, tazminatsız işten çıkartıldı.

15 Ağustos 1991

. "PKK'ya üye oldukları ve örgüt adına eylem yaptıkları" iddiasıyla İzmir DGM'de yargılanan 5 sanığa toplam 78 yıl 11 ay ceza verildi.

16 Ağustos 1991

. İsmail Beşikçi hakkında, Uğur Mumcu'nun Cumhuriyet gazetesinde çıkan bazı yazılarına yanıt olmak üzere kaleme aldığı bir mektup nedeniyle 2 yılla 5 yıl arasında hapis isteğiyle dava açıldı.

. İstanbul'da bir süre gözaltında tutulan 6 travesti, bu süre içinde ağır işkenceler gördüklerini açıkladılar.

17 Ağustos 1991

. Hemşireler Derneği Adana Şubesi Başkanı Rabia Tuncer ile iki kardeşi, evlerine kapıyı kırarak giren polisler tarafından gözaltına alındı.

. Cumhuriyet gazetesinin Siirt Muhabiri Necati Mumay, özel timde görevli üç polisin saldırısına uğradı.

19 Ağustos 1991

. Hürriyet gazetesinin dört muhabirini İzmir'de görev yaparken tartaklayan İbrahim Etem Gers, Kerim Yumuşak, Abdülkadir Kabakçı ve Ali Korkut adlı polisler hakkında soruşturma açıldı.

. Yeni Ülke gazetesinin 43. Sayısı PKK'nın silahlı eylemleriyle ilgili bir haber nedeniyle İstanbul DGM tarafından toplatıldı ■

Fevzi Argun

Dünyada insan hakları

Unutulmayan "kayıp"lar ülkesi: Şili

Çiğdem Çidamlı

Costa Gavras'ın "Kayıp" filmi, 1973 darbesinden sona Şilili kayıp ailelerinin yaşadıklarının soluk bir kopyasıydı yalnızca. Darbe sonrası yıllarda yüzlerce öğrenci, sendikacı, işçi ve siyasi muhalifin, cuntanın "muhalifleri yoketme" programı doğrultusunda öldürülmesi sonucunda, "kayıp"lar, 1990 Şili'sinde bile hala en önemli insan hakları sorununu oluşturuyor.

Pinoşet diktatörlüğü döneminde Şililerin karşıkarşıya kaldığı tüm insan hakları ihlallerinin merkezinde "yaşama hakkı"na yönelik sistematik saldırılar yeralıyor. 1973-77 yılları arasında, cuntanın ordu, polis ve sivillerden oluşturduğu "yıkıcılık Karşıtı Birlik" ve güvenlik polisi örgütlerinin gözaltına alıp "kaybettiği" kişilerin çoğuna ne olduğu hala açıklığa kavuşmuş değil. 1990'ların başında "kayip" durumunda olan 700 kişinin büyük bir bölümünü, 1973'ün hemen ardından ve muhalefetin yükselmesiyle birlikte "kayıp"ların yeniden yaygınlaştığı 1977 yılı sonrasında gözaltına alınanlar oluşturuyor.

Geçen yirmi yıl boyunca "kayıp"lar Şili toplumunun vicdanı haline geldi. Aileler on yıllardır aynı acılı soruları tekrarlıyorlar: Yaşıyor mu? Öldürüldü mü? Gömüldü mü? Nereye? Onları kim öldürdü? Bazı evlerde kayıpların odaları ve eşyaları hala korunuyor, aileler kaybolan yakınlarının resimlerini giysilerinin üzerine iliştirip yaşıyorlar ve "kayıp"ları hep canlı tutmaya çalışıyorlar.

Mayıs ayının son haftasının adı tüm Latin Amerika'da "Kayıplar Haftası". Yıllardır yakınlarına ne olduğunu araştıran, sorumluların saptanmasını, en azından "kayıp"lardan geriye kalanların kendilerine geri verilmesini talep eden aileler için bu

hafta, tüm yıl boyunca sürdürülen kapsamlı kampanyaların doruğunu oluşturuyor. "Kaybolan" kişilerin mezarlarının bulunması halinde bile yetkililerin sorumluluğunu kanıtlamak ve cenazelerin ailelere iade edilmesini sağlamak son derece zor.

Aslında muhalefet ve ailelerin yirmi yıllık mücadelesinde elde edilen kanıtlar, kayıplara ne olduğunu aydınlatmanın son derece basit olabileceğini gösteriyor. Birçok tutuklamanın tanığı var, cezaevlerinden sağ olarak kurtulabilenler operasyon görevlilerini tanıyorlar ve gözaltı-işkence merkezi olarak kullanılan binalar tüm toplum tarafından biliniyor. Kayıplara gerçekte ne olduğunu gösteren en önemli kanıt ise, özellikle 1970'lerin sonlarında ortaya çıkmaya başlayan toplu mezarlar. Terkedilmiş kireç ocakları, arsalar, kuru dere yatakları ve genel mezarlıklar gibi yerlerde bulunan toplu mezarlar, 1973 sonrasında gözaltına alınıp "kaybolan" 200 kişinin öldürüldüğünü kanıtladı.

Bulunan toplu mezarlara, eski devlet görevlilerinin itiraflarına ve tanıklıklara karşı Şili'de işkence ve öldürme olaylarının sorumluları devlet tarafından sistemli biçimde korunuyor. 1970'lerde gözaltına alınıp kaybolanlarla ilgili olarak 1973-77 yılları arasında yapılan başvuruların tümü mahkemeler tarafından reddedildi. Ailelerin ve insan hakları gruplarının topladıkları kanıtlar sonrasında suç duyurusunda bulunmalarının ardından açılabilen mahkemelerin tümünde ise ya soruştur-

Kayıplar ve devlet terörü

Andres Valenzuela isimli eski bir gizli polisin 1984 yılında Santiago'daki bir insan hakları grubuna yaptığı açıklamalar, devletin muhalefeti ezmek için oluşturduğu gizli terör örgütlenmesinin "kayıplar" konusundaki sorumluluğunu gösteren yeni bir kanıt oldu. Valenzuela'nın üyesi olduğu "Yıkıcılık Karşıtı Birlik" Hava Kuvvetleri, Donanma, polis ve sivillerden oluşan gizli bir örgütlenme ağına sahip. Evleri birer işkence ve gözaltı merkezine dönüştüren, işkence sırasında doktorları kullanan, tutukluları silah, işkence ya da ilaçla öldüren bu gizli birlik, özellikle 1975-76 yılları arasında gözaltına alınan sol görüşlü kişilerin "kaybolması"ndan sorumlu. Valenzuela faaliyetlerini şöyle özetliyor: "Özellikle 1975 yılında birini gözaltına almak için bir eve gittiğimizde araştırma için gelen normal polisler olduğumuzu söylüyorduk. 1976'da buna gerek kalmadı çünkü artık insanları sokaktan almaya başlamıştık. Operasyonlarda kullandığımız silahların dışında kimlik değiştirmek için kullanılabilecek her türlü malzeme, sahte plakalar, kimlik kartları ve pasaportlarımız vardı. Bazen bize ordudan subaylar da eşlik ediyordu. Sorgulama sırasında ölenlerin bazıları helikopterlerle denize atılıyordu..." "Kayıplar"dan sorumlu diğer devlet birimi ise 1974 yılında kurulup 1978'de dağıtılan DİNA isimli güvenlik polisi örgütü. Cuntaya istihbarat sağlayacak "profesyonel ve teknik bir birim" olarak kurulan DİNA üyeleri insanları hiçbir açıklamada bulunmadan gözaltına alma, tutuklular hakkında kayıt tutmama gibi resmi hakların yanısıra suçlandıklarında mahkemeye gitmeme ayrıcalığına da sahiptiler. Kimlikleri gizli tutulan DİNA üyelerine sağlanan bu haklar, "kayıplar"la ilgili soruşturmaların çoğunun sonuçsuz kalmasına yolaçtı. Cuntanın 1978 yılında çıkardığı "İşkencecilere Af Yasası" ise, "kayıp" ailelerinin onyıllık çabaları sonucunda 1973-1978 yılları arasındaki "kayıplar"dan sorumlu oldukları kanıtlanabilen yetkililerin yanısıra, 1980'lerdeki işkence uygulamalarının sorumlularının serbest bırakılmasını da sağladı ■

"Size gösterdiğimiz bütün bu resimler ve isimlerin kanlı canlı gerçek birer insan olduğunu düşünün. Birkaç dakika boyunca bu insanların sizin çocuğunuz, anne- babanız, belki bir arkadaşınız ya da komşunuz olduğunu düşünün. Bu insanlar on yılı aşkın zamandır hayatlarımızdan koparılıp alındılar; hastalık ya da kaza nedeniyle değil. Birgün gözaltına alındılar ve bir daha onlardan hiç bir haber alamadık." (Kayıp Tutuklu Yakınları Derneği)

1978 yılında Santiago'daki terkedilmiş bir kireç ocağında bulunan toplu mezardaki kayıpların anısına yapılan mezar taşının üzerinde Şilili ozan Pablo Neruda'dan yapılan şu alıntı yeralıyor: "Binyılların ayakizi burayı aşındırsa da, burada ölenlerin kanları silinmeyecek, binlerce ses sessizliği yırtsa da öldükleri an unutulmayacak."

"Kayıp" çocukları

"Kayıp" çocuklarının bir çoğu yakınlarına ne olduğunu araştıran insan hakları grupları ve muhalefetin aktif üyeleri durumundalar. 1976 Mayıs'ında kaybolan bir sendika önderi Victor Diaz'ın o günlerde küçük bir çocuk olan oğlu Victor Leodoro da 1987 yılında Pinoşet'ye karşı yapılan silahlı bir saldırıya karıştığı iddiasıyla cezaevinde... Yakınlarını aramayı onyıllardır sürdüren bu çocuklar 1979 Uluslararası Çocuk Yılı'nda Santiago'dagerçekleştirdikleri bir açlık grevi sırasında şu açıklamayı yaptılar:"Biz güvenlik güçleri tarafından tutuklandıktan uzun yıllar sonra hala "kayıp" olan insanların oğulları, kızları, torunları, yeğenleri ve yakın akrabalarıyız...Yaşamımızın bir parçasını adadığımız bu mücadeleye katılmaya karar verdik çünkü bütün çocuklar gibi bizim de anne babalarımızla, ailelerimizle birlikte büyümeye hakkımız olduğuna inanıyoruz."

Şili gençliği yakınlarını bulma mücadelesinin yanısıra "kayıpların" ülkenin toplumsal ve duygusal atmosferinde yarattığı olumsuz etkilerle de mücadele etmek zorunda.Kayıpların çocukları üzerinde yapılan araştırmalar bu çocukların çok büyük bir kısmında yalıtılmışlık ve yetersizlik duygusu, depresyon, siren seslerinden duyulan aşırı korku gibi rahatsızlıkların olduğunu gösteriyor ■

malar resmi olarak kapatıldı ya da araştırma, olaydan polis ve ordunun sorumlu tutulabileceği noktaya vardığı anda askeri mahkemelere devredilerek sonuçsuz bırakıldı. Polis ve askerlerin sorumluluğunun kanıtlanabildiği istisnai birkaç olayda ceza alan yetkililer ise 1978 yılında hükümet tarafından çıkarılan bir af yasası ile serbest bırakıldılar.

En temel insan haklarını kullanma girişiminin "aşırılık" olarak nitelendiği Şili'de, ifade, örgütlenme ve kendi yurdunda yaşama hakkı üzerindeki kısıtlamalar, cuntaya karşı yürütülen muhalefet ve direnişi ezme çabasının sistematik unsurları olarak kullanılmaya çalışılıyor. Bu haklarını kullanan onlarca gazeteci, sendikacı ve siyasetçi, güvenlik güçlerine bağlı gizli birimlerce öldürülürken devlet terörü sokakta da yaygın biçimde uygulu-yor: Yakınlarının bulunmasını isteyen ailelerin gösterilerine; yaygın işsizlik ve yoksulluğun neden olduğu açlığa karşı gecekondu halkı tarafından oluşturulan gezici mutfakların üzerine ateş açılıyor. Gözaltı ve cezaevlerindeki tutuklulara işkence yapılması, ölümcezası, siyasi tutukluların davalarında bağımsız yargının sözkonusu olmaması Şili terör sisteminin yirmi yıllık demirbaşları. 1980'li yılların sonunda bir yandan merkez-sağ güçlerle "demokrasiye geçiş" pazarlıklarını başlatan Pinoşet rejimi diğer yandan muhaliflere yönelik ölüm tehditleri, adam kaçırmalar, katili "belirsiz" cinayetler ve silahlı muhalefete mensup olduğu iddia edilen kişilerin yargısız infazı uygulamalarını tırmandırdı ■

hemen şimdi !

GUETAMALA

Sendikacılar üzerinde baskılar sürüyor. Gözaltına alınan sendikacılar işkence görüyor. Bazıları da telefonla ölüm tehditleri alıyorlar. Dinore Perez adlı bir sendika lideri de geçtiğimiz ay öldürüldü.(18.7.91, 31.7.91, SOS Torture Blt, Af Örgütü ağustos 1991 Blt)

PERU

Öğretmen sendikacılar üzerindeki baskılar sürüyor. Peru Eğitim Emekçileri Sendikası Sekreteri F. A. Ramos, tehditler yüzünden görevinden ayrılmak zorunda kaldı.

Askerlerce gözaltına alınan 14 köylünün daha sonra cesetleri bulundu. Cesetleri bulan ve yargısız infazları protesto edenler ile aileleri, (2.5 yaşındaki bebek dahil) çocukları gözaltına alındılar. Halen hayatlarından endişe ediliyor. (25.7.91, SOS Torture Blt.)

NİKARAGUA

İçişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre, yeniden silahlanan 60 kadar kontra, 25 Temmuz'da Quilali polis karakoluna saldırdı. Saldırıda 2 polis memuru öldü. (27.7.1991 Le Monde)

EL SALVADOR

10 Mayıs 1991 ile 6 Haziran 1991 arasında 32 yasadışı tutuklama olayı oldu. Bunlardan 19 tutuklunun tanıklığına göre, tutuklananlar işkence gördüler. Suç duyurularına rağmen olaylarla ilgili Albay Rigo Berto Fernandez askerlerin tüm sorumluluklarını inkar etti. Askerlerin gözaltına alma veya tutuklama yetkilerinin olmadığı halde El Salvador'da askerler, insanları evlerinden veya tarlalarında çalışmakta iken alıp götürebiliyor. (23.7.1991, SOS Torture Blt)

KOLOMBİYA

5. askeri tümen tarafından gözaltına alınan 3 kişi daha sonra ölü bulundu. Askerler, bu kişilerin çatışmada öldüklerini açıkladı. Cesetlerde işkence izleri bulunuyordu.

Marindo belediye başkanı O.B. Panesso ölüm tehditleri yüzünden görevinden ayrıldı. (16.7.1991, 5.8.1991, SOS Torture Blt)

ARJANTİN

Mayıs Alanı Anneleri Derneği Başkanı Habe de Bonafini, eski cunta üyeleri için af çıkarma kararı alan devlet başkanı Carlos Menem'i bir gazetedeki röportajında eleştirmesinin ardından telefonla ölüm tehditleri almaya başladı. (Af Örgütü Ağustos 1991 Blt)

DOMİNİK

3 Temmuz'da sendikacılar toplu olarak tutuklandılar. (8.7.1991, SOS Torture Blt)

PARAGUAY

Paraguay ceza mahkemesi Brezilya'dan eski diktatör Alfredo Stroessner'in yargılanmak üzere iadesini istedi. Stroessner'in Martin Almado adlı bir kişinin açtığı bir davada sanık olarak yargılanacağı bildirildi. Almado, diktatörün emri üzerine tutuklandığı sırada gördüğü işkenceleri seyretmeye zorlanan karısının "psikolojik işkence" yüzünden öldüğü gerekçesiyle Stroessner hakkında dava açmıştı. (17.8.1991 Cumhuriyet)

ABD

İki mahkumun idam cezaları infaz edildi. (24.8.1991 Cumhuriyet)

Time Dergisi'nin haberine göre 2 binin üzerinde eşcinsel Körfez savaşından sonra ordudan atıldı. (26.8.1991, Cumhuriyet)

FİLİPİNLER

Sendikacılara yargısız infaz uygulamaları görülüyor. Corazon Aquino 1986'da iktidara geldiğinden bu yana yüzlerce sendikacı öldürüldü. Öldürülenler özellikle 1 Mayıs Hareketi üyeleri ve Ulusal Şeker İşçileri Federasyonu üyeleri. Gözlemcilerin bildirdiklerine göre sendikacıları hedef alan yasadışı grup ve örgütler resmi güvenlik güçleri ile işbirliği içindeler veya onları destekliyorlar.

(Af Örgütü, Ağustos 1991 Blt, 9.8.1991 SOS Torture Blt)

İSRAİL

Uluslararası Af Örgütü, Temmuz ayında İsrail'de ve işgal altındaki topraklardaki yargılama sistemi üzerine bir rapor yayınladı. Rapora göre, tutuklular kötü muamele ve işkenceye maruz kalmakta, sağlıksız koşullarda yaşamaya zorlanmaktalar. Mahkemelerde görülmeye başlanan davalar, sürekli aylar sonrasına ertelenerek, savunma hakkı kısıtlanmakta.

SUDAN

26 Aralık 1990'da tutuklanan M. İbrahin Abdu, 30 Nisan 1991'de genel af ilan edilmesine rağmen, halen tutuklu bulunuyor. Abdu, işyerinde cuntaya karşı bildiriler bulundurduğu için tutuklanmıştı. Af Örgütü'nün aldığı bilgilere göre genel af ilanına rağmen, bu ülkede 30 kadar düşünce suçlusu halen tutuklu bulunuyor. Bu arada Mart ayında yürürlüğe giren yeni bir ceza yasası, hükümetin bir tür şeriat uygulaması olarak görülüyor. Yasaya göre İslamı terk edenler ölüm cezasına çarptırılabiliyor. (15.7.1991, SOS Torture Blt, Af Örgütü Ağustos 1991 Blt)

İRAN

İran Başsavcısı Tabrizi, tesettüre uymayan kadınların öldürülmelerinin caiz olduğunu söyledi. 1979 İslam Devrimi'nden bu yana İran'da kıyafet yasalarını ihmal etmekten ötürü binlerce kadın hapis ve para cezasına çarptırıldı. (17.8.1991, Cumhuriyet)

YUNANİSTAN

Yunanistan hükümeti Batı Trakya Türkleri tarafından seçilmiş olan İskeçe müftüsünü görevden alarak yerine yöre halkınca pek tanınmayan başka bir müftü atadı. (23.8.1991, Cumhuriyet)

A. Berna Ülker

Yugoslavya'da ateş sönerken

İpler Avrupa'nın elinde

L. Doğan Tılıç

"Haydi şimdi kadehlerimizi tokuşturalım!" Yugoslavya Federasyonu ve Cumhurbaşkanlığı Konseyi Başkanı Stipe Mesiç, 2 Eylül sabahı uzun tartışmalar sonunda ateşkes anlaşması imzalanınca böyle seslendi. Odaya viski ve konyak getirilmesini istedi. İçkiler gelip bardaklar dolarken, Sırbistan Cumhurbaşkanı Miloşeviç'in nasıl odadan çıkıp gittiği konuşuluyordu sabah Belgrad'da. Sırpların ateşkes imzalanmasından büyük bir mutluluk duyduğunun söylenemeyeceğinin bir işaretiydi Miloseviç'in tavrı.

Sırplar Avrupa'nın dayattığı ateşkesin tartışılma sürecinde Avrupa'nın ateşkesi denetlemek için bir grup gözlemci göstermesine hep karşı çıkmışlardı. Ama şimdi antlaşma, Yuguslavya'ya 300-350 kişilik bir gözlemci grubunun gönderilmesini kayda bağlıyor. Öte yandan, Avrupa Topluluğu Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda Yugoslavya'da krizin çözümü için bir Hakemlik Komisyonu oluşturulması bekleniyor. Şimdi Yugoslavya'da ipler daha çok Avrupa'nın eline geçmiş durumda.

Ateşkes antlaşmasının tartışılma sürecinde, Avrupa Topluluğu Dönem Başkanı Hans van der Broek'e, Sırpların bu çatışmanın asıl kurbanı olduğunu ve onların gözetilmesi gerektiğini anlattı Miloşeviç. Van der Broek'in yanıtı ise, herkesin bu çatışmanın kurbanı olduğu ve herkesi gözetmek durumunda oldukları şeklindeydi. Miloşeviç'in bu yaklaşıma, "Evet, evet, haklısınız" diye yanıt vermesi Yugoslavya'da barış umutlarını biraz daha arttırdı.

Nitekim Van der Broek, Mesiç'in "Haydi kadehlerimizi tokuşturalım" sözünden sonra odadan sıyrılmaya çalışan Miloşeviç'e "Neden bardağınız yok, buyrun benimkini alın" diyerek kadehini uzatmış ve Avrupa'nın Yugoslavya sorununu "çözmede" ne denli kararlı olduğunu, oldukça diplomatik bir jestle, birkez daha vurgulamıştı.

Evet, Yugoslavya'da ipler şimdi daha çok Avrupa'nın elinde. Ve Avrupa'nın bastırmasıyla imzalanan ateşkes antlaşması bir heyecan rüzgarı estirdi 2 Eylül sabahı Belgrad'da. Belki... diye düşündü insanlar ülkenin birçok yerinde. Geçen Mayıs ayında, çatışmaların başlamasından beri, bu "belki" ilk kez böylesine güçlü çıktı ağızlardan. Şimdi birçok Yugoslav "Belki bu kez barışı yakalarız" umudunu yaşıyor. Son aylarda yoğunlaşan milliyetçi boğazlaşmalar içerisinde Yugoslavya'da üç güç ortaya çıkıyordu. Balkanların devi Yugoslavya'da geleceği bu üç dinamiğin; ordu, Avrupa ve milliyetçilik dinamiklerinin belirleyeceği görülüyordu. Geçtiğimiz aylar boyunca Yugoslavya'da yaşananların bir anlamda bu üç aktör arasındaki mücadele olduğu da söylenebilir. Ordunun ağır bastığı bir denklem, askeri diktatörlük altında federasyonunun varlığını sürdürmesi anlamına geliyordu. Aslında, son zamanlarda, orduyu destekleyen kitle gösterileri de görülmeye başlanmıştı. Birçok yerde sokaklara dökülen insanlar, "ordu, ordu" diye bağırıp gösteriler yaparak, belki de olayların ancak ordunun duruma el koymasıyla düzelebileceği inancını ya da çatışmalara taraf olan ordunun haksız olmadığı şeklindeki tavırlarını belirtiyorlar. Yine de bugünlerde, Yugoslavya'da askeri bir müdahale olasılığı hemen hemen gündemden çıkmış durumda.

Denkleme, milliyetçiliğin damgasını vurması, Yugoslavya'nın kanlı boğazlaşmalar sonucunda kesin olarak parçalanması anlamına geliyordu. Nitekim, Hırvatistan sınırları içerisinde yoğunlaşan çatışmalar da, milliyetçiliğin kendisini askeri olarak ifade edişinden başka birşey değildi. Bugüne değin, Hırvatistan'da yaşayan silahlı Sırp milliyetçileri Hırvat Ulusal Ordusu'ndan kendilerini koruma "gerekçesiyle" hamleler yapıyor ve her hamle sonrasında da federal ordu, çatışmaları önleme gerekçesiyle, araya giriyordu. Gerçi ordunun araya girmemesi durumunda çok daha büyük boyutta kan döküleceğinden kuşku yoktu. Ancak kuşku götürmez bir başka nokta da ordunun Sırplardan yana tavrıydı. Sırp milliyetçileri hamle yapıyor, ordu araya giriyor; Sırp milliyetçileri yeni bir hamle yapıyor, ordu yine bir adım ilerleyip araya

Hırvatlarla Sırplar arasındaki çatışmalar ateşkes öncesi Vukova'da tıkandı. Sırplar Vukova'ya girmeyi başaramadı. Çatışmalar Vukova'da kilitlendikten sonra bile iki cumhuriyetin medyaları arasındaki savaş, yıllarca sökülüp atılamayacak düşmanlık tohumları dikerek sürüyor. Belgrad TV'si hergün, 2. Dünya Savaşı sırasında Hırvat faşistlerince katledilen Sırpların cesetlerinin korkunç görüntülerini yayınlıyor.

giriyordu. Böylece daha çok Hırvat toprağı Sırpların denetimine geçmekteydi. Bir ayrılık durumunda ise ordunun mevcut pozisyonundan geri adım atmayacağı ve ordunun bulunduğu yerlerin sınır kabul edileceği kesin sayılabilirdi. Ağustos sonunda Paris'te Mitterand ile görüşen Sırbistan Cumhurbaşkanı Miloşeviç görüşme sonrası gazetecilere "Yugoslavya'da sınırlar Paris'in mahalleleri arasındaki sınır gibidir, gerçek değil idari sınırlardır" demişti. Bu da, bir ayrılık anında federasyonun mevcut sınırlarının aynen kalmayacağının bir işaretiydi.

Öte yandan, Hırvat milliyetçiliğinin de Sırp milliyetçiliğinden geri kalır bir yanı yok. Onlar da, kendi sınırları içerisindeki Sırp köylerini kuşatıyor, köylere saldırıyorlar. Federal ordunun eski generallerinden ve Hırvat Ulusal Ordusu komutanı General Spegelj'in orduya ve Sırplara karşı nasıl saldırılar düzenleneceğine yönelik evinde yaptığı gizli toplantılar Yugoslav Gizli İstihbaratı tarafından videoya alınıp, Belgrad TV'si tarafından her akşam yayınlanmaya başlayınca Hırvatistan Başbakanı Tunjman bu sağ kolunu görevden almak zorunda kaldı. Hırvat parlamentosunda bir milletvekili "Öldürülen her Hırvat'a karşı 10 Sırp öldürelim diyebilirim. Ama buna Katolik inançlarım izin vermiyor. Bari bırakın, öldürülen her Hırvat'a karşı 10 Sırp'ı işten atalım" diye konuşuyordu. Aynı günlerde Federal ordunun Mig'leri Hırvatistan'a Güney Afrika'dan silah getiren Uganda Havayollarına ait kargo uçağını Zagrep Havaalanı'na indirdiler.

Hırvatlarla Sırplar arasındaki çatışmalar ateşkes öncesi Vukova'da tıkandı. Sırplar Vukova'ya girmeyi başaramadı. Çatışmalar Vukova'da kilitlendikten sonra bile iki cumhuriyetin medyaları arasındaki savaş, yıllarca sökülüp atılamayacak düşmanlık tohumları dikerek sürüyor. Belgrad TV'si hergün, 2. Dünya Savaşı sırasında Hırvat faşistlerince katledilen Sırpların cesetlerinin korkunç görüntülerini yayınlıyor. Daha düne kadar Belgrad'dan izlenebilen Hırvat TV ve radyosunun yayınları artık izlenemiyor.

Son iki gündür, Vukova'da silahlar susmuş, ateşkes anlaşmasını beklerken, her iki tarafın medyasında, tam bir yaylım ateşi yaşanıyordu. Ülkede bunlar yaşanırken uzun vadeli barış ve halklar arasında dostluk için umutlu olmak aslında oldukça zor.

Yine de umut tükenmiş değil Yugoslavlar için. Ağustos'un son haftasından beri anneler yürüyor Belgrad'a doğru. Oğullarının anlamsız bir iç savaşta ölmesine karşı çıkıyorlar. Milliyetçiliği körükleyen basının karşısına, "Ben Hırvat komşumla yıllardır hiç bir sorunum olmadan yaşıyorum" diyen Sırpları ya da "Benim en iyi arkadaşım Sırptır" diyen Hırvatları ekrana getiren bir YUTEL var. Bir-iki ay öncesiyle kıyaslandığında şimdi Yugoslavya'da bir barış hareketinden söz etmek de mümkün. Ve Avrupa... Yugoslavya içinde ordu ya da milliyetçilik gibi somut bir vücudu olmayan bu güç şimdi en etkin faktör olarak sahnede. Avrupa, her fırsatta, çatışan taraflara kesin mesajlar veriyor. Fransa eski Dışişleri Bakanı Poncet geçenlerde Sırbistan'ın bağımsız televizyonu YUTEL'e, "Almanya ve Fransa arasında 40 yıldır hüküm süren barış Balkanlarda harcayamayacağımız kadar büyük bir sermayedir" dedi. Poncet Hırvat'ların tarihsel olarak Almanya yandaşı, Sırpların da Fransa yandaşı olmalarının bugün bir anlam ifade etmediğini, Avrupa'nın çatışmalara taraf olmayacağını vurguluyordu.

Avrupa burnunun dibinde bir Lübnan istemiyor. Avrupa için hedef, Yugoslavya'nın yumuşak yaşanan bir süreç sonunda kendisiyle bütünüyle entegrasyonudur. Yugoslavya'nın üç dinamiğinden Avrupa'nın ağır basması, ülkenin gevşek bir konfederasyon olarak yeniden şekillenmesi demek. Çatışmaların ilk başladığı yer olan ve bağımsızlık bayrağını ilk açan Slovenya şimdi federasyonu oluşturan cumhuriyetler arasında bir arabulucu rolüne soyunuyor. Slovenya, aynı zamanda, Yugoslavya'nın çatışma potansiyeli yüksek bölgeleriyle Avrupa arasında fiili bir tampon bölge olmaya doğru da gidiyor.

Avrupa bastırıyor... Bakalım Eylül'de bu baskı sonucu imzalanan ateşkes neler getirecek? ■

Tupamaro lideri Mauricio Rosenkof

"Önce kendimizle mücadele etmeliyiz"

Ayşe Öktem

Bir büroda buluşuyoruz. Uruguay'lı Tupamaro lideri Mauricio Rosenkof, anarşist bir yayınevinin ortağı ve bize tercümanlık edecek arkadaşım Theo Bruns ve ben. Konuşmaya, Mauricio Rosenkof bir şiiriyle başlıyor:

Hangi kumaştandı/Sevgilim/kurduğumuz rüyalar?/O uçan/ve geri dönen/ve düşlüyor olduğumuzdan/var olan.

Sıcacık bir insan. Yüzünde hep bir gülümseme. Bir çocuğun gözleri gibi merak dolu, iyilik dolu gözler. Şaka yapıyor sürekli. Resmini çekerken -umarım Almanya'dan Türkiye'ye gelene kadar fotoğraflar "bir yerlere" takılmaz ve basılabilirler- güldürüyor beni, kasketini kulağının üstüne kaydırarak, eline DEMOKRAT!'ı alıp okur gibi yaparak matrak pozlar veriyor. Kucaklayacak sanki bütün dünyayı. Kendine yakın bulduğu insanları zaten kucaklıyor hemen.

"İnsanın öğrenme arzusu hiç bir zaman dinmemeli" diyor, "Türkiye hakkında çok şey bilmiyorum". Ve biz söyleşiye başlamadan önce, kendisine uzun uzun Türkiye'nin durumunu anlatıyorum. Söyleşi de resmiyetini yitiriyor böylece, sohbete dönüşüyor.

İnsan güzeli Mauricio Rosenkof....

Mauricio Rosenkof, 1933 yılında Uruguay'da, Polonya asıllı Yahudi bir göçmen ailenin çocuğu olarak doğmuş. Ailenin bir kısmı, Polonya'da Uruguay'a kaçarken, diğer kısmı Avrupa'da kalmış. Ve kalanların bir çoğu Nazi'lerin temerküz kamplarında, Auschwitz'de ve Varşova gettosunda öldürülmüş. Annesi, babası işçi hareketinde etkinlik gösteren Maurico Rosenkof, erken yaşta komünist gençlik hareketine katılmış.

50'li yıllarda Mauricio Rosenkof adını bir gazeteci ve tiyatro yazarı olarak duyurmaya başlıyor, yazarlığı yanısıra kendisi de tiyatroda oynuyor. Gene 50'li yıllarda, gazeteci olarak Uruguay'ın kuzeyini dolaşıyor, pirinç ve şeker kamışı işçilerinin yaşam koşullarını öğreniyor. Ve bu yıllarda, sonraki hayatını önemli derecede etkileyecek olan bir arkadaşlık başlıyor: Artigas yöresi şeker kamışı işçileri sendikası liderlerinden Raul Sendic'le tanışıyor. Bundan böyle, Mauricio Rosenkof'la Raul Sendic'in yolları hiç ayrılmayacaktı...

Birlikte adını 17. yüzyılın efsanevi ulusal kurtuluş savaşçısı Tupac Amaru'dan alan Ulusal Kurtuluş Hareketi/Tupamaro'ları oluşturuyorlar. Mauricio Rosenkof bir yandan yazarlık ve şairliği devam ederken, Tupamaro'ların militan kadrosunda yer alıyor ve şehir gerillasının 3. kolunun kumandanı oluyor.

"Nasıl Tupamaro oldun? Bir yazar, bir şair, bir tiyatro sanatçısı olarak nasıl ve neden silahlı mücadeleye girdin?"

"Yazar olmadan önce siyasi harekete girmiştim zaten, daha çocukken, 12 yaşındaydım, komünist gençlik hareketine katıldım. O zamandır mücadelenin içindeyim. Sonra bir grup gazeteci arkadaşla Uruguay'ın ilk komünist günlük gazetesini, "La Revolucion Uruguayana" (Uruguay Devrimi) çıkartmaya başladık. Ama zamanla hem Küba devriminin, hem arkadaşım Raul Sendic'in etkisiyle, dünyada ve özellikle ülkemde köklü değişimler için daha köklü, daha kesin bir mücadelenin

verilmesi gerekliliğine inandım. Ama ben hiçbir zaman yazmayı bırakmadım. Silahlı mücadelede yer aldığım dönemlerde de, yazmaya devam ediyordum. Yazarlık ve silahlı mücadele, benim için hiçbir zaman bir tezat oluşturmamıştır."

1972 yılında tutuklanıyor ve 9 ay boyunca sürekli işkence görüyor. 1973 yılında iktidara el koymuş generaller tarafından, aralarında Mauricio Rosenkof da olmak üzere, dokuz Tupamaro kumandanı, resmen "devlet tutsak"ları ilan ediliyorlar.

Onbir buçuk yıl, tek kişilik tecrit hücrelerinde geçiyor. İnsan yüzü görmüyorlar, konuşamıyorlar. Yan hücrede Eleuterio Fernandez Huidobro, "El Nato" yatıyor. Duvara vurarak, bir dil geliştiriyorlar.

"Eylül 1973'de tecrit hücrelerine kapandık. 24 Aralık 1973, biz tecritteyiz. Hüzünlüydük. Ertesi gün Noel bayramıydı. Bizim durumumuzun uzun süreceğini biliyorduk. Nato ve ben, hücrelerimizde, nasıl birbirimizle iletişime geçebileceğimizi düşünüyorduk. Birdenbire bir ses duydum. Duvarın öbür tarafından geliyordu bu ses. Ben de vurdum duvara. Öbür taraftan, uzun ve kısa seslerden oluşan, ritmik bir vuruş duyuluyordu. Nato bana birşeyler söylemek istiyordu. Düşündüm, bu günlerle ilgili olmalıydı. Dinledim. En azından ilk kelimeyi anlamalıydım, sonrası gelirdi. Hep aynı sesi duyuyordum. Sonra anladım. İlk kelime, "felicidad"dı. Felicidad, mutluluk. Mutlu bir noel bayramı diliyordu Nato bana. Müthiş bir mutluluk aldı beni. Mutluluk çok görece bir şey. Ama bu noel, en güzel, en mutlu noelimdi diyebilirim. Konuşmayı yeniden keşfetmiştik."

"Hiç bir zaman zaten salt silahlı bir örgüt değildik. Legal bir örgüt vardı, ve bu legal örgütün askeri bir kolu vardı. 70'li yıllarda gazetelerimiz vardı, sendikalarımız vardı. Milletvekillerimiz bile vardı. Resmen "Tupamaro" olarak koymamıştılar adaylıklarını, ama herkes biliyordu. Onlar bizi, biz onları destekliyorduk. Bizim için en önemli olan, kitlelere ulaşmak, kitleleri örgütlemekti her zaman."

Zamanla geliştirmişler dillerini ve birkaç yıl sonra, siyasi konuları dahi birbirleriyle tartışabilir duruma gelmişler. "İnsan dilinin, faşizm üzerindeki zaferi" diyor Mauricio.

1984 yılında tecrit hücrelerinden çıkartılıp, cezaevine konuluyor Tupamaro kumandanları ve 1985 yılında serbest bırakılıyorlar. Cezaevinin önünde birikmiş insanlar tarafından türkülerle, heyecanla karşılanıyorlar.

"Tupamaro'lar dünyaya adlarını, şehir gerillası olarak, yaptıkları silahlı eylemlerle tanıtmışlardır. Onun ötesinde düşünceleri pek az bilinir. Cezaevinden çıktıktan sonra, hareket olarak yeniden şekillendiniz."

"Hiç bir zaman zaten salt silahlı bir örgüt değildik. Legal bir örgüt vardı, ve bu legal örgütün askeri bir kolu vardı. 70'li yıllarda gazetelerimiz vardı, sendikalarımız vardı. Milletvekillerimiz bile vardı. Resmen "Tupamaro" olarak koymamıştılar adaylıklarını, ama herkes biliyordu. Onlar bizi, biz onları destekliyorduk. Bizim için en önemli olan, kitlelere ulaşmak, kitleleri örgütlemekti her zaman.

Bu nedenle 26 Mart 1971'de kurulan cephede -26 Mart önemli bir tarih bizim için, çünkü 26 Mart 1815'te Montevideo'da ilk kez Uruguay ulusal bayrağı dalgalanmıştır- yer aldık, kurucularındandık. Komünist Parti, liberaller, demokrat milliyetçiler, kilise kesimi, demokrat askerler ve biz Tupamaro'lar vardı cephede. Geniş bir çevre yani, salt solu kapsamayan, ülkede sosyal bir değişim isteyen her eğilimi kapsayan. Cephe olarak seçimlere girdik ve Tupamaro yanlısı birçok milletvekili çıkardık. Bu arada, bu legal çalışma içinde iki militan eylem gerçekleştirdik, ikisi de kitlesel cezaevi firarları. Biri kadınlar cezaevinden, biri de erkekler cezaevinden.

13 yıllık bir askeri diktatoryadan sonra afla çıktığımızda, legal çalışmanın tüm koşullarının -görece de olsa- mevcut olduğunu gördük ve bu nedenle legal bir hareket olarak yeniden şekillenmeye karar verdik. Ve legal bir hareket olarak, Uruguay'ın güncel siyasal yaşamında bir mekan elde edebildik. Bugün gene bir dergimiz var, Mate Amargo (Acı Mate; Mate Uruguay'da üretilen bir çay), yayınevimiz, radyomuz var. Zaten herkes çıktıktan sonra yaptığımız ilk iş, 13 yıllık bir illegaliteden sonra, yeniden legal bir ulusal kongre çağırmaktı. Çok tartışmalı geçti bu ilk milli konsey toplantısı elbette. Birçok fikir ayrılığı vardı, örgüt içi gruplaşma vardı. Günler boyu ve çok, ama çok hararetli tartışıldı."

"Bölünme oldu mu bu tartışmalar sürecinde?"

"Yok. Herhangi bir bölünme olmadı. Bizim örgüt yapımız zaten her zaman, 70'li yıllarda da, çoğulcuydu. Bu konuda Uruguay Latin Amerika'da bir ayrıcalık taşıyor, diğer Latin Amerika ülkelerinde -ve herhalde sizde de- böylesi durumlarda örgütler hemen bölünüyor. Bizde, fikir ayrılıklarının bölünmelere yol açmamasının iki önemli nedeni var; birincisi, yukarıda da değindiğim çoğulcu yapı. Tupamaro'lar her zaman, çok farklı eğilimleri içlerinde barındıran, barındırabilen bir örgüttüler. Başka ve daha güzel bir Uruguay isteyen herkes, bize katılabilir, katıldı da. Bak, bizde ilerici hıristiyanlar var, papazlar var, sosyalistler, komünistler, anarşistler var. Değil bölünme, yeni çevreleri kazanmaya çalışıyoruz.

İkinci neden ise, çok uzun ve efsaneleşmiş bir mücadele geleneğimizin olması. Birlikte yaşanmış olaylar, kitlesel firarlar, çok derin arkadaşlıklar. Öyle efsaneleşmeye başladıktan sonra bir hareket, bölünme de zorlaşıyor. Bizde, Uruguay'da çocuklar, sokakta Tupamaro ve polis oynarlar. Ve her çocuk Tupamaro olmak ister. Bu gelenek hepimizi bir arada tutuyor doğallıkla.

Ve siyasi olan bir insan, devrimci olan bir insan, ne kadar ideolojik bir varlıksa, o kadar da duygusal bir varlıktır. İnsandır yani. Heyecanlanır, öfkelenir, üzülür, ağlar ve sever. Belki duygular, belki yürek düşüncelerden de daha önemlidir. Bu da, bu duygu da bizi bir arada tutuyor."

Ve gene o gülümseme, o cıvıl cıvıl bakışlar. "Devrimci olan insan, en duyarlı ve en duygulu insan olmak zorunda" diye ekliyor. Kelimelerle söylemese de, bakışlarından belli o derin duygusallığı. Ne yazık ki vaktimiz az ve söyleşiye devam etmek zorundayız...

"Tupamaro'ların örgütlenme ilkelerini biraz açıklayabilir misiniz? Solun habire bölündüğü ve çoğulculuk diye bir şey tanımadığı bir ülkeden gelen biri olarak, Tupamaro'ların bölünmemeleri, çoğulcu yapıları çok güç anlaşılır bir olay."

"Sendikal bir geçmişimiz olduğu için çoğulculuğu belki o denli kolay benimseyebildik. Onun ötesinde, örgütün yapısı alışılagelmiş, klasik yapıdan pek farklı değildi pek, en azından Latin Amerika'daki klasik yapıdan pek farklı değildi.

Tartışmalar, az önce değindiğim gibi milli konseylerde sürdürülüyor. Duruma, gereksinime göre yapılır bu milli konseyler. Kararlar da, bu milli konseylerde alınır. Milli konseylere her bölgeden, bölgenin büyüklüğüne göre, temsilciler katılır. Bu bölge temsilcileri, elbette kendi bölgelerinde ve açık seçimle temsilci olurlar, orada merkezin herhangi bir söz hakkı yoktur. Merkez Komite ise, gene temsilciler tarafından seçilir. Tabii Merkez Komite için herkes adaylığını koyabilir ve seçimler açık yapılır. Örneğin son kongrede Merkez Komiteye adaylığını koyanların sayısı, MK'ya gireceklerin 4 katıydı. Böylesi bir yapıyı illegalitede korumak çok güç tabii. Ancak illegalitede de, temsilcilerin ve Merkez Komitenin açık seçimlerle tayin edilmesine çok özen gösterdik. Mümkün olduğu kadarıyla açık ve katılımcı olmalı bir örgütün yapısı. Bu da bölünmeyi önlemenin bir imkanı tabii."

Bir erkeğe, kadınların durumunu sormak, yanıltıcı cevaplara yol açabilir. Tupamaro'ların, yani kadın Tupamaroların örgütlerine ve örgütteki erkeklere birçok eleştiri -lider kadrodaki kadın azlığı ve bunun erkeklerin tavrıyla bağlantısı, çifte cinsel ahlak vb.- yönelttiklerini, "Tupamaro" adlı broşürlerinde okumuştum. Ve Almanya'da yaşayan, eski militan Uruguay'lı kadın arkadaşların anlattıkları, diğer ülkelerden ya da Türkiye'den gelen kadınların yaşadıklarından pek farklı değildi. Bu düşüncelerimi de anlatarak sordum Tupamaro'lardaki kadın erkek ilişkilerini ve kadınların durumunu.

"Örgütün pratiğini değerlendirebilmek için toplumsal koşullara bakmak gerekir tabii. Ve toplumsal koşullar, bizde de kadınlar için pek elverişli değil. Tüm eylemlerde, legal olsun, illegal olsun, kadınlar da vardı. Her askeri birimde kadınlar vardı. Kadın olmayan askeri birim yoktu diyebilirim. Erkeklerden daha az olmakla birlikte, askeri birimlerde olsun, legal çalışmada olsun, lider kadroda olsun kadınlar vardı. Ancak kadınları siyasetten uzak tutan toplumsal koşullardan dolayı, sayıları daha azdı. Örneğin lider durumunda ya da kumandan durumunda olan çok az kadın

"Tupamaroları halk, sade ve dürüst yaşamlarıyla tanıyordu. Bir şeye inanmış ve o inandıkları uğruna her şeyi göze alan, kendi ilkelerine de sadık kalan insanlar olarak görülüyorduk. Halktan gizlimiz saklımız yoktu hiç bir zaman. Halktan zorla hiçbir şey istemedik, almadık."

vardı. Askeri birimlerde kadınlar vardı, ama kadın ile erkek sayısı eşit değildi hiç bir zaman.

Tüzüğümüzde doğallıkla kadın ve erkeğe eşit haklar tanınmıştı. Bir insanın yetenekleri, lider ya da kumandan olup olamayacağının cinsiyeti ile ilişkisi yok, olmamalı.

Kadınlarla erkeklerin arasındaki ilişkiler demokratikti diyebilirim. Birlikte mücadele eder, birlikte yaşardık. Arkadaşlıklar olurdu, aşık olunurdu."

"Aşıklıklar sorun yaratmaz mıydı?"

Mauricio gülüyor. "Ne zorluğu?"

Örgütlenmenin ilkeleri ve kadınların durumundan biz gelelim gene Uruguay'daki güncel duruma.

"Aftan, darbe döneminin kapanmasından sonra Uruguay halkındaki durum nasıldı? Ne gibi etkiler bırakmıştı askeri yönetimin ideolojisi halk üzerinde? Tupamaro'lara hangi gözle bakıyordu halk? Bizde 12 Eylül ideolojisi halkı esir almış gibiydi. Halk hem korkmuştu, hem de sola, devrimcilere karşı güvenini yitirmişti."

"Yok, yok. Öyle birşey yoktu bizde. O gün, bırakıldığımız gün. Daha zindandayken duyuyorduk cezaevinin önünde, bizi karşılamak için birikmiş insanların seslerini. Bir çıktık ki dışarı, binlerce insan bekliyor bizi, bayraklar, pankartlarla. Haftalar boyu sokakta, otobüste insanlar beni tanıyıp, imza istiyorlardı benden. Sarılıyorlardı ansızın."

"13 yıl süren bir faşizm sonucu unutulmamanızı, halkın sevgisini yitirmemenizi neye bağlıyorsunuz?"

"Örgütün felsefesi ve gelenekleri, Raul Sendic'in kişiliği, bunlar çok önemliydi. Zaten darbeden hemen sonra da, Tupamaro'lar yakalanmaya başladıklarında, basın bizi ilk hıristiyan cemaatlerine benzetmişti. Halk da bizi, sade ve dürüst yaşamımızla, böyle algılıyordu. Bir şeye inanmış ve o inandıkları uğruna her şeyi göze alan, kendi ilkelerine de sadık kalan insanlar olarak görülüyorduk. Halktan gizlimiz saklımız yoktu hiç bir zaman. Halktan zorla hiçbir şey istemedik, almadık.

Bir önemli etken de, eylemlerimizin, özellikle askeri eylemlerimizin çok özenle düşünülmüş ve pratiğe geçirilmiş olmasıydı. Örneğin biz kesinlikle bomba gibi, dinamit gibi, ilgisiz insanların yaşamlarını tehlikeye sokabilecek ve gereksiz hasara yol açabilecek maddeler kullanmazdık. Bir iki örnek vereyim eylemlerimizden ve onların ardındaki felsefeden. Mesela bir sefer, Montivideo'da çok önemli bir polis karakolunu bastık. Ve bu eylemde, bir kez olsun ateş etmedik. Polis karakolunu, tek bir mermi sıkılmaksızın bastık. İki büyük toplu firar gerçekleştirdik, birisini -erkekler cezaevinden- tünel kazarak, öbürüsünü -kadınlar cezaevinden- kanalizasyon yoluyla. Ya da bir sefer, 30 bin nüfusu olan bir kenti bastık bir kaç saatliğine, gene tek bir kurşun sıkmaksızın. Şöyle: bir cenaze merasimi görünümünü vermiştik kendimize. Önde bir tabut, arkasında siyaha sürünmüş insanlar, arabalar. Bu vaziyette kente girdik. Polise gittik, bir kısmımız girdi, bir kısmımız dışarıda. Ve böylece polis karakolunu işgal ettik. Sonra bankaya gittik. Aynı mantıkla bankayı da bastık. Birkaç saat kaldık o şehirde, halkla konuştuk, sonra terkettik orayı. Sonra aramızdan 3 arkadaş, öğrenciydi hepsi, yakalandılar ve polis tarafından hemen kurşuna dizildiler. Halk, bizim eylemin akıllılığını, kansızlığını tartışırken, devlet güçleriyle nasıl alay ettiğimizi, onları nasıl kandırdığımızı konuşurken, bu kansız eylemi gerçekleştirenlerden üç gencecik insanın kurşuna dizilivermesi, büyük tepki uyandırdı tabii. Polisti terörist olan, biz değil.

Bir örgüt, böylesi eylemlerle duyurursa adını, ona terörist damgasını vurmak o kadar kolay değildir.

Bir şey daha var tabii, insan öldürmedik diyemem. Öldürdük. Uruguay'da herkesin bildiği, herkesin tanıdığı bir baş işkenceci vardı. CİA ajanı ve hem işkenceci, hem işkence eğitimi yapan biri. Onu vurduk".

"Bizde, 'yarını bugünden kurmak' gibi bir düşünce vardı. Böylesi tartışmalarınız oldu mu?"

"Oldu, olmak zorunda. En önemli soru da belki bu soru. Farklı, daha güzel, daha insancıl bir toplum için mücadele ediyorsak, en önce kendimizle mücadele etmek zorundayız. En önemli ve en zor mücadele, kendimizde verdiğimiz mücadeledir, kafalardaki ve kafalar için sürdürülen kavgadır." ■

ANAP'ın ölüm kalım savaşı

Erken seçim ne için?

Engin Günay

Uluslararası sermaye çevreleri için raporlar yayınlayan BERI (İş Çevreleri Risk İstihbaratı) adlı kuruluşun 1989 Türkiye raporunda "Özal'ın ANAP'tan ayrılması, ANAP içindeki fraksiyonlar arasındaki çekişmeleri arttıracak, partinin yavaş yavaş parçalanarak yokolmasına yolaçacak. Seçimler erken de yapılsa, 1992 yılında da gerçekleşse, sonuçta yeni bir orta sağ parti Süleyman Demirel'in başkanlığında iktidara gelecek" analizi yapılarak, Demirel'in ancak ANAP'tan meydana gelecek kopmalar sayesinde Başbakanlık koltuğuna oturabileceği vurgulanıyordu.

Bu analizi tamamlayan bir senaryo Güneri Civaoğlu'nun Ekim 1990'da Sabah gazetesinde çıkan yazısında dile getirildi. Demokrat'ın Temmuz 91 tarihli sayısında da dikkat çekilen bu senaryo ANAP ile DYP'nin ANAYOL Partisi'nde birleştirilmesini öngörüyordu. Bugün basının manşetlerinde tartışılıyor.

Uzunca bir süredir Cumhurbaşkanı Özal'ın ABD iktidar çevrelerinde, iktidardan gidici anlamında "Topal Ördek" olarak tanımlandığı biliniyor. Ancak "Başkan Bush"la telefon görüşmesi yapmadan önemli konularda siyasi bir adım atmayan Özal'la "çalışmak" ABD için büyük bir rahatlık sağlıyordu. Topal Ördek'in ömrünü uzatmak, onunla gidilebilecek son noktaya kadar gitmek ABD'nin öncelikli tercihiydi. Körfez Krizi bir süre için Özal'ın imdadına yetişti. Ancak "kriz"den umduğunu bulamayan, kendi deyimiyle "bir koyup üç alamayan" Özal için artık yolun sonu görünmeye başlamıştı.

Kamuoyu yoklamalarında ANAP oylarının yüzde 13-14'lerde gezindiği, Özal biraderlerin birbirine düştüğü, Semra Hanım'ın siyaset sahnesinde gövde gösterdiği, "hanedan" tartışmalarının ayyuka çıktığı ANAP kongresi öncesinde Yıldırım Akbulut başkanlığındaki ANAP'ın 92'ye kadar iktidarda kalabilmesi mümkün görünmüyordu. Özal'ın Cumhurbaşkanı olarak kalabilmesi ise ANAP'ın iktidarda kalmasına bağlıydı. ABD Büyükelçisi Morton Abromowitz, daha kongreden iki ay önce ANAP'ın yeni liderini açıkladı; Mesut Yılmaz ANAP Genel Başkanı olacaktı!

ANAP kongresi öncesinde Özal'ın parti içi ince operasyonları sonucu Mesut Yılmaz'ın Genel Başkanlığa getirilmesi çoktandır erime sürecine giren ANAP'ı hızlı bir çözülmeye imkan vermeden erken seçime hazırlamaya yönelik bir müdahaleydi. Mesut Yılmaz, ANAP'ın bu yıpranmış, çatırdayan parti imajına alternatif olarak, "genç, dinamik, liberal ve çağdaş" bir lider görünümüyle sahneye çıktı. Hanedan imajını silecek, fiili başkan Özal'dan bağımsız hareket edebilecek niteliklere haiz bir Başbakan sıfatıyla. ANAP'ı bir erken seçime hazırlayacak ve elbetteki ANAP için en uygun zamanda ve koşullarda seçime gidilecekti.

Mesut Yılmaz, hükümetinin güvenoyu almasının hemen ertesinde; "Artık parti içi rekabetin üzerine bir sünger çekerek gözlerimizi ileriye çevirmeliyiz. Seçimler ANAP için bir ölüm kalım meselesidir" diyordu.

20 Ekim'de erken seçim kararı alınmasaydı, Süleyman Demirel Eylül'den itibaren ANAP ve Özal ailesine ilişkin yolsuzluk dosyalarını gündeme getirerek bir yıpratma kampanyasına başlayacaktı. Bu konudaki dosyalar hazırlanmış, üstelik bunlar Demirel'in karargahına bazı ANAP'lılarca "elden" getirilmişti. Bu olay ANAP'ın çökmekte olduğunu gören ve siyasete devam niyetinde olan, özellikle ANAP'ın genç politikacılarının blok halinde DYP'ye geçişinin başlangıcı olacaktı.

Üstelik ANAP Kongresinden yenilgiyle çıkıp, eski Başbakan Akbulut'un çevresinde kümelenen çok sayıda küskün ANAP'lının varlığı dikkate alındığında bu gelişmelerin ANAP, hatta ANAP'tan daha fazla Özal için getireceği tehlikeler ortada. Elbetteki bu tehlikeyi herkesten önce sezen ve en güçlü rakibi Demirel'den önce ilk hamleyi yaparak inisiyatifi elden kaçırmamayı hesaplayan Özal'dır. Özal'ın politikadaki, şimdiye kadarki başarısını da büyük ölçüde borçlu olduğu bu inisiyatifi elde tutma ve baskın tarzı; erken seçim tarihinin saptanmasında belirleyici olmuştur.

"ANAP, ANAP'a karşı"

ANAP'ın seçim/reklam kampanyasını üstlenen ünlü Fransız siyasal reklamcısı Jacques Seguela "Seçmen, geçmişe değil geleceğe oy verir" diyor. Mesut Yılmaz, Seguela'nın bu öğüdüne pek kulak asmıyor. Artık ANAP'ın geleceği olmadığını gördüğü için daha şimdiden "DYP ile koalisyona hazır olduğunu" açıklayarak geçmişe, yani Demirel'e sarıldı.

Oysa 12 Eylül'den bu yana gerek cuntacılar gerekse de Özal tarafından koalisyonların ne denli kötü olduğu, memleketi felakete sürükleyen nedenlerin başında geldiği anlatıldı hep. 80'den sonraki seçim yasaları da koalisyonlara imkan vermeyecek şekilde düzenlenmesine dikkat edildi.

Özal'ın Başbakanı Mesut Yılmaz, daha şimdiden DYP ile koalisyon pazarlığına girerek ANAP'la DYP'yi birleştirme projesine mi oynuyor? Ya da ANAP'lılarca bu niyetle suçlandıktan sonra iddia ettiği gibi Demirel'i köşeye sıkıştırmayı mı hesaplıyor? Böyle bir koalisyonun tartışmasız lideri ilk hedefinin Özal'ın Çankaya'dan indirilmesi olduğunu ilan eden Demirel mi olacak? Demirel yeterli gücü bulamazsa Özal'la bile uzlaşamaz mı? Yoksa, erken seçim gerçekten Özal'la Demirel arasında kesin bir hesaplaşmayla mı sonuçlanacak? Öte yandan SHP, artık kronik hale gelmiş "parti içi iktidar krizi" nedeniyle bir müzmin muhalefet partisi olma yolunda.

ANAP'ın son günlerde Köklem Ajans'a yaptırdığı bir ankete göre DYP yüzde 24,6 ile birinci, ANAP yüzde 22,1 ile ikinci parti. SHP yüzde 20,7 ile üçüncü, DSP yüzde 14,6 ile dördüncü sırada. Ancak ANAP'ın kendi yaptırdığı anketin en ilginç sonucu şu: "ANAP seçmeni koalisyona karşı!" Koalisyonun siyasi istikrarı ortadan kaldıracağını, bu nedenle tek partinin iktidara gelmesi için gerekirse tercihlerini değiştirebileceklerini belirtiyorlar. ANAP seçmeninde böyle bir eğilimin oluşmasında en büyük etken kuşkusuzki yine ANAP propagandası.

Şimdi aynı ANAP'ın Genel Başkanı "ANAP'la DYP arasında felsefe açısından fark yok. Her iki partinin felsefesi birbirine çok yakın. Bu yüzden, DYP ile koalisyonu tercih ederim" diyor. Mesut Yılmaz'ın bu sözleri ANAP'ın bütün varlık gerekçelerini ortadan kaldırmıyor mu?

ANAP büyük bir açmaz yaşıyor. Gerçekte bu ANAP'tan daha fazla Özal'ın açmazı. Özal, ANAP tamamen tükenmeden erken seçime girerek en kötü ihtimalle, muhtemel bir koalisyonda kilit parti haline geleceğini ve bu sayede Cumhurbaşkanlığı'nı kurtarmayı hesaplıyordu. Özal'ın Başbakanı Mesut Yılmaz, daha şimdiden DYP ile koalisyon pazarlığına girerek ANAP'la DYP'yi birleştirme projesine mi oynuyor? Ya da ANAP'lılarca bu niyetle suçlandıktan sonra iddia ettiği gibi Demirel'i köşeye sıkıştırmayı mı hesaplıyor? Böyle bir koalisyonun tartışmasız lideri ilk hedefinin Özal'ın Çankaya'dan indirilmesi olduğunu ilan eden Demirel mi olacak? Demirel yeterli gücü bulamazsa Özal'la bile uzlaşamaz mı? Yoksa, erken seçim gerçekten Özal'la Demirel arasında kesin bir hesaplaşmayla mı sonuçlanacak?

DYP'nin yeni vizyonu ya da "işadamları politikaya!"

Son günlerde bir "yeni" akımı var ya, Demirel de şimdi bu yeni akıma uyum sağlamaya çalışıyor. Tabii, DYP'nin yeni vizyonu Demirel'in Tuzla'daki yazlığında gazetecilerle kravatsız, ayağında terlikle konuşması ya da sık sık Tansu Çiller'le birlikte görülmesiyle sınırlı değil. DYP'nin Genel Başkan Yardımcısı Tansu Çiller'in geçenlerde verdiği yemeğe 150'nin üzerinde işadamı katıldı. Davetlilerin bir bölümü yer bulamadıkları

için ayakta kaldılar.

TİSK(Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu) Genel Sekreteri Kubilay Atasaray geçenlerde yaptığı bir basın toplantısında aynen şunları söyledi: "Parlamentoda gerçek işverenin temsil edilmesi şart... Konfederasyonumuz, daima gerçek işverenlerin parlamentoda temsilinden yanadır ve bu temsiliyet bütün siyasi partilere dağılacak şekilde olmalıdır. Çünkü her siyasi partinin çalışma hayatı ile ilgili olarak işveren kesiminin görüş ve temsiline mutlaka ihtiyacı vardır. Bu noktaya gelindiğinde gerçek bir parlamento temsil sistemine ulaşılmış demektir."

Memleket meselelerini yakından takip edip politikacılara sık sık tavsiyelerde bulunan Vehbi Koç, geçtiğimiz günlerde SHP Genel Başkanı Erdal İnönü'ye işçilerin işten atılmalarına karşı çıkılmamasını "tavsiye" etmişti. Şimdi TUSİAD kanalıyla, işadamlarını parlamentoya girerek "siyasetin kalitesini yükseltmeye" çağırıyor. Bu çağrıya daha önce DSP'yi desteklediği bilinen İshak Alaton ve başkaları da katıldı. İşadamlarımız artık siyasi partilerin temsil yeteneklerine güvenmiyorlar, kendi "doğrudan temsilcilerini" parlamentoya gönderiyorlar.

Bu durumda güzide işadamlarımızın gözde partisinin DYP olacağı ortada. Çoktandır ANAP'ın etkinliğinden çıkıp DYP'yi desteklediği bilinen TOBB(Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) 630 bin üyeye sahip, daha çok orta boy tüccar ve sanayicileri barındıran bir işveren kuruluşu. TOBB geniş bir kadroyla DYP'ye aktif destek veriyor.

TOBB Başkanı Yalım Erez ve Rona Yırcalı gibi isimlerin DYP'den milletvekili adayı olacakları söyleniyor. Tekelci sermayenin örgütü olan TUSİAD'ın genç yöneticileri Cem Boyner, Ömer Dinçkök ve Bülent Eczacıbaşı ise Vehbi Koç tarafından aktif politikaya davet edildiler. Cem Boyner ile Ömer Dinçkök'ün de DYP'ye yakınlıkları biliniyor. DYP şimdi sermaye bloğunun güçlü partisi olmaya hazırlanıyor.

Daha önce ağırlıkla kırsal kesimdeki seçmene hitap eden, İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerde SHP ve ANAP'ın gerisinde olan DYP'nin bu handikapını aşabilmesi için kentli seçmeni çekebilecek isimlere ihtiyacı var. Bakırköy'ün SHP'li Belediye Başkanı Yıldırım Ak-

Seçim ekonomisi
Ucuza gidiyoruz

Mesut Yılmaz ve Ekrem Pakdemirli işin başına geçti ve geçer geçmez de ülke seçim atmosferine girdi. İki ismi bir arada saymamızın nedeni işleyeceğimiz konu ekonomi olunca Pakdemirli'yi özellikle vurgulamadan geçmenin yanlış olacağından. Pakdemirli ekonominin kondüktörlüğüne oturunca başlangıçta ne yapacağı konusunda rivayet muhtelifti. Geçmişteki icraatı da bu yeni durumu ve konumu hakkında yeterince aydınlatıcı olamıyordu. Ama bir süre sonra tercihin seçim olduğu ortaya çıktı ve Pakdemirli ister muhafazakar bir iktisatçı olsun ister tersi, ister Özal'la anlaşıyor olsun ister anlaşamıyor, ekonomi cephesinde tek bir seçenek kalıyordu, seçim ekonomisi...

Seçim ekonomisi ne demek? Buna "ver" ekonomisi demek de mümkün. Herkese her istediğini, ya da isteklerinin bir çoğunu vermek temelinde bir ekonomik taktik. Strateji diyemiyorum, böyle bir sistem strateji adını hakedecek kadar uzun ömürlü olamaz. Hele de Türkiye'de... Zaten seçimin, organizasyonuna bile yetecek kadar zaman bırakmayacak denli erkene alınması da bu yüzden. Eğer hükümet biraz daha oyalansa seçim ekonomisi için para kalmayacaktı.

Bunlar bilinen şeyler...

Bütün gazeteler piyasada paranın bollaştığından boyuna para basıldığından devletin yüksek faizlerle borçlanmaktansa para basmaya ve dış borçlanmaya gideceğinden, ürünlere yüksek fiyat verildiğinden, sonuç olarak piyasanın da bütün bunlarla birlikte canlanacağından, ülkenin kısa bir süre için bile olsa refah içine gireceğinden bahsediyor. Acaba doğru mu, en azından bu satırları yazdığımız Ağustos ayının son günleri için doğru mu?

Seçim Ekonomisi Gerçek mi?

Seçim ekonomisi olarak algılanan şeyler kısaca özetlenirse memura yüksekçe zam, beklenenden daha iyi bulunan taban fiyatları, ticareti canlandırmak için basılan para, sanayiye rakip olmaması için az ve düşük faizle iç borçlanma yoluna gidilmesi, daha evvel özelleştirmeler dolayısıyla elinde hisse senedi bulunduğu tahmin edilen 1 milyon civarında kişinin zararını tanzim için borsaya destek, sanayi için düşük döviz kuru, düşük faiz, ihracatçı için teşvik vs vs... Elbette, kamu işçileri için nispeten iyi toplu sözleşmeler...

Gazetelere bakılırsa bütün bunlar şu veya bu şekilde yapılıyor. Ortada bir de Özal-Yılmaz kavgası senaryosu var. Özal, ekonominin kurallarına tam olarak uyulmasını isteyen hesap adamı görüntüsünde bu "ver politikası"na karşı çıkıyor. Ama Mesut sert, "Ben Özal'dan korkmam" havasında. Özal'ın sevdiği kimi genel müdürleri görevlerinden alarak da bu havayı iyice belirginleştiriyor. O "halkına vermekten" yana, "Artık bambaşka bir ANAP var",Yılmaz'ın partisi "çağdaş", "liberal" ve "orta direkçi." Sözümona "1983 ruhu"nun canlı örneği.

Şu an Yılmaz'ın en büyük sermayesi işte, basın tekellerinin de yardımıyla yarattığı bu imaj. Bu imajı seçime kadar götürülebilirse uygun bir seçim sistemiyle ANAP'ın şansını bir ölçüde de olsa artırabilir ve ANAP muhtemel bir koalisyonun, üstelik Çankaya desteğine sahip ayrıcalıklı ortağı olabilir. Öte yandan ülke zaten öyle bir konuma sokulmuştur ki, yeni gelen herhangi bir burjuva

İktidar da ANAP'ın yaptıklarından ekonomi cephesinde daha başka bir şey yapamaz. İktidar ödülü karşılığı halka para dağıtmak ve burjuvaziye para dağıtmak. Aslında Türkiye'nin kendine özgü rejiminin nispi demokrasi dönemlerinde sıkça başvurduğu ve sanılanın aksine ANAP'ın da 1985'den beri bir ölçüde uyguladığı bir yol. Sabit bir pasta herkese birden artırılarak dağıtılamayacağına göre "herkese daha çok veriyorum" ancak bir görüntü olabilir ve bu görüntü de kısa bir müddet sürer. Çünkü bu görüntü ancak karşılıksız para basarak yani sahte para-kalp para ile ödeyerek yapılır ve piyasa kalp paranın bir işe yaramadığını, fiyat artışlarıyla gösterir.

İşin ilginç yanı bu seçim ekonomisi operasyonunun oldukça iyi planlanmış ve bu nedenle çok ucuza kapanmak üzere oluşu.

Memurlar geçen seneye göre pek az bir mükafat koparabildiler aslında işçiler de öyle. Ve bu da Temmuz ayında emisyonun, devletin bastığı paranın 16 trilyon 932 milyardan 19 trilyon 850 milyara yükseltilmesiyle finanse edildi. Yani kalp para ile. Bütün bu para basma operasyonu 15 günden daha az bir süre içinde becerildi.

Taban fiyatlar geçen seneye göre yüzde 60-70 daha yüksek ilan edildi. Ama henüz birşey ödenmiş değil. Ve örneğin fındıkta geçen seneki 3500 liradan 5600 liraya yükseltilen fiyat, beklentilerin çok altında. Çünkü bu, geçen seneye göre çok kötü bir fiyat verildiği ve bu sene verimin iyi olmadığı göz önüne alınacak olursa pek parlak bir fiyat değil. Üstelik daha parayı gören yok. Piyasayı rahatlatmak amacıyla faizlerin düşürülmesinin de pek aslı astarı yok. İnterbank faizleri Ağustos ortasından beri artmaya başladı. Devlet ayrıca ihaleler yoluyla yüzde 67'lerden borçlanıyor. Banka faizleri böyle bir ortamda nasıl düşecek?

Döviz konusuna gelince devletin 1989-90 yılındaki gibi dövizi sübvanse ederek düşük tutması şimdiki döviz rezervleriyle çok zor. Ayrıca Türkiye'nin borçlanma limitlerini çok zorladığı ve "spred"lerini dış piyasalarda artırdığı düşünülecek olursa üstelik fazlasıyla maliyetli.

Buna rağmen TL bolluğu hissini ortadan kaldırabilmiş değil. Ve bu, dikkat edilirse fazla emisyondan değil. Borsaya gelince, borsanın destekleneceği söylentileri hükümet tarafından kasıtlı olarak çıkarıldı ama destek filan gelmedi. Hala ümitle bekleyenler çok. Burada da işi bedavaya kapatmaya çalışıyor hükümet. Ortada ilginç bir durum var.

Aslında seçim ekonomisi yok. Ortada seçim ekonomisinin sadece adı var. Her şeyin lafı edilmiş ve ortadirekçi Mesut imajı yaratılmış ama ortada verilen hiç bir şey yok. Verilenler de olmayan kaynaklarla verilmiş ve dolayısıyla hemen enflasyonla geri gidecek şeyler. Üstelik hükümet bunları geri almak için enflasyonu bile beklemeden şeker, çay gibi temel maddelere yaptığı zamlarla bu verdiklerini geri aldı bile...

Biz bu yeni 24 Ocak iddiasını ta Işın Çelebi zamanında Demokrat'ta yazmıştık. Sonra basına da bu gerçek yansıdı ama Akbulut gitti istikrar paketi de rafa kalktı. Pakdemirli ile birlikte raftan bir daha indi. Sonra seçim kesinleşir gibi olunca yeniden rafa kalktı. Seçimden sonra hiç bir kaçış yok. Üstelik yeni önlem paketi geciktirildiğinden içinden çıkan reçeteler de daha ağır olacak. ■

Cüneyt Akman

tuna'dan sonra, "Metropoller Bakanlığı"nı önerdiği DMP Genel Başkanı Bedrettin Dalan'la pazarlıkları sürüyor. ANAP'tan transfer dalgası ise eski MHP'li Namık Kemal Zeybek ile başlamış bulunuyor.

Demirel işte bu yenilenmiş, sermayenin ağır toplarıyla takviye edilmiş kadrosuyla ANAP'a daha doğrusu Özal'a yüklenecek. İktidar konusunda iddialı ve bu konuda da pek haksız sayılmaz. Kendisinden yana esen rüzgarları görüyor ve Mesut Yılmaz'ın deyişiyle "aynı felsefeyi paylaştığı" ANAP'ı bitirmek için son darbeyi vurmaya hazırlanıyor. Şimdilik ANAP'la koalisyonu tartışmam diyor, ama böyle bir koalisyonun Demirel'in zaferiyle sonuçlanacağı da ortada. Eğer gerçekleşirse ANAYOL Partisi'nin lideri Demirel'den başkası olmaz. Belki buna da gerek kalmadan; DYP tek başına zaferini ilan edemez mi?

Sosyal demokratlar seçimden ne umuyor?

89'daki 26 Mart yerel seçimlerinden bu yana erken seçimi dilinden düşürmeyen SHP yine "hazırlıksız" yakalandı. SHP'nin artık kronik hale gelmiş "parti içi iktidar krizi" bu partiyi müzmin muhalefet partisi haline getiriyor. Son SHP kongresinde SHP'nin "yenilikçileri"nin adayı Deniz Baykal ile geleneksel çizgiyi temsil eden Erdal İnönü arasındaki mücadeleyi kılpayı farkla İnönü kazandı. Baykal, ANAP'ın programının "soldaki versiyonu" olmaya oynuyordu, kaybetti. SHP'nin şimdi iktidara yönelik bir programı bile yok. İnönü, uluslararası forumlarda ancak "yabancı sermayeye karşı değiliz, iktidar giderse ortalık karışmaz" diyerek uluslararası sermayeye uyum içinde çalışabileceği mesajını vermeye çalışıyor.

Belki de SHP'yi bir baskın seçimden çok, uzak bir ihtimal de olsa böyle bir seçimden sonra iktidara gelmek düşüncesi korkutuyor. Ekonomideki "enkazı" kaldırmak görevi SHP için bir kabustan farksız. Kısacası SHP iktidara hiç mi hiç hazır değil, zaten böyle bir ihtimal de ufukta görünmüyor. ANAP'ın "seçimden kaçıyorlar" şantajıyla meclisten geçirdiği seçim yasası şimdi SHP'nin önünde yeni bir handikap. Yasadaki "tercihli oy sistemi" Baykalcılarda tasfiye korkusu yaşatıyor. Bu yüzden SHP içindeki kriz daha da büyüyecek.

Ecevit'in yeni misyonu

DSP'nin oylarındaki yükselen grafik bu seçimlerde umulmadık bir sıçrama yapabilir. Ecevit'in izlediği politika sosyal demokratların dışında, sağ oyları da hedefliyor. Özellikle Kürt sorunundaki şöven tavrı, milliyetçi/sağ kesimden de epeyce oy çekebileceğini gösteriyor. Laiklik konusundaki vaatleriyle de alevi oylarını hedefliyor.

"Bu seçimlerde demokrasi isteyen, laiklik isteyen, ezilmekten kurtulmak isteyen herkes, sağcısıyla, solcusuyla akgüvercinde birleşip Türkiye'yi kurtaralım. Sonra sağcı sağa, solcu soluna gider. Demokrasiyi düzlüğe çıkarmak için herkes bize gelsin" çağrısıyla Ecevit, artık sosyal demokrat politikadan epeyce çark edip, ANAP'ın "83 ruhu" gibi bir birleştiricilik misyonuna soyundu. Bu politikalarla Ecevit'in öteden beri yatkın olduğu milliyetçi/populist bir çizgiye girdiği söylenebilir. DSP bu yeni misyonuyla ANAP'ın muhtemel bir koalisyon ortağı olmaya hazır.

Erken seçim ne için?

Son dönemlerde yapılan kamuoyu yoklamalarında üç büyük partinin; ANAP, DYP ve SHP'nin oy oranları birbirine oldukça yakın görünüyor. Bu üç partiye bir parti daha ekleniyor: "Kararsızlar Partisi". Bazı anketlere göre "kararsızlar" birinci parti ve oranı yüzde 25'lere kadar yükseliyor.

Yani toplam seçmenin yaklaşık dörtte biri mevcut partilerden hiçbirine "umut" bağlamıyor. Ancak seçim yaklaştıkça bu kararsızların büyük bölümü yine de bir tercihte bulunuyorlar, ehven-i şer gördüklerine oy veriyorlar. Yeni değiştirilen seçim sistemi, son günlerin yaygın deyişiyle önümüzdeki seçimleri tam bir "Rus Ruleti"ne çeviriyor.

Kuralları "yeni dünya düzeni" tarafından belirlenmiş bu oyunda kazanan kim olursa olsun kaybedecek taraf belli. Halk, oyunun kurallarını değiştiremediği sürece her koşulda kaybedecek.

Özal, yeni dünya düzenine kenetlenmiş bir "yeni Türkiye düzeni"nin güvencesini kendi iktidarında, kendi iktidarının güvencesini de bu düzende görüyor. Karşısındaki en güçlü rakibi Demirel, bu düzenin yönetimini "Hanedan"dan alıp dümene kendisi geçmek istiyor.

Bu düzenin nasıl bir düzen olduğunu ise hep birlikte yaşayarak görüyoruz. "Yeni" olan ise yalnızca imajlar, görüntüler, onlar da çok çabuk eskiyor. Bu yeni elbiselerin altından ceset kokuları yayılıyor. Sonuçta halk bu düzene oy/onay vermek için sandık başına çağrılıyor. ■

HEP'e seçim yasağı

20 Ekim'de iki seçim

Selami İnce - Erdem Gül

Vedat Aydın'ın cenaze töreni sonrasında Diyarbakır ve Kürdistan'da olup bitenlerin hemen ardından gazetelerde başgösteren bir "tartışma" beklenenin aksine birdenbire kesildi. Hükümetin erken seçim kararı aldığı güne kadar da bir allahın kulu çıkıp " Sahi ne oldu o iş" diye sormayı akıl edemedi. Tartışma, Halkın Emek Partisi'nin (HEP) akıbetinin ne olması gerektiği üzerineydi. Bugün artık HEP'e olan oldu ama o tarihlerde, devletin yasaları, Anayasa'sı vardı ve bunları uygulayacak savcılar, köşe yazarlarımızca göreve çağrılıyordu: "Kapatın bitsin bu iş"

Beklenenin aksine, bu "tartışma" nasıl, neden kesilmişti? Daha devletin bütün kesimleri "fikir beyanı"nda bulunmamışken bu verimli "fikir teatisi"ni yarıda kesen, devletin gönüllü basın sözcülüğünü yürüten köşe yazarlarının heveslerini kursaklarında bırakan güç neydi? Bataklıktaki sazlıkların arasında hep bir ağızdan öten kurbağaları susturan taşı kim atmıştı?

HEP'liler kendilerini seçime katılmaktan alıkoyan kararın MGK'ndan çıktığını ileri sürüyorlar. Ancak karar yeni değil; gazetelerdeki tartışmaların kesildiği günlerde alındı.Kararın sahibinin ise, kurbağalara taş atan kısa boylu şişman

adamdan başkası olmadığı konusunda genel bir görüşbirliği var.

Özal'ın ,HEP'in sözkonusu tartışmaların ardından doğrudan doğruya kapatılması yerine ,seçim dışı bırakılarak etkisizleştirilmesi yolunu seçmesi, bu iki yöntem arasındaki farkın Kürt seçmenler üzerindeki etkilerinin de farklı olacağını hesaplamış olmasından kaynaklansa gerek. Öte yandan bu durumun, seçim dışı bırakılan HEP'i seçimlerden önce bir "seçim" yapmaya zorlamak gibi bir başka sonucu oldu.

Parti ya "seni seçime sokmuyorum, sana yasak" tavrının asıl muhatabı olan Kürt halkının listelere, formüllere sığdırılamayacak sesine kulak verecek, ya da ne pahasına olursa olsun parlamentoyo girme hedefine göre hareket ederek bu doğrultudaki en iyi formülü bulma peşine düşecek. Fehmi Işıklar, HEP'in seçimler için işbirliği yapacağı siyasal organizasyonlarda "halkın onuruna yakışmak" gibi bir özellik arayacaklarını açıklamıştı. İstanbul İl Başkanı Osman Özçelik ise içinde bulundukları "arayış'ı şöyle dile getiriyor: "RP ile ittifak yapalım diyoruz, batıda işimiz zor. SHP ile birleşirsek Kürtlerin tepkisini alırız. Diğer partilerle de benzer sorunlar çıkacağı açık.Görünen o ki, Türkiye'nin doğusunu ve batısını kucaklayacak bir parti yok"

Türkiye'de bugün siyaset sahnesinin iki yeni unsurundan bahsedebilmek mümkün görünüyor: Emekçiler ve Kürtler. HEP'te bu durumun önemini kavramış kadroların olmadığı söylenemez belki ama, yine de partiye bugün egemen olan politika, böyle bir pozisyonun yeterince önemsenmediğini gösteriyor. Aslında HEP'in seçim dışı bırakılmasının ardından içine girdiği ikilemi bir başka şekilde ifade etmek de mümkün: Bu parti bugün, geleneksel siyaset yapma tarzı ile yeni unsurlarla siyaset yapma arasında bir sınavdan geçmektedir.

Bugün görünen, HEP yönetiminin, kendilerini seçim dışı bırakan gelişmelerden önceki "resmi ideolojiye karşıyız, en ezilenlerin partisiyiz" söylemine uygun siyaset yapma yolları arama yerine, geldikleri partilerdeki geleneksel siyaset yapma yollarına yöneldikleri.Seçime girememe durumu kesinleştiğinde HEP parti meclisinin aldığı ilk kararın özü şu cümlelerde anlatılıyordu: "Yasal açıdan kazanılmış haklarımıza rağmen partimizin seçime sokulmasının engellenmesi halinde, halkımızın özlem ve beklentilerinin parlamentoya yansıtılması için tüm çabalar sarfedilecektir." Parti meclisi o günden bu yana hemen her gün, her saat toplantı halinde. Toplantılardan bir sonraki toplantıya kadar çıkan karar ise, "aşağı tükürsen sakal, yukarı tükürsen bıyık.." Bu açmazın başlıca nedeni de konunun oldukça teknik düzeyde tartışılması ve sorunun parlamentoya girme yolları olarak saptanması.

Durum böyle olunca da Dargeçit'ten Diyarbakır'a, Nusaybin'den İzmir Kadifekale, Eşrefpaşa ve Basmane'ye, Adana'dan Aydın'a, Digor'dan Mersin'e, Batman'dan Antalya'ya, Balıkesir'den Çukurca'ya, Bursa'dan Hozat'a, "Kürdüm ve siyaset yapıyorum" diyen insanların legal düzlemdeki politik beklentileri de karşılanmamış olacak.

Görünen o ki, oralarda halk başka bir tercih ve seçim içinde. Devlet bunu görüyor ve önlemlerini alıyor. İlk önlem HEP'e seçim yasağı.Önceki seçimlerin özelliği herkesin "seçilme hakkı"nın olmamasıydı; bu seçimlerin özelliği de mücadele eden Kürt halkından "seçme hakkı"nın alınması oluyor. Oysa onlar "seçim"lerini çoktan yaptılar. Belki de Kürdistan'da başka bir seçim olacak... ■

HEP'in seçime sokulmadığı, diğer partilerin ise ne yapacaklarını şaşırır hale düştükleri Kürdistan'da nasıl bir seçim ortamı olacağını kimse kestiremiyor ama, HEP'in seçime sokulmaması bile bu konuda bir ip ucu sayılabilir. Son günlerde göz altı ve kayıpların da gözle görülür bir biçimde arttığı hesaba katılırsa, doğuda batıdakinden çok farklı bir seçim yaşanacağını söylemek mümkün görünüyor. Bunca tecrübeden sonra 20 Ekim'e kadar insanların can güvenliklerinin nasıl sağlanacağına ilişkin sorunlar kimsenin kafasını yormuyor. Oysa seçim akşamı özel timlerin belkide kaçırmak zorunda kalacakları seçim sandıklarından çıkacak sonuçlara ne ölçüde güvenilebileceği ve "sandık güvenliği" için ne yapılabileceği bütün partilerin kafasını meşgul ediyor. Kuşkusuz, bölge halkının kendilerini siyasal düzlemde ifade edebilme özgürlüklerine indirilen darbenin bir faturası olacak.

SHP'nin başvurusunda ciddi yetersizlikler var

"Kürt siyasetçiler hala zindanda"

Ercan Kanar

Önümüzdeki günlerde Anayasa Mahkemesi insan hakları ve demokrasi mücadelesi açısından hayati önem taşıyan tarihi bir karar verecek. Ya kısmi rötüşlerle bir zulüm yasası olan bu yasa varlığını koruyacak, ya da bu yasanın bir bütün itibariyle temel hak ve özgürlüklere karşı bir savaş yasası olduğu yüksek mahkeme tarafından da kabul edilerek yürütmenin hukuk dışılığına dur denilecek.

Şu anda, saldırgan bir polis devleti savunucularının da, özgür ve demokratik bir toplum özlemi duyanların da tüm dikkatleri Anayasa Mahkemesi üzerinde toplanmış bulunuyor. Bu durum Anayasa Mahkemesi açısından da yürütme-yargı ilişkisi bağlamında bir sınav oluşturuyor. Bu yasa karşısında hazırlanışından şu aşamaya kadar kuruluşların da olumlu bir sınav verdikleri söylenemez. Yasaya karşı aktif bir muhalefet yürütmeyen SHP'nin iptal başvurusu dahi önemli eksikliklerle dolu. 9 geçici olmak üzere toplam 34 maddeden oluşan yasaya karşı, SHP ilk başvurusunda 9 maddenin tamamı ile 2 maddenin sadece son fıkraları için iptal başvurusunda bulundu. 2. başvurusunda da buna 3 madde daha eklendi.

Önümüzdeki günlerde Anayasa Mahkemesi insan hakları ve demokrasi mücadelesi açısından hayati önem taşıyan tarihi bir karar verecek. Ya kısmi rötüşlerle bir zulüm yasası olan bu yasa varlığını koruyacak, ya da bu yasanın bir bütün itibariyle temel hak ve özgürlüklere karşı bir savaş yasası olduğu yüksek mahkeme tarafından da kabul edilerek yürütmenin hukuk dışılığına dur denilecek.

Halen temel hak ve özgürlükler açısından çok önemli maddeler SHP'nin iptal başvurusu dışında bulunmaktadır. Örneğin,

-Açıklama ve yayımlama ile ilgili yasanın 6. maddesinin sadece son fıkrası için SHP başvurmuştur. Maddenin ilk üç fıkrası için bir iptal istemi sözkonusu değildir. Oysa sözkonusu maddenin ilk 3 fıkrası basın özgürlüğüne, gerçekleri öğrenme hakkına, hak arama özgürlüğüne indirilmiş bir darbedir. Bu maddenin ilk 3 fıkrası Anayasanın eşitlik ilkesine, düşünce ve kanaat özgürlüğünü düzenleyen 25 ve 26. maddelerine aykırı olduğu gibi basın hürriyetini düzenleyen 28. maddesine de aykırıdır. Keza madde bu haliyle İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin görüş ve anlatım özgürlüğünü düzenleyen 19. maddesine de aykırıdır. Sözkonusu hükümler 1982'de imzalanan uluslararası "Anlatım ve Bilgilendirme Özgürlüğü Bildirgesi"ne de aykırıdır. Bu madde ile insanlarımızın sosyal-siyasal-ekonomik-doğal olaylarla ilgili nesnel gerçeklikleri objektif öğrenme özgürlüğü zedelenmekte, yürütmenin resmi açıklama ve yorumuna zihinsel olarak mahkum olma yolu açılmaktadır. Bu madde kamu görevlilerinin icraatının kitlelerce izlenmesini, irdelenmesini, denetlenmesini engelleyen, muhbirleri imtiyazlı konuma sokan, hak arama hürriyetini sınırlayan bir maddedir. SHP başvurularında da bu hükümlere yer vermemekle bu anti-demokratik düzenlemeyi kabul etmiş olmuştur.

-Terörle Mücadele Kanunu'nun en önemli karakteristik maddelerinden birisi de "devletin bölünmezliği aleyhine propaganda" adı altında düzenlenen 8. maddedir. Bu madde düşünceyi terör kabul eden, kaldırılmış TCK 142/3. maddeye dahi rahmet okutan bir maddedir. Maddenin korkunçluğu daha şimdiden yaşanmaktdır. Bu yasadan önce düşünce suçlusu olarak ömrü boyunca yargılanan Dr İsmail Beşikçi, yasanın bu maddesinden dolayı şu anda bir terör suçlusu olarak tutuklu bulunmaktadır. Yani kitap yazmak terör eylemi haline gelmiştir. Benzeri örnekler hayli çoğalmaktadır. Yasanın bu maddesi suçun oluşumu için özel kast aramamaktadır. TCK 142/3. maddedeki suçun oluşumu için dahi özel kast aranıyordu. Şimdi bu maddeye göre amaç bilimsel araştırma da olsa terör suçu işlenmiş kabul edilecek. "Hangi yöntem maksat ve düşünceyle olursa olsun" denerek dillerin ve ulusların hak eşitliği yönündeki her türlü sesi ezmek amaçlanmıştır. Bir kriter, elverişli vasıta tanımı getirilmemiştir. Tamamen keyfiliğe açık "suçların yasallığı" ilkesine aykırı ırkçı ve faşist bir madde sözkonusudur. Ne olursa "bölünmez bütünlük" bozulur, bunun ölçütü nedir, bu artık uygulamacıların keyfine kalmıştır. Düşüncenin terör suçu kabul edildiği dünyada

başka kaç devlet vardır? SHP bu maddenin sadece basına getirdiği ceza miktarlarına itiraz etmiş, maddenin özü olan ilk fıkrayı itiraz kapsamına almayarak bu şoven-ırkçı yasaya razı olmuştur. SHP temel hak ve özgürlüklere hala katılımcı demokrasi anlayışıyla değil, Kemalist ideoloji ile bakmaktadır.

-SHP'nin başvurularında gözaltı süresinde her türlü keyfiliğe müsait düzenlemeyi getiren 11. madde hükmü de bulunmaktadır. Bu maddeye göre belirtilen 48 saatlik ve 15 günlük süreler dahi görevlilerin keyfine göre uzatılabilir. Sözkonusu madde Anayasanın 19. madde esprisine ve bu yöndeki çağdaş gelişimlere aykırıdır. Bugün insan hakları açısından 24 saati aşkın gözaltılar işkence tehlikesini ve tehditini taşıyor kabul edilmektedir. SHP bu maddeye de dikkat etmeyerek insan hakları açısından önemli olan bir hususu atlamıştır.

-SHP sözkonusu yasanın insan hakları açısından vahim bir tehlike yaratan 14. maddesi yönünden de bir itirazda bulunmamıştır. Bu madde ihbarcılığı kurum olarak imtiyazlı bir meslek haline getiren, iddianın niteliği hakkında bilgi edinmek hakkını zedeleyen, adil yargılanma hakkını, hak arama hürriyetini sınırlayan bir maddedir.

-Yasanın 20. maddesinin son fıkrasında kamu görevlilerine, görevlerinden ayrılmış olsalar dahi silah kullanma yetkisi verilmektedir.

Zaten çeşitli yasalarla, Polis Vazife ve Selahiyetleri Yasasındaki anti demokratik hükümlerle kamu görevlilerine sınırsız yetkiler verilmiştir. Bu maddedeki düzenleme ile de yaşama hakkı ve eşitlik ilkeleri açısından daha da tehlikeli bir düzenleme getirilmiş bulunmaktadır. Hukuk devleti ilkelerine tamamen aykırı bir düzenleme sözkonusudur.

Bu maddeye karşı da SHP sesini yükseltmemiştir.

Belirttiğimiz bu maddelerde iptal edilmedikçe, sözkonusu yasa esas karakterini korumuş olacak, yani "devlet terörü yasası" vasfını devam ettirecektir. Toplumun gereksinimi kısmi düzeltmeler değil, esas olarak bu yasadan arınmak, kurtulmaktır. SHP demokratik hak ve özgürlükler mücadelesi açısından iyi bir sınav vermemiştir.

Şu anda bu yasa tüm korkunçluğu ile giderek yerleşmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin son kararıyla da eşitsizlik giderilmemiş, anti demokratik hükümleri ihtiva eden ve haksız yargılamalarla daha da katı tarzda uygulanan TCK 125. maddeden dolayı mahkum olanlar hala özgürlüklerine kavuşamamışlardır. Yani Kürt siyasetçiler hala zindanlardadır.

İnsan hakları savunucularının istemleri tüm eşitsizliklere son verecek, kısmi rötüşlerle geçiştirmeden öz itibariyle anti demokratik sistematiği hukuk sisteminden arındıracak adımlardır, kararlardır. Bu yönde sessiz kalmayalım, sesli toplum olalım. ■

Toplumun gereksinimi kısmi düzeltmeler değil, esas olarak bu yasadan arınmak, kurtulmaktır. SHP demokratik hak ve özgürlükler mücadelesi açısından iyi bir sınav vermemiştir. Anayasa Mahkemesi'nin son kararıyla da eşitsizlik giderilmemiş, anti demokratik hükümleri ihtiva eden ve haksız yargılamalarla daha da katı tarzda uygulanan TCK 125. maddeden dolayı mahkum olanlar hala özgürlüklerine kavuşamamışlardır. İnsan hakları savunucularının istemleri tüm eşitsizliklere son verecek, kısmi rötüşlerle geçiştirmeden öz itibariyle anti demokratik sistematiği hukuk sisteminden arındıracak adımlar, kararlar olmalıdır.

Beni Tanıdın mı?

Seyit KOCAKUŞAK

Bir gün, ama bir gün uzun yılların sonrasında zincirlerin çözüleceğini, büyük çatalkapının ardına kadar açılacağını tahmin eder miydin?

Bir gün ama bir gün...

Sen ne dersen de, ne düşünürsen düşün yaşamın gerçeklerinden kaçamadın, gerçeklerin pencesinden kurtulamadın işte. Şimdi suskunsun, susturulmuşsun...

Nizamiye kapısında kimliğimi bırakıp, servis minibüsüyle sık ağaçlarla kaplı ve ıssız yolların içinden geçip tepeye doğru tırmanıyorum. Gözlerim kısık etrafı tarıyor. İçimde kendime kavuşmanın sevinci var. Bu sevinç yerini gitikçe yoğunlaşan bir hüzne bırakıyor. Yüzümdeki kıpırtılar, ışıltılar kayboluyor. Kendimi ağdalı bir hüznün ortasında buluyorum. Adeta bir an kendimle karşılaşmak istemiyorum, içim titriyor. On yıl önceki ayakizlerime basa basa yürüyorum. İzler her adımda canlı, taze. İçime kırık çizgiler doluyor.

Ağustos sıcağında nefes alamıyorum, boğulurcasına tıkanıyorum. Bir yerlerim çiziliyor, damla damla kanıyor. Bakışlarımı, gözlerimi bu mekanlardan, bu dağın zirvesinden ayıramıyorum. Bu mekanı, bu dağın zirvesini ne kadar çok incelemiş, sırrını çözmeye çalışmıştım...

Bu çamlar, bu akasyalar, bu kışla binaları, bu çadırlar, bu kıraç arazi...

"Beni tanıdınız mı?"

....

Nizamiye kapısında analar, bacılar, eşler, yeğenler, çocuklar, tanıdıklar... Ellerinde eşya torbaları, bekleyişler tedirgin, kaygılı... Kafalarda sorular peşpeşe. Belediye otobüslerine binip yukarı bloklara doğru yöneliyorlar, büyük kalabalıklar halinde. Sabahtan beri süren bekleyişin getirdiği stres yerini görüş anının yaklaşmasının verdiği küçük sevinç, yüzlere, gözlere ve cümlelere doluyor. Haftada bir de olsa beş dakikalık kısa görüşte acılan sevinçleri paylaşacaklar. Herşeye rağmen...

Bu bina, bu çatısı saç kaplı baraka, mahkeme salonu. Etrafı çoban köpekleri, eller tetikte silahlılarla sarılmış... Nice idamlara, nice yıllar süren ağır hapisliklere tanık olan kürsüler.. Eşler, çocuklar, yakınlar karşıda, dinleyici sıralarında... Eşlerinin, oğullarının, babalarının idamlarına, uzun yıllar süren hapisliklerine tanık oldular. Heyecanlı, kaygılı, üzüntülü, gözyaşları içinde...

Mahkeme salonunda, sıralar arasında kendimi arıyorum, bir yerlerim çizik, bir yerlerim kanıyor...

Birkaç dakikalık kısa bir yolculuktan sonra kıvrıla kıvrıla kendi sessizliğine terkedilmiş yolların, ağaçların arasından geçerek A Blok'un önünde, o küçük alanda manevra yaparak dönüyoruz. Karşımda bir dönemin suçlusu, bir sanık duruyor. Eski gösterişinden, öneminden soyutlanmış, sessiz... Yalnızlığıyla başbaşa.

Bir gün yerlerimizin değişebileceğini düşünmeliydim. Şimdi sanık sandalyesindesin. Her tarafın sımsıkı kapatılmış, herşeyden, tüm olup bitenden, bir dönemin sanıklığından bihabersin. Yaşattıklarından soyutlanabilecek misin? Böyle sessiz durabilir misin?

Herşeyin, muhasebesinin yapılacağını ve gerçek yargılamanın insanların, toplumların vicdanında, belleğinde olduğunu bilmeliydin. İşte bugün yaşamın başka bir anında ve diliminde gerçek değer yargılarıyla karşı karşıyayız. Yaptıklarımızla, yaşattıklarımızla, günahlarımızla, sevaplarımızla...

İnce bir çizgide, bıçak sırtında, suyun dönemecinde hareketi ve geleceği, yaşama olan umudu, yaşama gücünü kimse durduramadı. Zamanın akışını, gelişmenin ve büyümenin dinamiğini hiçbir güç engelleyemedi, önüne set çekemedi.

Sen susturulsan, gözlerine saçtan kepenkler, ağzına kocaman bir asma kilit vurulsa neyi saklayabilirsin ki? On yıllık zulmüne bir sünger çekebilir, toplumun bilincinden kazıyıp atabilir misin?

"Alçak!"

"Neyi akladın ki, zulmünü unutturabildin mi?"

Tam onbir yıl üç ay onbeş gün sonra beton ve demir yığınlarının arasından çıkıp geldim işte. "Beni tanımadın mı?"

Şimdi gözlerine saçtan kepenkler, ağzına kocaman bir asma kilit sımsıkı kapatılmışsın... Körsün ve konuşamazsın, öyle mi? Ya belleğin... Ya belleklerimiz...

Ne yaparsan yap, ne çareye başvurursan vur, belleklerimizden yaşadıklarımız silinmeyecek. Sen de hiçbir zaman belleğinin çırpınışlarından, gözbebeklerinin seni yalanlayan ışıltılarından kurtulamayacaksın. Belleğini kilitleyebilir, gözbebeklerinin ışıltısını söndürebilir misin? Onlar sana her zaman ihanet edecekler.

Ya şu yanıbaşında duran tanık... Koskoca Hüseyingazi Dağı... Buna ne demeli.Tam on yıl gece, tam on yıl bizimleydi. Tanıklığını nasıl inkar edeceksin. Senin suskunluğuna, susturulmuşluğuna kim inanır. O dağ ki, acıların, çığlıkların, feryatların hangi türüne tanık olmadı ki. Yıllarca acılar, çığlık-

lar, feryatlar, özlemler, umutlar derlenip toparlanıp oraya, Hüseyingazi'ye gittiler. Orasını yurt bildiler. Orada demlenip umuda dönüştüler. O dağ ki binlerin, onbinlerin dostu, dert ortağıydı.

Tam on sene gündüz, tam on sene gece bu koğuşlar, bu ranzalar, bu hücreler, bu havalandırmalar, bu maltalar, bu merdivenler, bu tecritler. Yaşamımızda hiçbir kimseyle beraber olamadığımız kadar süren çalıntı yıllarımız. Şimdi anlamsız mı?

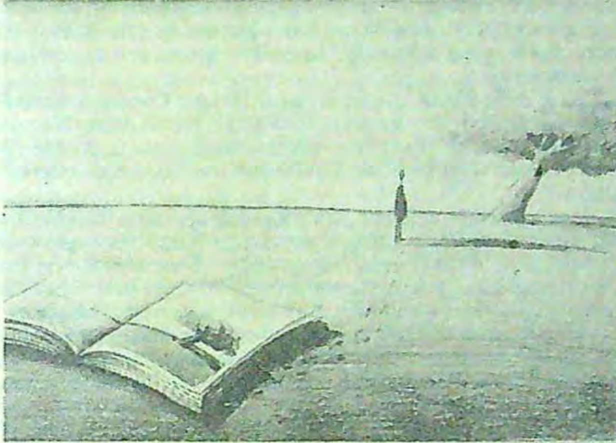
"Rüyada gibi, sanki hiçbir şey yaşanmamış gibi mi oluyor?"

"Öyle mi?"

"Sen neden belleğinin çırpınışlarını, gözbebeklerinin seni ele veren ışıltılarını engelleyemiyorsun?". "Belleğinin ve gözbebeklerinin ihanetine dur diyemiyorsun?"

Kulaklarımda bir ormanın, bir kayalığın, bir dağın bitmeyen uğultusu birbirine karışıyor, ayırdedemiyorum. Burgular çizerek kıvrıla kıvrıla kulaklarıma, beynime ve hücrelerime kadar doluyor. Sarsılıyorum.

Belediye otobüsleri geniş daireler çizerek manevralarını yaptılar ve dev homurtular içinde merdiven basamaklarına yanaştılar. Etraf kurt köpekleri, gözetleme kuleleri, çatılarda silahlılarla çevrili. Mevsim kış. Sabahın erken saati. Dağın tepesinden eteklerine doğru yayılan soğuk havanın keskinliği insanın içini kavuruyor. Cop tüneli yeni bitmiş. Yüzler allak bullak. İkişerli kelepçeli sıralar halinde merdiven basamaklarında görüldüler. O anda bir nefeste içerde nelerin olup bittiğini öğrenmek istiyorum. Kalabalığın içinde kendimi arıyorum. Bir fırsatını bulup yanına sokuluyorum.

"Beni tanıdın mı?"

Gözleri sabit, bakışları anlamsız... Gözlerimi gözlerinden ayıramıyorum. Ellerini bir tutabilsem, boynuna bir sarılabilsem. "Ben senim" diyebilsem diyorum. Ama mümkünü yok. Bakışlarını, düşüncelerini anlamaya çalışıyorum... Duyulur duyulmaz bir sesle;

"Sen ölmedin mi?" diyor.

Gökyüzünde beyaz bulutları tutamıyorum. Kucak kucak beyaz bulutları toplayıp veremiyorum. Ellerim boşlukta uzanmış kalakalıyorum. Tutamaklarım birer birer kopuyor... Tut ellerimi, sarıl boynuma.

Düdük sesleri, eğitim sesleri, sert komutlar birbirine karışıyor. Havalandırmalardan, koğuşlardan sesler yükseliyor. Kalabalık tutuklular ikişerli sıralar halinde gelip gidiyorlar.

Bu merdiven basamakları, bu küçük alan, bu çatalkapı...

Geçmişin ayak izlerine basarak geri geri çıkıyorum. İçerde, sevinçli, üzüntü, buruk, yalnızlığımı, voltada beraberliklerimi, tek başıma dolaşmamı, çay içişimi, günde iki tek sigaramı... Silüet halinde çeşitli kimliklerimi kendi başlarına, kendi dünyalarında bırakarak çekiliyorum. Yanlarına yaklaşamıyorum. Beni tanımıyorlar. Soğuk, yabancı bakışlarla süzüyorlar.

Şimdi çatalkapının dışındayım, içerde değişik kimliklerimi, arkadaşlarımın belli belirsiz görüntülerini görüyorum. Herşeye inat hala yaşıyorlar. Yıllar varlıklarını bitirmemiş. Bir düşünceyi, bir inancı fedakarlıklardan kaçınmadan inatla savunabilmek... Bu nasıl sevda? Ölmeyen insanlık, vazgeçilmeyen köklü değerler.

Yavaş adımlarla otobüslere bindiler. Gözlerimle her hallerini izliyorum. Kendimi bir türlü alamıyorum. Otobüsler çatalkapıyı büyük homurtular içinde geçtiler. Sağa kıvrılıp asfalt yola koyuldular. Konvoy halinde gidiyorlar. Bu kaçıncı duruşma, bu kaçıncı iddia, bu kaçıncı yargılama, bu mahpuslukta kaçıncı yıl?

"Otobüslerin içinde ben de olsaydım, mahkeme salonuna gidebilseydim" diyorum.

Ayaklarım, ellerim, vücudum bir türlü hareket etmiyor, kımıldayamıyorum. Peşlerinden koşup yetişemiyorum. Bir çift bakış, bir çift göz otobüsün penceresinde asılı kalıyor. Bir yerlerim çizik, bir yerlerim kanıyor.

Dağın zirvesinde kayalıkların arasında oturuyorum. Kuşbakışı dağın eteklerini seyrediyorum. Aşağılarda o bina, o güzelim yıllarımı elimden alan mekanlara bakıyorum. "Zulmün anıtı" diyorum. Yaşam böyle işte. İncecik bir çizgide de olsa acılar damıtıla damıtıla umuda dönüşebiliyor, yine bir yerinden filiz verip yeşerebiliyor.

Yılların senden daha azimli, daha güçlü ve sabırlı olduğunu bilmeliydin...

Dağın zirvesinda çakıl taşlarını, seyrek otların aralarını karıştırıyorum.

Yıllarca biriken birşeyleri arıyorum. Bulacağıma öylesine eminim ki... Yanılmıyorum. Yüreğim büyük bir sevinçle doluyor.

"İşte benim çiçeğim!"

Kurumamış, dallarını, çiçeklerini hep açmış yıllardır. Yaşamın tüm zorluklarına inat. Çakıl taşlarının arasını itinayla açarak, çiçeğimi zedelemeden köklüce söktüm ve getirip odama yerleştirdim.

"Beni tanıdın mı?"

Çiçeklerimi bekliyorum, özlem bitti. ■

Türk "Aydınları"nın Kürtlere 8 Ağustos muhtırasının düşündürdükleri

Bütün milliyetçilikler kötüdür!

Ertuğrul Kürkçü

İngilizler ibnedir, Japonlar cüce karıncadır, İtalyanlar tembeldir...Biz Fransızlar harikayız..." Fransa'nın yeni kadın başbakanı Edith Cresson, son günlerde Fransız taşrasının hislerine bu ifadelerle tercüman olarak Fransızlar'ın ulusal gururunu okşamakla meşgulken, Türk aydınları "Batı dünyasının uygarlıktan yana güçleri(nin) ulusal ayrımların sorun olmaktan çıktığı, ulus özelliklerinin insan kimliğinin ancak kısmi bir parçası olarak kaldığı bir dünyaya geçmeye hazırlan(dığı)" düşüncesiyle "koşulların empoze ettiği milliyetçileşme"ye kapılan "bu ülkenin iyi yetişmiş Kürt aydınları"na hitaben bir metin yayımladılar.

Yazarı Murat Belge'nin açıkladığına göre imzalayanların "metne harfiyen katılması gibi birşey sözkonusu değil"di. Böylece 95 kişi "Diyarbakır olaylarının düşündürükleri" başlıklı, her birinin neresine katılıp neresine katılmadıklarını bilmediğimiz, Cumhuriyet gazetesinin bugüne değin görülmemiş bir cömertlikle bütün bir sayfasını ayırdığı bir metinle düşünce hayatımıza yeni bir katkıda bulundular.

Herşeyden önce "Kürt meselesi" bir siyasal meseledir. Bu meselede devletin çözümünden yana olmayanların tam da Cumhuriyet'in metnin yayımlandığı sayısında 8 sütuna manşet olarak "PKK'ya Sürekli Operasyon" başlığıyla haber verdiği sınır ötesinde devlet operasyonu sürerken esas olarak PKK'yı hedef alan metinlerini yayımlamakla gösterdikleri düşüncesizlik solun bugüne değin korumaya özen gösterdiği "ezilene vurmamak" ilkesini öylesine kabaca ihlal ediyordu ki, tam olarak hiçbiri bunu kasdetmese de sonuçta "metin"leri operasyona manevi destek olarak anlaşılmaktan kendisini kurtaramadı.

95 metincinin "Kürt sorunu"nun ana çerçevesini Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde gördükleri apaçıktır. Onlara göre devletler, bu arada Türkiye Cumhuriyeti kendi sınırlarına "egemen" olma hakkına sahiptir. Tıpkı Irak'ın, Suriye'nin, İran'ın olduğu gibi. O yüzden , Türkiye Cumhuriyeti'nden ayrılmayı isteyenler "ayrılıkçı"dır. Bunun devletin bakış açısı olmadığını kimse iddia etmeye kalkışmamalıdır.

Kürtler'in baktığı yerden sorunun böyle görülmeyeceği apaçıktır. Türkiye, İran, Irak ve Suriye devletlerinin kendi sınırları içinde "sovereign" olmaları --95 muhtıracı egemenlik kavramını İngilizce "sovereign" sözcüğüyle düşünmemizi buyurmuşlar-- Sungur Savran'ın yerinde ifadesiyle "Kürtler'in yaşadıkları topraklarda Türkiye Cumhuriyeti'ni" ve öteki devletleri Kürtler için "bir sorun" haline getirmiştir ve Kürtler bu sorundan kurtuluşu kendileriyle "birleşmek"te bulabilecekleri umudundadırlar . Kendi sınırları içinde "sovereign" olan devletlere "ayrılıkçı" olarak görünen Kürtler'in kendi haklarındaki yargıları "birlikçilik"tir. 95'ler demokratik, adil, insani vs vs bir devletten söz ediyor olsalar bile, metinde başından sonuna kadar bir "ayrılıkçılık sorunu" olarak değerlendirilen "Kürt sorunu"na bu yaklaşımın Kürtler'in özgür iradeleriyle içinde yer aldıklarını kimsenin iddia edemeyeceği "sovereign" devlet(ler)in bakış açısını paylaşmadığı söylenebilir mi?

Bugün yeryüzünde varolan devletlerin önemli bir çoğunluğu bir hakim milletin damgasını taşır, o yüzden bu devletler "birkaç/birçok millete bir milli devlet" olarak kurulmuşlar ,tabi milletleri özümseyerek onların değerlerini hakim milletlerin değerleriyle örtmüşler ve bunu çok büyük bir çoğunlukla zor yoluyla yapmışlardır. O yüzden salt ilkeler ve değerler düzeyinde tabi milletlerin değerlerinin hakim milletlerin devletleri icinde böyle hoyratça silinmesini meşru ama bu milletlerin kendilerini empoze etmelerini gayri meşru sayan bir ilerleme anlayışı sonuçta kendisini varolana teslim etmekten başka bir anlama gelebilir mi?

Gelmeyeceğini muhtıracılar da biliyor ve bu yüzden Kürtler'e şöyle birşeyi öneriyorlar " 'Türkiyeli olmak' yeterli koşuldur ve 'Türkiyeli' olmak için 'Türk' olmak zorunluluğu yoktur. 'Türkiyeli olmanın' insanlara sevinç ve huzur veren bir özellik haline geleceği bir ortama geçilmelidir."

Bu yaklaşım Türk sözcüğüne "-iyeli" ulaması yapılmış olarak Ziya Gökalp'in Türkçülük ideolojisinin ta kendisidir. Aydınlarımız "İki yüzyıllık bir Batılılaşma çabasından sonra Avrupa Topluluğunun üyesi olmak gibi bir meydan okumayı" Kürtler karşısında işte böyle karşılamaya hazırlanmaktadırlar.

Metni imzalayanların bir ortak yörü daha olduğunu hatırlayalım. Bu metni imzalayanların çoğu, Körfez Savaşı sırasında Saddam'ı Kuveyt'i ilhak ettiği için suçlayan ve ABD ile eşit derecede suçlu gören bir çağrıyı da imzalamışlardı. Oysa "ilkeler ve değerler" açısından bakıldığında Saddam eylemini, Araplar önünde, bir tek Arap milletini10'dan fazla devlet halinde değil, daha geniş bir tek birim içinde birleştirmek olarak savunuyordu. Muhtıracılarımız buna da karşıydılar.

Ama bütün bu tutarsızlıkların bir iç tutarlılığı var: Muhtıracılar, çözümleri statüko içinde ve Batı Avrupa'nın egemen devletlerinin çıkar alanında arıyorlar. Onlar için herhangi bir düşüncenin ve eylemin değeri, statükoyu sarsmadığı ve Batı Avrupa'nın onayına mazhar olduğu nisbettedir.

Türk solcu aydınları şu son yıllara değin, inançlarını paylaşmasalar bile her zaman ezilenlerin yanında durmayı bir gelenek olarak koruyageldiler. Saygınlıklarının biricik kaynağı buydu, çok yüksek fikirlere, Batıdan tercüme edilmekle elde edilemeyecek dahiyane feylosofilere sahip olmaları ya da böyle sanılmaları değil.

Ama son yıllarda aydınlar değerleri birbirine karıştırmaya, ezenle/ezilen, sömürenle/

sömürülen haklıyla/haksız arasında eşit mesafeler bırakmaya, toplumsal mücadelelerden uzaklaştıkça kendilerini çatışan tarafların üzerinde görmeye oldukça alıştılar. Haklı tarafın vicdanı değil, toplumun hakemi olduklarını sanmak safdilliği meziyet sayılmaya başlandı.

Kendilerine muhtıracı demem boşuna değil. Metinleri tıpkı muhtıra dendiğinde akla gelen şeyi, 12 Mart Muhtırasını çağrıştırıyor. O Muhtırayı hatırlayalım: "Parlamento ve hükumet süregelen tutum, görüş ve icraatıyla yurdumuzu, anarşi kardeş kavgası , sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği uygarlık seviyesi ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasa'nın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği, ağır bir tehlike içine düşürülmüştür. ...mevcut anarşik durumu giderecek ve Anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükumetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir. Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde Türk Silahlı kuvvetleri.., idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır."

Bizim aydınların "metni"de şöyle özetlenemez mi aslında: "Parlamento ve hükumet Kürt sorununda izlediği süregelen tutum ve icraatıyla yurdumuzu Kürtlerle Türkler arasında bir kavga içine sokmuş, Murat Belge'nin bize hedef verdiği Avrupa Topluluğuna katılma ümidini kamuoyunda yitirmiş olup Türkiye Cumhuriyetinin geleceği ağır . bir tehlike içine düşürülmüştür...mevcut ayrılıkçı Kürtçülük durumunu giderecek ve Avrupa Topluluğu'nun öngördüğü reformları Murat Belgeci bir görüşle ele alacak ve insanlık kanunlarını uygulayacak olgun ve demokratik bir hükumetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir. Bu husus süratle tahakkuk ettirilmediği takdirde "... 12 Mart muhtırasının bundan sonrası bizim 95'lere pek uydurulamayabilir, çünkü onlar darbelere karşıdırlar. Onların ki, şöyle biter ister istemez "...Kürtler vatanı bölecek!"

Şaka bir yana, bu "metnin" başkaca bir siyasal anlamı yoktur.

"Milliyetçiliğin doğrusu yoksa", herkes kendi milliyetçiliğiyle uğraşmalıdır. Murat Belge ve diğerleri Türk milliyetçiğine karşı gerektiği gibi mücadele ederlerse, yani Kürtlere uygulanan zorbalıkla hergün ve her saniye politik olarak mücadele ederlerse, Türk devletince gelişmesi engellenmiş Kürt kimliğinin, Kürt kültürünün, Kürtlüğün bilgisinin gelişmesi için ellerinden gelenin en çoğunu yaparlarsa Kürt enternasyonalistleri de kendi aydınlarının milliyetçiliğiyle savaşmak için yeterince güçlü olabilirler. Yalnızca İsmail Beşikçi'nin çabaları bile Kürt gerillaları arasında yeterince yankı bulabilmişse, eğer PKK bugün "birlik"ten daha yüksek sesle söz edebiliyorsa daha çoğunu ümid edebilmek için daha çok gayrete ihtiyaç var. Ama bunun için yüzümüzü Vaclav Havel'in Avrupası'na değil, Kürdistan'a çevirmek gerekiyor.

Son olarak metnin imzacılarından Orhan Koçak'la tartışırken onun bu metnin merkezi kavramı "milliyetçilik" üzerine söylediği bir sözü aktarmadan edemeyeceğim. Orhan Koçak metnin neresine katılmadığını anlatırken şöyle demişti: "Bütün milliyetçilikler kötüdür, ama bazıları daha da kötüdür". İşte, vicdan denilen şey bu pekiştirme sıfatına --"daha da"-- başvurmadan edememekte yatıyor. Yoksa, gerçekten de bütün milliyetçilikler kötüdür aslında ■

Haldun Özen
"Herkesin paylaşabileceği ortak bir çözüm"

Haldun Özen 95 imzalı Kürt sorununa ilişkin metni imzalayanlardan.. Kendisi metnin tamamına katılmıyor. Bu konudaki düşüncelerini aldık.

Konu, kısa sürede olumlu ya da olumsuz birçok değerlendirmeyle karşılaştı. Değerlendirme ve eleştirileri okuduktan, sözlü eleştirileri de dinledikten sonra, metni yeniden okudum ve yeniden düşündüm. İçtenlikle söylemeliyim ki, imza attığım için bir pişmanlık duymadım. Tersine, "katılmadığım düşünceler bir yana", metni yine imzalayacağımı düşündüm. Metne yöneltilen eleştirilerden bazılarını "ölçü dışı" buluyorum. Bazılarını ise yürekten destekliyorum. Ben, "Bu tartışmalardan somut bir sonuç çıkar mı, acaba?" diye umutlanıyorum. Tartışmaların genişlemesini ve Kürt sorunu konusunda, birbirimizi orasından burasından çekiştirme yerine daha bütüncül yaklaşımların aranmasını istiyorum.. Metindeki şu sözlere hiç katılmıyorum: "Avrupa Topluluğu'nun üyesi olmak gibi bir meydan okuma... Siyasi rejim farklarından ötürü iki kutuplu bir hale gelmiş dünya yapılanması doksanlara girerken çöktü ve bunu, yazık ki kısa süren bir iyimserlik dalgası izledi... Avrupa, ulus devletlerin ayrı ayrı durduğu bir yer değil, içine çeşitli ulus devletlerin girdiği bölgelerin önem kazandığı, yeni tip bir toplum olma yolunda... 'ayrılma' alternatifini savunmanın 'ileri' bir tavır olmadığına inandığımızı vurgulamak isteriz.." gibi...

Buna karşılık şu düşüncelere de katılıyorum: İnsan haklarına dayanan katılımcı demokrasinin yaygınlaştığı bir dünya kurma çabası.. Türkiye Cumhuriyeti'nde çağdaş demokrasilere özgü yasaların, hukuki garantilerin olmaması.. Bütün bu uygulamalarla, Türkiye devletinin Kürt varlığına karşı tutumunun 'bir askeri strateji'ye dönüşmüş olması... Seksenli yıllarda uygulanan bu askeri stratejinin sorunu çözmediği, tersine derinleştirdiği... Türkiye'de bu yapay söylemden ve sürdürülen baskı tedbirlerinden vazgeçilmesi.. İnsanlar gibi ulusların da eşitliği.. Bireyler gibi uluslar arasında da 'ezme/ezilme/sömürme' ilişkilerinin ortadan kalkması... Bir toplumda yaşayan insanlar arasında temel konularda mutabakatların, düşünen insanların akılcı tutumuyla ilkesel düzeyde oluşması... Bu metnin, toplumun sağduyulu üyelerini Kürt sorununa sahip çıkmaya çağırmak için yazıldığı.. Temel sorunun, 'baskı'dan başka bir çare düşünemeyen zihniyeti, konunun yetkilisi olmaktan çıkarmak olduğu.. gibi.

Metnin katıldığım bölümleri ile katılmadığım bölümleri arasında zaman zaman önemli çelişkiler bulunduğunu ben de gördüm. Fakat sorunun önemini vurgulayan ve yararlı olacağını sandığım bir tartışmanın başlamasına vesile olacak bir metin olduğunu düşündüm. Metnin uyumsuzluğu beni ana fikirden uzaklaştırmamalı diye düşündüm.

Vardığım sonuç, terazinin hangi kefesinin daha ağır bastığına bakarak varılan bir sonuçtu.

Açıklamanın son paragrafının son bölümünü buraya alarak tartışmak herhalde zorunlu olacak.

" 'Türkiyeli olma'nın insanlara sevinç ve huzur veren bir özellik haline geleceği ortama geçilmelidir. Türkiye bu olgunluğu gösterebilmelidir. Böyle bir aşamaya erişecek siyasi olgunluğun, yaşanan tarih içinde toplum tarafından edinildiğinin çeşitli işaretlerini gözlemleyebiliyoruz. Olgunlaşması, demokrasiyi sindirmesi gereken yöneticilerdir. Hergün insanların birbirini vurduğu, öldürdüğü, öldürmenin en şaşmaz çözüm gibi görüldüğü bu toplum biçiminden çıkmak; bilinçli, sağduyulu insanların sorunlarını tartışarak çözdüğü bir topluma ve siyasi geleneğe geçmek istiyoruz."

Önce şunu söylemeliyim. Ben bu metne katılıyorum. Ama bu katılma ile, "Kürt sorununun çözümü, 'Türkiyeli olmak' ortak paydası üzerinde mutabakat sağlamak fikrine sığdırılmış" olmuyor. Deyim yerindeyse, "bilinçli, sağduyulu insanların sorunlarını tartışarak çözdüğü bir topluma ve siyasi geleneğe" geçme ihtiyacı vurgulanıyor. Ama 'Türkiyeli olmak' ortak paydasının da bir çözüm oluşturabileceği ve buna sıcak bakıldığı belirtilmiş oluyor. Bu da en azından seçeneklerden biri değil mi? Metinde "Kürtlerin ayrılmasını savunan bir parti yasal olarak mümkün olmalıdır. Çünkü bu da bir ihtimaldir." denilerek bir başka seçeneğe de değinilmesi yerinde olmuyor mu? Kürt halkının kendi kaderini belirleme hakkının temel ilke olduğu kuşkusuzdur. Fakat biliyoruz ki, temel ilkelere ulaşmak için yollar sanıldığından daha uzun olabilir ve ara çözümler gündeme gelebilir ■

■ Darbeyi Moskova'da izleyen Erdinç Nehari yılın gazetecilik bombasını patlattı...

■ Darbe sırasında Rusya Parlamentosu koridorlarına saçılan 500 günlük Şatalin Planı şimdi Erdinç Nehari'nin elinde...

ŞATALİN PLANINI ELE GEÇİRDİK!

ERDİNÇ NEHARİ MOSKOVA'dan BİLDİRİYOR

"Kırım'dan gelirim adım da Gorbi'dir... " gibisinden kısa bir izahatta bulunduktan sonra, herşeye kaldığı yerden eskisi gibi devam edeceği fikrini kafasından geçirerek tatil-i darbeden dönen SSCB Devlet başkanı Mihail Gorbaçov'un Moskova Havaalanında ilk farkettiği şey, burnuna dayanan "kurtarma faturası" oldu.

Her zaman, "kendilerinden haber alınan" ve başarısız darbe girişimi sırasındaki direnişi nedeniyle Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Boris Yeltsin'i "kahraman demokrat" payesiyle ödüllendiren "Batı kaynakları"nın bildirdiğine göre, 20 Ağustos günü, darbeci bir tankın üstüne kahramanca tırmandığı sırada Yeltsin'in pantolonunun ağı, boydan boya yırtılmıştı. İşin kötüsü, yırtılan Yeltsin'in en sevdiği pantolonuydu.

İşte bu nedenledir ki, yani haklı olarak, Yeltsin'in Gorbaçov'a çıkarttığı faturadaki rakam bu kadar yüksekti... Fakat aksilik bu ya, dönüş yolculuğuna apar topar çıkıldığından, Gorbaçov cüzdanını Kırım'da unutmuştu. Daha doğrusu almaya vakit bulamamıştı. Çünkü, Kremlin'deki koltuğu boş duruyordu. Ve Yeltsin hızla Kremlin'e "ilerliyordu". Derhal dönmesi gerekmişti.

Neyse ki, iş tatlıya bağlandı. Zira, Yeltsin, Gorbaçov'a faturayı nakit olarak değil, "yetki" olarak da ödeyebileceğini söyledi. Gorbaçov'un cevabını beklemeden de tahsilata girişti. "Darbeli Gorbaçov'un "kendisine gelmesiyle" geçen birkaç gün içinde, Gorbaçov'a, partiye, yerel Sovyetler'e, basın ve yayın organlarına, kızılorduya, metro biletçilerine, yer göstericilere ait, bulabildiği ne kadar yetki varsa, hepsini mülküne geçirdi.

Yeltsin'in "demokrat" kişiliğini veri kabul ettiğimize göre, buna, yetkileri kendisinde merkezileştirmesini de eklersek, Yeltsin'in Leninizmin "demokratik merkeziyetçilik" ilkesini uygulamaya çalışan gizli bir Leninist olduğu şüphesi insanda başgösterebilir! Neyse, bu CIA'nın bileceği iş. Boyumuzdan büyük işe kalkışacak değiliz.

Boris Yeltsin darbe çözüldükten sonra yaptığı açıklamalardan birinde, "Şatalin Planı'nın Rusya versiyonunu yakında uygulamaya koyacaklarını" duyurdu. Böylece, topladığı çeşitli yetkilerin yanısıra, aslında Gorbaçov'un danışmanlarından Prof. Şatalin tarafından hazırlanan ve SSCB'nin 500 gün içinde piyasa ekonomisine geçişini organize eden, ama uygulanamayan "500 gün planı"na da sahip çıkmış oldu.

"Bugün sünnet, yarın deniz" işbitiriciliğini andıran formülleri ekonomiye uygulamaya hazırlanan Yeltsin, böylece "bugün piyasa, yarın küçük Amerika" sonucunu elde edeceğini umuyor.

Ekonominin ve de Rus toplumunun "Amerikanizasyon"unu öngören 500 günlük plana ait bazı sayfalar, darbe sırasında "Yeltsin'in evi" de denilen Rus Parlamentosu boşaltılırken ortalığa saçılmış. Bizim de elimize geçen bu sayfalara göre, 500 günlük plan şu aşamaları ve uygulamaları içeriyor:

1. Gün: Kremlin'deki kızıl bayrak, Ekim Devrimi'nden beri dalgalandığı gönderden indirilerek yerine kırmızı, mavi, beyaz renkli Rus bayrağı çekilecek. (Bu yapıldığına göre, 500 günlük plan da uygulamaya konulmuş demek ki.)

28. Gün: Komünizme ait ne varsa tasfiye edilmesi kararı doğrultusunda, 1917'den beri Rusya sınırları içinde Komünist Parti döneminde çakılan tüm çivilerin sökülmesi işi, 600 milyon Ruble verilerek bir Amerikan şirketine ihale edilecek.

36. Gün: Komünist liderlerinin kaldırılan heykellerinin kaidelerinin altından çıkan böceklerin ilaçlanması 400 milyon Ruble verilerek bir Amerikan şirketine ihale edile-

cek.

59. Gün: Amerikalı heykeltraşlar Rusya'ya davet edilerek, yerlerinden sökülen Lenin, Stalin ve diğer komünist liderlere ait madeni heykelleri eritip Adam Smith, Milton Friedman, General Schwarzkopft, George Bush, Clint Eastwood, Silvester Stallone ve Kim Bassinger'ın heykellerini yapmaları rica edilecek.

66. Gün: Komünist Parti döneminde çakılan ve söktürülen çivilerin yerlerine yenilerinin çakılması işi bir Amerikan şirketine 600 milyon rubleye ihale edilecek.

98. Gün: Solhoz ve kolhozlarda rodeo yapmaları için Amerikalı kovboylar davet edilecek.

120. Gün: Kapatılan Pravda'nın tesisleri Amerikan Playboy dergisine devredilecek.

145. Gün: Üç ciltlik Das Kapital tek cilde indirilecek.

153. Gün: Rus vatandaşlarının 100'erli gruplar halinde bilgi ve görgülerini artırmaları amacıyla ABD'ye gönderilmesine başlanacak.

177. Gün: Cumhuriyetçi Parti ve Demokrat Parti kurulacak.

200. Gün: 'Vitrinlerde her türlü ithal malları bulunuyor' diye açıklama yapılacak.

225. Gün: Rusya Federasyonu'nun resmi dili Rusça, resmi dini Ortodoks, resmi giysisi blue jean, resmi yiyeceği hamburger olarak ilan edilecek.

237. Gün: (Yerinde kalırsa) TC Cumhurbaşkanı Özal davet edilerek, fahri hemşehri ünvanı ile Moskova'nın altın anahtarı verilecek.

250. Gün: Moskova legal genelevi açılacak.

251. Gün: Moskova legal genelevi beyaz badanayla boyanacak.

252. Gün: Amerikan bahriyelileri Moskova'yı ziyaret edecek.

264. Gün: Lenin'in mozolesinin bulunduğu yere 5 yıldızlı otel yapılmasına karar verilecek.

282. Gün: İşsiz kalan ve aç olduklarını ileri sürenlere cevaben, 'Onlara Kırgızistan'dan, Tataristan'dan köylerinden erişte vs. yollanıyor, aç değiller' açıklaması yapılacak.

295. Gün: Amerika ile üsler anlaşması imzalanacak.

297. Gün: Rusya Federasyonu'nun Sovyetler Birliği'nden ayrılarak, Amerika Birleşik Devletleri'ne bağlanabileceği duyurulacak.

298. Gün: ABD'den blue jean, cola ve ciklet yardımı gelecek.

320. Gün: Enflasyon canavarının Ural dağlarında kıstırıldığı açıklanacak.

334. Gün: Yeltsin'in eşi Moskova Belediye Başkanlığı'na aday olacak.

350. Gün: Yeni bir çivi ihalesi açılarak, eski döneme ait çiviler söküldükten sonra yerlerine çakılırken eğilen yeni çivilerin sökülmesi işi yine bir Amerikan şirketine verilecek.

377. Gün: Başkan Yeltsin 'Batı'da itibarımız arttı' diyecek.

420. Gün: Tek ciltlik Das Kapital tek sayfaya indirilecek.

434. Gün: Başkan Yeltsin, 'Beni ve ailemi çekemiyorlar' diyecek.

440. Gün: Enflasyon canavarının ele geçirilmesinin an meselesi olduğu açıklanacak.

445. Gün: Rus milli marşı, rap müziğine uygun olarak Mc Hammer tarafından yeniden bestelenecek.

456. Gün: Rusya Parlamentosu artan 'anarşi ve terör' olaylarını gerekçe göstererek, Terörle Mücadele Yasası çıkartacak.

462. Gün: Başkan Yeltsin, Amerika'da herkesin kendisini tanıdığını açıklayacak.

470. Gün: Kilise, herkesi tanrıya dua etmeye çağıracak.

482. Gün: Karl Marks'ı hala unutmayan 253 kişinin yargılanmasına başlanacak.

485. Gün: Enflasyon canavarının Moskova metrosunda görüldüğü açıklanacak.

488. Gün: Kilise, Çarlığın kurulmasını isteyecek.

489. Gün: Boris Yeltsin'in son Çar Nikolai'nın oğlu olduğu iddia edilecek.

490. Gün: İşsizler, Rusya'dan bağımsızlığını isteyecek.

491. Gün: Rusya AT'ye girmek için başvuracak.

492. Gün: Yeltsin'in kızına Jaguar hediye edildiği ortaya çıkacak.

493. Gün: Yeltsin bir basın toplantısı düzenleyerek, sırtındaki beni gösterip aynı benden son Çar Nikolai'de de vardı iddiasında bulunacak.

494. Gün: Yeltsin'i eleştiren 'Radikal Liberaller' hemen ABD'ye iltihak edilmesini isteyerek, Moskova'daki Amerikan garnizonuna sığınacaklar.

495. Gün: Yeltsin muhalefete 'Adiler! Kıskanıyorlar' diyecek.

496. Gün: Rasputin'in oğlu olduğunu iddia eden bir papaz çıkarak 'Çar'ın gerçek oğlu benim' diyecek.

497. Gün: 'Radikal Liberaller' Çar'ın gerçek oğlunun George Bush olduğunu iddia edecek.

498. Gün: Yeltsin 'Sosyalizm öldü' diyecek.

499. Gün: Yeltsin, 'Sizden bir 500 gün daha istiyorum' diyecek.

500. güne ait sayfa elimizde olmadığından o gün 'olacakları' bilemiyoruz ■

maksat muhabbet

Hasan Uysal

Sovyetler Birliği'nden, daha doğrusu Azerbaycan ve Gürcistan'dan 2 Ağustos'ta döndüm. 2 hafta sonra da Gorbi; Ordu-KGB ve Parti içinde oluşan bir cunta tarafından indirildi ya, artık şakalar başladı:

- Hasan darbeyi örgütleyip geldin değil mi?

Ya da bir başkası:

- Keşke hemen dönmeyip, biraz daha kalsaydın. Senin gitmeni fırsat bilip indirdiler Gorbi'yi.

Daha ileri gidenler de vardı:

- Ben senin yerine olsam tekrar giderim Sovyetlere, Gorbi'yi yerine oturtup dönerim!

Şakaların ardından ciddi sorular gelmeye başladı:

-Sence darbeyi kimler yaptı? Niye yaptı? Darbeciler Stalinci mi? Halk ne diyordur? Gorbi geri gelebilir mi? Bu darbe iyi mi, yoksa kötü mü oldu? Gelenler sorunları çözebilir mi? Şimdi ne yapacaklar?

Üç yılda 4 kez Sovyetlere gidip toplam 76 gün kaldık ya, sağanak gibi soru yağıyor. Oturup sohbet ettiğimiz masadan kafamı kaldırıp, öbür masalara kulak misafiri oluyorum: Hep aynı konu kunuşuluyor. Çevremdekiler bizi "Sovyet uzmanı" ilan ettiler ya, biz de renk vermeden havasına girip yanıtlıyoruz birbir. Hatta havaya o kadar girmişiz ki, isim hafızası çok zayıf birisi olarak, ağzımdan dökülen isimleri işittikçe ben bile şaşırıyorum. Yok Yanayev, yok Primakov, yok Bakathin, Yeltsin, Lukanov, Rustko, Moiseyev, Pavlov, Yazov, Kruçkov.... Hiç işimiz gücümüz yokmuş gibi. ANAP hükümetinin yarısının adlarını bilmezken, bunları ezberlemişiz. Hoş doğru dürüst birşeyler ezberleseydik, adam olurduk ya, neyse....

Şimdi siz sanki çok merak etmişiniz de, sora sora bana sormuşsunuz gibi yapın, ben de havaya girip birazcık anlatayım. Ukalalıklarım affola diyerekten:...

Öncelikle söylemeliyiz ki, adı sosyalist olan bu ülkede Gorbaçov öncesi herşeyin cılkı çıkmıştı. Ben diyeyim rüşvet, siz deyin fuhuş, karaborsa, mafya, ilkel sanayi, geri teknoloji, baskı, insan hakları ihlalleri, feodalizm. Hele rüşvet ve yolsuzluk. Belki dünyada rüşvetin bu kadar açıktan alındığı, rüşvet alanın bunu "anasının ak sütü gibi helal gördüğü" başka bir yer yoktur. Ve de ahmakça bir sözde "merkezi planlama". Dahası gelir dağılımında yaratılan uçurum, oluşan ayrıcalıklı sınıf, devlet adına insanı dışlayan, bireyi yok sayan anti demokratik bir yapı.

-Herşey bu kadar kötü mü? diye sorarsanız, "Evet, hatta daha da kötü" diyebilirim. Peki hiç mi güzel bir şey yok? derseniz, "Var hem de pek çok" diyebilirim. İsterseniz bunlara az sonra değinelim.

İşte bu kadar kötü bir tablo üzerine, bugün hala, göreve başlar başlamaz yolsuzluk, rüşvet, aile içi kayırmalar, karaborsa ve mafyaya karşı savaş açan, ama ömrü ancak bir yıl süren Andrapov'un danışmanlarından Gorbaçov gelmiş. Kendince sorunları çözecek, halkın umutsuzluk ve memnuniyetsizliğini aşacak bir yol tutturmuş. Ancak sorunlar çözüleceğine, yeni sorunlar ortaya çıkmış. İpler gevşeyince, 2. Dünya Savaşı'nda Stalin tarafından oradan oraya sürülen halklar eski yerlerini talep etmeye, ayaklanmaya başlamış, yıllardır baskıyla ertelenen ulus sorunu ortaya çıkmış, cılkı çıkmış KP'lerine karşı muhalefet halk cephelerinde toplanmış, otorite boşluğundan ve açıklıktan yararlanan MİT'i, iti, CİA'sı, İran'ı, Suudi Arabistan'ı, İngiliz'i, Alman'ı SSCB'de cirit atmaya başlamış. Ermeniler Azerilerin, Azeriler Ermenilerin, Özbek Türkleri Mesket Türklerinin kanını içme gösterilerine girişmişler.

Sorunlar çözülmeyip tersine arttıkça Gorbaçov yetkilerini artırma, sonu nereye varacağı kestirilemeyen reformlarına devam etme yolunu seçmiş. Karşısında "hop ağır ol, çok hızlı gidiyorsun" diyenlerle, "kıpırda biraz, çok yavaş gidiyorsun" diyen iki ana muhalefet oluşmuş. Muhalefete yakın bürokratların Gorbaçov'u çelmelemek için yaptıkları girişimlerin de etkisiyle derinleşen ekonomik kriz sonucunda, ilk yıllarda kendisini destekleyen ve umutlanan halk, desteğini tümden çekmiş.

Çelmelemek dedik az önce. Bu o kadar önemli ki. Bir örnek verelim isterseniz. Geçtiğimiz yıl SSCB'de iken tüm ülkede müthiş bir sigara yokluğu yaşandı. Oysa SSCB'de tam 30 sigara fabrikası var ve sıkıntısı çekilmeyecek tek şey sigara. Oysa muhalefete mensup, Tekel Genel Müdürü diyeceğimiz zat, 30 fabrikanın hepsine birden aynı anda yıllık bakım emri vermiş. Sigara üretimi durmuş. En iyi sigara 70 kopik iken, karaborsadan 11-12 rubleye zor bulabiliyorsunuz. (Yani 17-18 kat fazlasına) Gorbaçov adamı hemen görevden almış ama, insanların sigarasız yapamadıklarının ayrımına varan mafya sigara olayına el atmış. Bu kez gittiğimde devletin ürettiği sigara bollaşmış ama devletin mağazasında yok. Mafyada var ve bu kez 10 kat fazlasına satılıyor. Siz sigara örneğini geliştirip isterseniz bunun adına et deyin, süt deyin, peynir deyin, un deyin.

Dünyanın altıda birini kaplayan yüzölçümü, 300 milyon nüfusu, 200'ü aşkın halklar mozaiği, 40'ı aşkın din ve mezhep çeşitliliği ile koca SSCB'de sorunların üstesinden gelmek o kadar olanaksız ki. Kangrenleşmiş ve kemikleşmiş, kronikleşmiş yüzlerce sorun. Üstüne üstlük inançlarını yitirmiş, umutsuz, giderek yozlaşmaya ve çürümeye yüz tutmuş bir toplum. Dahası, kapalılığın getirdiği nedenlerle kendi dışındaki dünyayı cennet sanan bir insan seli.

Bu durumda Gorbaçov'un yapacağı şey yok. Çok doğru karar bile alsa, bu kararı kim uygulayacak? Çü-

"S.O.S" YALİZM

rümüş, yozlaşmış, rüşvetsiz selam bile vermez olmuş insan unsuru mu?

Bunun için anlatılacak en iyi örnek Sarp Kapısı olayı. Şimdi günde 2-3 bin adam giriyor kapıdan. Ne için? Anlatalım:

Gürcü, örneğin oyuncak bebek getirmiş. 10 bin liradan satıyor. Bunu Ahmet bey satın alsa karlı mıdır? Tabii ki karlıdır. Gürcü 10 bin lirayı iki dolarla değiştiriyor. İki doların Sovyetlerde karaborsa ederi ise tam 70 ruble. Oysa bebeği oradan 20 rubleye almış. O da karlı mı? Tabii ki karlı... İki taraf birden kar edebilir mi? Olanaksız. Birisi zarar ediyor: Sovyet Devleti. Sovyetlerden gelen, herbirinin arabasında 250-300 bin rublelik mal bulunan al-verciler devletlerini soyuyorlar kısacası.

Şimdi kendinizi Gorbaçov'un yerine koyun. Ne yapardınız bu durumda? Önünüzde üç yol var:

Birincisi, Sovyet vatandaşlarının yurtdışına çıkışını yasaklarsınız. "Kapıyı açtık istismar ettiniz" dersiniz. Bu hem demokratik değil, hem dünya ayağa kalkar. Olmaz!

İkinci yol, örnek verdiğimiz bebeğin fiyatını 20'ye değil, 200'e çıkartırsınız. "Hadi sıkıysa şimdi al da sat!" dersiniz. Bu kez de kimse satın alamaz. Oysa devlet insanları satın alabilsin diye ucuz tutmuş bebeği. Bu da olmadı.

Geriye bir yol kalıyor Gorbaçov'a göre. Yasa çıkartıyor ve diyor ki, "Kimse yurtdışına 30 ruble değerinden fazla bir şeyi çıkaramaz" Evet akıllıca bir karar ama, gelgelelim bu ne işe yarar? Bunu kim uygulayacak? Gümrükçüler. Gümrükçülerin hepsi iki yılda milyarlar vurdular rüşvet yoluyla. Her Sovyet vatandaşının arabasında 250-300 bin rublelik eşya. 2 bin rubleye davetiye satın alıyor Türklerden. 15-20 bin ruble de gümrükçülere rüşvet. 10 bin ruble de yeme-içme-yatma ve benzin parası... Eşyaları Karadeniz sahillerinde kurulan "Rus Pazarı"nda sattı mı, eline geçen para en az 400-500 bin ruble ediyor. Ailenin bir bölümü, neredeyse sudan ucuz uçağa atlayıp tüm Sovyet Cumhuriyetlerini dolaşıyor. Gürcistan'da bir şey kalmamış bu yüzden. Diğer cumhuriyetlerden ne bulursa topluyorlar. Türkiye'den dönen ailenin diğer bireyleri hemen arabalarına yüklüyorlar eşyayı. Yeniden Türkiye yolu.

İnanın Sovyetlerden eşe dosta bir şeyler alalım dedim, hiçbir şey bulamadım. Hediyeleri Trabzon'daki Rus Pazarından alıp, getirdim.

Rüşvet o boyutlarda ki, gerçek olması kuvvetle muhtemel şu fıkrayı anlatmak istiyorum:

Alexander'in uzattığı içki kadehini elinin tersiyle itmiş Boris.

-Maalesef içemeyeceğim. Doktorum yasakladı, demiş.

Alexander gülmüş;

-Takma kafana bunu, demiş. Çözeriz. Sen doktorunun adını söyle.

-Doktor Dimitri, diye umutsuzca yanıtlamış Boris. Alexander gayet memnun kadehi uzatmış dostuna:

- Hiç çekinmeden iç, yarın çözeriz. Aynı doktor bana da içkiyi yasaklamıştı. Verdim rüşveti, yeniden serbest bıraktı.

Belki biraz abartıyorum ama, elimde yeteri kadar doların olsun: Lenin Mozelesini Kızıl Meydan'dan çıkartır, bir kamyona yükler, Sarp'tan geçirip, Türkiye'ye sokarım gibi geliyor bana.

İşte durum bu merkezde iken, "hop ağır ol, fazla hızlı gidiyorsun" diyenlerin temsilcileri yönetime el koydular. El koyanlar, Ordu ve KGB ile hükümet üyelerinin bir kısmıyla dirsek teması yapan ancak SBKP içinde bile tabanı küçük komünistler olarak gözüküyordu. Zaten Gorbaçov'un gideceğine kesin gözüyle bakılıyordu. Ama bu kadar erken gideceğini tahmin etmek güçtü. Gorbaçov'un geri gelmesi, darbecilerin yenilmesi ise bu durumu değiştirmeyecek. Gorbaçov eninde sonunda yine devrilecektir ve bu kez kanlı olarak.

Açıkça söylemeliyim ki, Gorbaçov'un düşürülmesine için için sevinmiştim. Tabii darbeyi Kenan Efendi yaparsa kötü, Mikhail efendi yaparsa iyi diyecek kadar çifte standartlı değilim. Her neyse, fikrimi soran da yok zaten.

Ama bir nokta var ki açıklamalı. Darbecilerin SBKP içinde bile tabanı küçük demiştik. Gerçekten de hem SBKP'de hem de cumhuriyetlerin KP'lerinde gerçek komünistlerin oranı çok düşüktür. İşin ilginci darbeden birkaç gün sonra alınan haberlerde gerçek komünistlerin önemli bölümünün darbenin içinde olmadıkları ortaya çıktı. Size de biraz tuhaf gelmiyor mu? Gorbaçov'un sağ kolu ile ayrılan eski Dışişleri Bakanı Şevardnadze'nin açıklamasını okumuşsunuzdur. Ne diyordu?

"Darbe Gorbaçov'un da içinde bulunduğu bir aldatmaca olabilir." Bu bir varsayım ama güçsüz bir öngörme değil. Böylece kendisine muhalefet eden bir grubu oyuna getirip temizlemiş olduğu gibi kendisine karşı ileride düzenlenebilecek bir darbenin de önünü tıkamış ve biraz daha güçlenmiş olmuyor mu? Dahası "biraz hızla" diyen Yeltsin'in muhalefetine uyup el ele kol kola sonu nereye varacağı belli olmayan yolda daha rahat koşturacaklardır. Birileri gerçekten dur deyinceye kadar.

Bu yazıyı henüz Gorbi dönmeden önce yazmıştık. Dönünce son duruma göre değiştirmek zorunda kaldık. Şöyle demişim değiştirdiğim yazıda: Darbe olayının komplo olabileceği varsayımını gözönüne almadan, eğer darbeciler Gorbaçov'un düşürülmesini Sovyet

"Ben Bendaliyev Amca'yı, O da beni, birbirimizi çok sevdik"

Meclisi'nden onaylatır yerlerini yitirmezlerse yapacakları girişimlerle SSCB'ni kısa sürede ayağa kaldırma şanslarına sahipler ki, bu SSCB'nin bence son şansıdır. Hemen söyleyeyim, son derece yapay olan mal-gıda darlığı kısa sürede kalkacaktır. Çünkü darlığın yüzde 50 sorumlusu olanlar yönetime gelmişlerdir. Bundan sonra tek şansları umuda ve güvene çok gereksinimi olan halklara bunları vermektir. Bunun yolu ise halkın yüzde 80'inin nefret ettiği KP'lerle değil, halk cephelerinde toplanan gerçek aydınlarla namuslu toplumcu, yurtsever ve demokrat insanlarla bir araya gelmekten geçmektedir. "Bu gemi batarsa hepimiz batarız. Gelin elbirliğiyle bizim de sizin de şikayet ettiğiniz rüşvet, yolsuzluk, karaborsa, mafya, fuhuş, geri teknoloji, üretim düşüşü, enflasyon, geri sanayi nasıl düzelir birlikte çalışıp kafa yoralım" derlerse KP'yi saran hırsız, ahlaksız, rüşvetçi, mafya işbirlikçilerini partiden uzaklaştırırlarsa gerçekten sosyalist ilkeleri yaşama geçirirlerse, mucizevi bir gelişme yaşanacaktır. Çünkü dünyanın en kültürlü insanları sözkonusu cumhuriyetlerde yaşamaktadır. Her beş kişiden birinin müzik aleti çaldığı, dünyada en çok kitap, gazete ve derginin okunduğu halkının yüzde 60'ının yüksek okul mezunu olduğu bir ülkedir SSCB.

Eğer darbeciler, pisliklerin ve mafyanın yerine, halkın üzerine giderse, işte o zaman son yüzyılın en kanlı iç savaşlarına tanık olacağız demektir. Üstelik yıllarca sürecek... Ve darbecileri, bugün giderek yozlaşan Cumhuriyetler içi çatışmaların yansımaya başladığı Kızıl Ordu da kurtaramayacaktır. Ve içinde çok sayıda rüşvetçi ve ahlaksız anti-komünisti barındıran SBKP de tarihin çöplüğünü boylayacaktır.

Darbe öncesi ve sonrası SSCB ile ilgili çok şey yazılıp çizildi. Bunun için daldan dala atlayıp farklı ve canlı örnekler vermeye, durumun daha iyi anlaşılabilmesine çabalıyorum. Ama biliyorum ki, anlattığım birçok şey daha temeline geçmişine inilmediği için çok eksik kalıyor. Yalnış çıkarımlara yol açıyor ya da birbiriyle çelişik gibi geliyor. Ne yapalım ki bunların hepsini anlatıp irdeleyecek kadar yerimiz yok. Hoş bu yazıda bile ayarı kaçırdık sayfa olarak.

Gorbaçov ama kendi hazırladığı bir komplo ama tabansız muhaliflerin darbesiyle gitti ve geldi. Ama yine gidecek. Ve gelecekte bu halklar dinler ve diller mozağini ne yazık ki iç savaşlar, kavgalar ve kan bekliyor. Ortaya ne çıkacağını ise bu kanlı iç savaşlardan sonra göreceğiz. O zamana kadar çaresiz çırpınışları teslimiyetçiliği ve yaşayacakları bugünü aratan, kara günlerini hep birlikte izleyeceğiz.

En başta anlatacağımızı söylemiştik, SSCB'de hiç güzel birşey yok mu sorusuna karşılık olarak.

SSCB'de okuma-yazma mecburidir ve insanlar en az 11 yıl okurlar ki bu lise mezunluğu demektir. En düşük ücret 160 rubledir ve bu çok az bir paradır. Ama ev kiraları, içinde elektrik, su, doğal gaz ve telefon dahil aylık en az 12 en çok 24 ruble arasındadır. 1 milyonu aşan her kentte metro vardır. 200 binlik kentlerde bile havaalanı vardır ve her alanda 25-30 uçak görmek mümkündür. Uçaklar çok ucuzdur. Hatta yumurtanın Tiflis'de daha pahalı olduğunu öğrenen bir köylüyü sabah Bakü havaalanında, elinde yumurta sepetleri ile uçağa binerken görebilirsiniz. Bugün, giderek rüşvet nedeniyle yozlaşsa bile, eğitim ve sağlık ücretsizdir.

Son ve çarpıcı olayı anlatarak yazımı bitirmek istiyorum.

Bundan 10 ay önce bir Azeri ailenin arabasıyla döndüm Türkiye'ye. Gence kentinden çıktıktan epey sonra hava kararınca, "Şu ileri ki köyde bir akrabamız var. Onun evinde geceleyelim" dediler. Mütevazi, bir köy evi. Evin reisi Bendali Bendaliyev amca tarlada imiş, henüz gelmemiş. Evin yaşlı hanımı bizi buyur edip, çay ikram etti. O yemek için masayı hazırlarken Bendali Bendaliyev amca içeri girdi. Uzun boylu, yapılı, pos bıyıklı bir köylü. Tüm köylüler gibi gömleği son düğmesine kadar ilikli. Diz yerleri yapmış eski bir ceket ve pantolon üstünde. İçinde el örgüsü, kıl hırka. Çamurlu çizmelerini çıkarttığında yine el örgüsü çorapları, çoraplarından birinden toprağın çatlatıp kararttığı başparmak gözüküyor. Hoşgeldiniz muhabbetinin ardından karşımıza oturup, doğal gaz sobasının başında ayaklarını ovuşturdu Bendali Bendaliyev amca. Biz yemek yerken ise o karşımızda çoraplarını çıkartıp, parmak arasındaki kirlerini temizlemeye başladı. Her neyse sohbet giderek koyulaştı. Gecenin sonuna doğru içtiğimiz kanyak ve votkaların da etkisiyle hava iyice sıcaklaştı. Ben Bendaliyev amcayı, o da beni, birbirimizi çok sevdik. Ve... Evet işin bam teli burda. Beni çok seven Bendali Bendaliyev amca, ayağa kalkıp benim şerefime, örtünün altından çıkan köşedeki piyanosunun başına geçip, klasik müzik çaldı. İyi mi?

Vazgeçtim piyano çalmasından, klasik müzikten; köy evinde piyanonun işi ne? SSCB'de bunca rezillik ve sistemsizliğe bakarken, SSCB'ni oluşturan bu insanları yabana atmamalıyız. İnanıyorum ki bu insanlar, bundan sonra ne yaşanırsa yaşansın, gelecekte; özlenen örnek sistemi kuracaklar. Ne bileyim, belki de ben yanılıyorum. ■

Kurucular sürgünde

Tarım-Sen de mühürlendi

Engin Günay

Tarım-Sen, Tarım İşkolu Kamu Çalışanları Sendikası, 5 Mayıs 1991 tarihinde İstanbul Valiliği'ne yapılan başvuru ile kuruldu. Kuruluşunun üzerinden 2,5 ay geçmeden yine İstanbul Valiliği'nin emriyle 2 Ağustos 1991'de mühürlendi. Mühürlenmenin ardından da sendika kurucularının sürgünleri geldi.

Tarım-Sen'in başına gelenler de diğer memur sendikalarının yaşadıklarının bir tekrarı. Hukuken memurların sendika kurmalarının önünde hiçbir engel yok, çünkü yasalarda memurların sendika kuramayacaklarına ilişkin açık bir hüküm bulunmuyor. Valilik, kendine verilen sendika kuruluş belgelerini alarak işleme koymak zorunda, bunları reddetme yetkisi yok. Bu durum, daha önce Eğit-Sen'in Valilik tarafından mühürlenmesinden sonra İdare Mahkemesi'ne açtığı yürütmeyi durdurma kararı ile hukuken kanıtlanmıştı. İstanbul 6. İdare Mahkemesi 2 Mayıs 1991 tarihinde "Valilik uygulamasının açıkça hukuka aykırı olduğu, uygulama nedeniyle telafisi güç veya imkansız zarar doğabileceği" gerekçesiyle valilik uygulamalarının durdurulmasına karar verdi.

Ancak İstanbul Valiliği, İçişleri Bakanlığı'ndan gelen "Memurların sendika kuramayacağı ve gerekenin yapılması" biçimindeki bir genelge ile memur sendikalarını mühürlüyor. Bunun hukuk dışı, siyasi bir karar olduğu ortada.

Kamu çalışanları sendikalarının kuruluşlarından bu yana devletle aralarında hukuksal ve fiili bir mücadele sürüp gidiyor. Daha doğrusu sendikaların kuruluşunun önünde hukuksal bir engel olmadığı halde, fiili uygulamalarla memur sendikaları engellenmeye çalışılıyor.

Tarım-Sen'liler sürgünlerin ardında, önümüzdeki seçimlerde ANAP'tan milletvekili adayı olacağı söylenen Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İstanbul İl Müdürü Şenol Örgüner'in olduğunu söylüyorlar. İl Müdürü, sendikanın kuruluşundan sonra kendilerini "devlete karşı gelmekle" suçlamıştı. Tarım-Sen diğer kamu çalışanları sendikalarına göre daha olumsuz koşullarda kuruldu. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı işyerleri tümüyle gerici unsurların yönetiminde bulunduğu yerler. Üstelik işyerleri çoğunlukla iki, üç kişilik birimlerden oluşuyor, çalışanlar küçük işyerlerine dağılmış durumda. Çok sayıda çalışanın birarada bulunduğu Devlet Üretme Çiftlikleri'nde ise sözleşmeli personel uygulaması çok yaygın. ■

Tarım-Sen'in Genel Sekreteri Gürol Şimşek ve kurucu üyelerden Hakan Küçükünal ile Tarım-Sen'in kuruluş süreci ve sürgünler üzerine görüştük:

Sendikanın kuruluş sürecini kısaca anlatır mısınız, Tarım-Sen azçok örgütlü bir taban üzerinde mi yükseldi?

Yaptığımız tartışmalarda işyeri örgütlenmelerini temel aldık. Sendika bunun üzerine kurulacaktı. Ancak bu süreç tam olarak yaşanamadı. Tabanda öngördüğümüz örgütlenmeyi sağlayamadık. İstanbul, Ankara, İzmir gibi illerdeki il komiteleri özellikle işleri yürüttü. Bunun dışında diğer illerde de kuruluş çalışmaları yürütüldü. Ulaşamadığımız yerlerde ise, bizim işkolunda yeralan demokratik kitle örgütlerinin örgütlülüklerinden yararlanıldı. Tabanı tam olarak kavrayamadık. Bunda, işkolumuzun tarihsel bir birikiminin ve hareket ve mücadele geleneğinin olmamasının olumsuz etkileri de var. Tarım işkolu, işçiler ve memurlar içinde diğer işkollarına göre geri bir durumda.

Tarım-Sen Genel Sekreteri Gürol Şimşek Siirt'e sürgün edildi. Gürol Şimşek: "Gittiğimiz yerlere sendikamızı da götüreceğiz ve sendikal çalışmalarımızı orada sürdüreceğiz" diyor.

Tarım-Sen'in kurulmasından sonra neler yapıldı? Kuruluştaki olumsuzluklar giderilebildi mi?

Kuruluş sonrası il komitelerine çok yük bindi. Bunun yanısıra Anadolu'nun bazı illerinde kendiliğinden hareketler de gelişti. Bizim müdahalemiz olmadan seçimler yapılıp, komisyonlar oluşturuldu ve üye kayıtlarına başladılar, sendikaya ilgi arttı, bir canlılık oluştu. Biz taban örgütlenmesinden işyeri komite ve konseylerini anlıyoruz. Ancak şu aşamada varolan örgütlenmelere komisyon demeyi tercih ediyoruz. Bunlar süreç içinde oluşturulacak yapılar.

Tarım-Sen ne gibi gerekçelerle kapatıldı? Şimdi neler yapmayı düşünüyorsunuz?

Sendika valilik kararıyla mühürlendi. Gerekçe olarak polis vazife ve selahiyetleri kanununun 7. maddesi gösterildi. Bu madde "bar, pavyon, gazino, hamam, plaj gibi eğlence yerlerinin kapatılmasına" ilişkin bir madde. Sendikamızı bu maddeye dayanarak mühürlediler. Bu uygulama sendikal faaliyetlerin engellenmesi yönünde keyfi bir tutumdur. Mühürlenmenin kaldırılması için başvuru yapıldı, yürütmenin durdurulması için idare mahkemesine başvurduk. Tabandaki insanların sendikaya daha çok sahip çıkması ve hızla üye olmaları gerekiyor. İşyeri komitelerinin kendini geliştirmesi ve niteliksel bir sıçramanın sağlanması, bu keyfi uygulamalara verilecek en iyi yanıt olacaktır. İşkolumuzdaki diğer DKO'lerin sürgünler konusunda ortak tavır almaları gerekiyor. Bizi fiili olarak desteklemeleri lazım. ■

Sastaş işçileri kıyıma direndiler

"İşimiz aşımızdır, terketmeyiz"

Ülfet Taylı

Hemen hepsi genç işçi. Çoğu kadın. Heyecanla jandarmanın saçlarından, elbiselerinden nasıl çekiştirdiğini anlatıyorlar. Dipçik darbelerini gösteriyor erkekler. Yine kıyım ve direniş... Bu kez öykü Mahmutbey'de 250 kişinin çalıştığı bir ayakkabı fabrikasında geçiyor.

Sastaş işvereni, piyasada Letoon, Slazenger adıyla bilinen ayakkabıları üretiyor. Daha çok kar edebilmenin yolunu kadın ve çocuk işçi çalıştırmakta, işyerine sendika sokmamakta bulmuş. 250-300 bin liraya çalışan, 14-18 yaşlarında çok sayıda işçi var. Körfez krizi bahane edilerek 35 kişinin çıkarılması, diğer 35 kişinin de sırada olması bardağı taşıran son damla olmuş. "İşimiz aşımızdır, işyerini terketmeyeceğiz" demişler. İşyeri "savaş düzeni" almış jandarmalarla dolmuş bir anda. Dipçiklenmişler. Sastaş işçilerinin devletle belki de ilk yüzyüze gelişleri bu. Fabrikanın hemen yanındaki bir evin bahçesinde basın toplantısı yapıyorlar:

"Sabah 7.30'da içeri girdik. Konuştuğumuz gibi arkadaşlarla bir araya geldik ve üretimi durdurduk. İşveren temilcisi Ahmet Erdoğan hemen jandarmaya bildirdi. Bu bölgeye jandarma bakıyor. Biz de kapıları kapadık. Kapının arkasında kolkola girip barikat oluşturduk. Gelgelelim işverene yakın bir işçi jandarmaya kapıyı açtı. Başladılar dipçiklemeye. Hatta kadın arkadaşları tekmelediler. 'Burada insan hakları yok mu' diye bağırınca dipçiklemeyi kestiler. İşveren, temsilci arkadaşlarla görüşmeyi kabul etti. Taleplerimizi bildirdik. Öğleden sonra Cumhuriyet Savcılığı'na gidip suç duyurusunda bulunduk, 3 arkadaşın raporu var."

Sastaş işçilerinin, başarılı olamayan sendikalaşma girişimleri sayılmazsa ilk bir araya gelişleri bu. Asgari ücretin dahi altında ücrete, zorla yaptırılan fazla çalışmaya, hergün karşı karşıya oldukları 'daha çok üretin' baskısına, karşı çıkmaya çalışmışlar. Ayşe Fındık 18 yaşında. "Vargücümüzle çalışıyoruz" diyor, "Buna rağmen ustabaşı sürekli baskı yapıyor. İki sözünden biri 'çalışmayacaksanız, buraya niye geldiniz'. İşveren O'na, O bize... İnanmazsınız 3 ay önce işyerinde bu yüzden sinir krizi geçirdim, kimin umurunda? Mesaiye kalmayanı barındırmıyorlar. Mesai

Yine kıyım ve direniş.. Bu kez öykü Mahmutbey'de 250 işçinin çalıştığı bir ayakkabı fabrikasında geçiyor. Sastaş işvereni piyasada Letoon Slazenger adıyla bilinen ayakkabılar üretiyor. Körfez krizi bahane edilerek 35 kişinin çıkarılması, diğer 35 kişinin de sırada olması bardağı taşıran son damla olmuş. "İşimiz aşımızdır, işyerini terketmeyeceğiz" demişler. İşyeri "savaş düzeni" almış jandarmalarla dolmuş bir anda. Dipçiklenmişler. Sastaş işçilerinin devletle belki de ilk yüzyüze gelişleri bu. Sastaş'ta henüz kök salamayan örgütlülük kıyımları engelleyemiyor ama işyerine ve benzer koşullarda çok sayıda işyerinin bulunduğu bölgeye direniş tohumu atılıyor..

çıkışında da servis yok. O geç saatte eve yalnız dönmek zorundasın. Bütün bunlara katlandın diyelim, nişanlanmak da yasak. Geçen ay nişanlı diye bir kız arkadaşı işten attılar, ondan önceki ay da 8 aylık hamile Zübeyde'yi. Gururumuzla oynamaktan zevk alıyor adamlar"

Bir başka işçiye göre Sastaş işvereni "doldur boşalt" sistemiyle çalışıyor. 2 yılı dolduran işçiyi atıyor, yerine yenisini alıyor. Ortalama ücreti 500 bin lirada tutmayı "başarıyor". Bu yüzden işyerinde en önemli sorun işgüvenliği. İşçilerin birlikte oluşturdukları taleplerde "takım sözleşmesi" ve "işgüvenliği" öne çıkıyor:

"TALEPLERİMİZ

1. İşten atılanlar geri alınsın, atılmalar durdurulsun, işgüvenliği sağlansın.

2. İstifaya zorlama uygulamasına son verilsin, daha önceki uygulamalar sonuçlarıyla birlikte yok sayılsın.

3. Kendi isteğiyle işten ayrılacak olanlara yeni asgari ücret üzerinden yasal hakları verilsin.

4. Yasalara uymayan sağlıksız koşullarda çalışmaya son!

5. Bu protokol kalıcılaşsın. Uygulamaların kontrol edilmesi için işçilerin seçtikleri işçi temsilcileriyle, bir işveren temsilcisinden oluşan bir komisyon görevlendirilsin"

Direnişin ikinci gününde karşılarına yine jandarma dikiliyor. İşten çıkarılan 35 kişiye yenileri ekleniyor. İşveren "elebaşı" gördüğü 50 kişiyi daha atıyor işten. Sastaş'ta henüz kök salamayan örgütlülük kıyımları engelleyemiyor, ama işyerine ve benzer koşullarda çok sayıda işyerinin bulunduğu bölgeye direniş tohumu atılıyor bir kez. ■

Beceriksizliğin bilançosu

Paşabahçe ne kadar zor durumda?

Cüneyt Akman

Türkiye Şişe Cam Fabrikaları AŞ geçtiğimiz ay içinde işten çıkardığı işçiler nedeniyle epey tartışıldı. Şirket yetkilileri gazetelere verdikleri ilanlarda - böyle durumlarda hep iddia edildiği gibi- işten çıkarmanın zorunlu ekonomik ve objektif nedenlere dayandığı ve kaçınılmaz olduğunu iddia ettiler. Yöneticilere göre şirketin durumu kötüydü ve ancak işçiler atılınca düzelecekti!

Şirketin mali gücü kısa sürede basını da etkisi altına aldı ve tuhaftır, işverenin sözkonusu iddialarını en ciddiye alan tavrı bir "ilerici" gazetemiz gösterdi. İşçilerin direnişi şimdilik emekçi kıyımını engelledi, ancak bu defter acaba tümüyle kapandı mı? Yoksa kamuoyunun unuttuğu bir sırada ve süreç içinde mi operasyon yürütülecek? Bu noktada salt direnişin gücüyle kazanılmış zaferin ardından ekonomik cephede de işverenin iddialarına cevap verilmesi, ilerde konunun yeniden gündeme getirilme çabalarına tutarlı bir tarzda karşı çıkmak ve kamuoyu desteği için oldukça gerekli sanırız.

Şişe Cam gibi bir tekelin mali açıdan zor duruma düşmesi ve bu nedenle işçi çıkarma yoluna gitmesi gerçekten dünyada bile nadir görülüyor. Nadir görülmeyen şey ise başarısız yöneticilerin şirketi soktukları durumdan en kolay böyle kurtulmaya çalışmaları.

T. Şişe Cam bir İş Bankası kuruluşu. Tıpkı sahibi olan bankanın finans sektöründe olduğu gibi Şişe Cam da kendi sektöründe dev bir tekel konumunda...

Böyle bir tekelin mali açıdan zor duruma düşmesi ve bu nedenle işçi çıkarma yoluna gitmesi gerçekten dünyada bile nadir görülüyor. Nadir görülmeyen şey ise başarısız yöneticilerin şirketi soktukları durumdan en kolay böyle kurtulmaya çalışmaları. Kimi zaman da şirketin durumu iyi bile olsa ülkemizde ve diğer bazı azgelişmiş ülkelerde karı artırmanın en kolay yolunun (iş hukukunun ve sendikalaşmanın yetersizliği yüzünden) işçi çıkarma ve yerine yeni ucuz işçi almaktan geçmesi, işçi kıyımını sık başvurulan bir yöntem haline getiriyor. Bu yöntemin işçi sınıfını "disipline etmesi" gibi bir yan faydası da var patronlar açısından.

Şişe Cam bir borsa şirketi ve bu nedenle Sermaye Piyasası Kanunu'na tabi. Bu nedenle bu kanun standartlarına uygun olarak bilanço ve gelir tablosunu yayınlamaya mecbur. Geçen ay 6 aylık bilançosunu yayınladı ve Borsa'ya yolladı.

Bu bilançoları ve bu bilançolarla ilgili yöneticilerin yorumlarını takip etmek çok ilginçtir. İlginçtir, çünkü kamuoyunu işçi çıkarmaya razı etmek için şirketin durumunun ne kadar kötü olduğunu anlatan bu yöneticiler iş, ortaklarına ve hisse senetçilerine gelince şirketin ne kadar güçlü, ne kadar sağlıklı olduğunu iddiaya başlarlar. Acaba aynı anda bir şirket hem zor durumda, hem de müthiş sağlıklı nasıl oluyor? Ve "ilerici" gazetecilerimizin "ilerici" ekonomi yazarları, şirket yönetimlerinin bu iki çelişik iddiası masalarına gelince neden gözlerini yumuyorlar?

Şimdi bakalım, Şişe Cam'ın bu seneki 6 aylık bilanço ve gelir tablosu ne diyor? Ve geçen seneki 6 aylık bilançoya göre nasıl bir durum sözkonusu? Diğer şirketlerle kıyaslandığında şirketin per-

formansı ne? 30 Haziran 1991 tarihli bilançosunda Şişe Cam'ın dönen varlıklar kalemi geçen seneye göre yüzde 32'lik bir artış göstererek 79 milyar 637 milyon liraya çıkmış, halbuki duran varlıkları tam yüzde 61'lik artışla 674 milyar 474 milyona fırlamış. Böylece şirket grubunun en temel göstergelerinden varlıklar kaleminin oldukça iyi bir artış sergilediğini söyleyebiliriz. Hele diğer borsa şirketlerinin çoğunun Körfez krizi ve ekonominin genel durgunluğu dolayısıyla bu performansa erişemediğini gözönüne alırsak... Ama bir yönetim hatası göze çarpıyor. Şirket hemen likit duruma sokacağı, yani hemen kullanacağı dönen varlıkları enflasyon oranının altında artırırken hemen paraya çeviremeyeceği duran varlıklarını oran olarak yükseltmiş. Yani yanlış yönetim sonucu kendi kendini nakit sıkıntısına sokmak için adeta özel olarak çalışmış. Ama buna rağmen böyle bir sıkıntı henüz çok uzaklarda. Tersine nakit durumunda düzelme var bile denebilir. Zira adı geçen dönemde şirket sıkıntıya düşüp borçlanma içine girmemiş; tam tersine eski borçlarını bile ödemiş. Şirketin kısa vadeli borçları yüzde 37 azalmış. Uzun vadeli borçları ise tam yüzde 55 oranında düşmüş. Yani şirketin durumu öyle iyi ki eski borçlarını bile ödüyor.

Ekonomideki durgunluğun bir sonucu olarak çoğu şirketin satışları geçen seneye göre mutlak olarak düşerken Şişe Cam'ınki yüzde 36 oranında artmış. Enflasyon oranının altında olmakla birlikte ülkenin genel durumuna göre hiç de fena de-

Paşabahçe işçisi A.D.: Direnen Kazanacak!

21 gün süren Paşabahçe direnişi atılan işçilerin geri dönmesiyle sonuçlandı. Bu kez işçiler kazanmıştı. Şaltere uzanan el, parktaki işçi çadırları, "polis bizimkileri fabrikadan atmış" denince kazmayı küreği kapıp koşan kadınlar Paşabahçe direnişinin simgeleri oldu. Sorun yine ekonomik temelli olmakla birlikte, kıyımla karşılaşan pekçok işyerinde direnişi engelleyen etkenler aşıldı. Kıyımın gündeme geldiği anda uzandı eller şaltere, tereddütsüz... Kuşkusuz bunda işçilerin başından beri sıranın kendilerine de geleceğini bilmelerinin payı büyüktü. Paşabahçe işçileri sorunu yalnızca kıyıma uğrayan arkadaşlarının sorunu olarak görmediler, dahası tüm Beykoz, esnafı, kadını, genci, yaşlısıyla sorunu sahiplendi. Önümüzdeki süreçte işçi direnişlerinin, yöre halkıyla bütünleşerek yayılması, işyerlerini "adacıklar" olmaktan çıkaracak, mücadeleye yeni boyutlar katacak.

Paşabahçe direnişi, kıyımlara karşı başarıyla sonuçlanan ilk direniş olma özelliği taşıyor. Direnişi başarılı kılan etkenler neler?

Paşabahçe işçisi 1967, 1971 ve 1980 grevlerinde olduğu gibi işçi sınıfı mücadelesinde birçok kapıyı aralayan rolünü bu direnişte de sürdürdü. Siyasal iktidarın ve sermayenin bilinçli olarak sürdürdükleri politikaları değerlendirdiğimizde işkolumuzda da kıyımların yaşanacağını daha greve çıkmadan gördük. Son yaşadığımız grevde, grevi ayakta tutan kollardan en önemlisi grev komiteleri ve mahalli komitelerdi. Bunlar grev sonrasında dağılmadı. İşyerindeki devrimci-demokrat işçiler olarak grev öncesinde durum değerlendirmeleri yaptık. İyi-kötü bir grev komitesi oluştu. Bu komiteler önceleri sendika tarafından gözardı edilmeye çalışıldı. Bizler Paşabahçe'de bulunan ilerici, devrimci, demokrat işçiler ısrarlı olunca bu kez bizim önerilerimizin içi boşaltılmaya çalışıldı. Diğer şubelerle ilişki kurmaya çalıştık. Engellemelerle karşılaştık. Eğer diğer şubelerle daha sağlıklı ilişkiler oluşturabilseydik, komitelerimizi daha sağlıklı işler hale getirebilseydik, grevin kaderi değişebilirdi.

Grevde asıl öne çıkan talep işgüvenliğiydi. Ancak bu sağlanamadı...

Sendika grevi sandık koyup oylayarak bitirmek istedi. Karşı çıktık. 1100 kişi oy kullandı. Kalanlarla direnişte çadırlar kurduğumuz parkta sloganlar attık, sendikayı protesto ettik.

Paşabahçe'nin işkolunda geleneksel bir yeri var. Diğer işyerlerinin gözü, kulağı... Grev süresince Kristal-İş genel merkezinin grevi katı merkeziyetçilikle yönetmeye çalışması, kendilerinin sınıf mücadelesine bakışlarındaki eksikliklerle birleşince gelinen nokta işvereni cesaretlendirdi. Bu olumsuzlukları gördük ve direnişte aşmaya çalıştık. İşçiler üzerindeki 10 yıllık depolitizasyonun verdiği ezikliği gidermeye çalıştık.

Direnişin başarısı grevin Beykoz halkına maledilebilmesinde yatıyor. Bunu nasıl gerçekleştirdiniz?

Grev sırasında her mahallede komiteler oluşmuştu, bu komiteler grevden sonra da dağılmadı. Gerçi düşündüğümüz şeyleri tam olarak yaşama geçirememiştik. Komiteler yalnızca her mahallede oturan işçileri kapsıyordu. Onların eşlerini, o yöredeki halkı kapsar biçime ulaşamadılar. Üstelik zaman zaman işçileri tembelliğe itti. Çünkü her mahallede bir kahveyle anlaşılmıştı, bu kahvelere panolar asılıyor, grevin gidişiyle ilgili bilgi veriliyordu. İşçileri sendikaya gidip tartışmak yerine kahvelerde oturmaya itti.

Diğer işkollarından yeterli dayanışmanın sağlanamamasını, hatta işkolunuzda işçi çıkarılan diğer işyerlerinde tepkilerin açığa çıkmamasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Dayanışma üretimden gelen gücün kullanılması ile sağlanabilirdi. Vizite eylemleri bile yapılabilse anlamlı olacaktı. Yönetim kademelerinde eritilen bir potansiyelin varolduğuna inanıyorum ben. Bir de işçilerde hala eskiden kalma alışkanlıklar var. Herşeyi başkalarından bekliyorlar. Buna Kristal-İş'in politikasızlık politikası da eklenebilir. Halkla bütünleşme onlar için korkutucuydu, çünkü bu güç kendilerini ezip geçebilirdi. Ama diğer yandan varolma savaşı veriyorlardı. İşveren bu işkolunda sendikayı yoketmeye kararlıydı. Bu yüzden sendikanın direnişin zafer sonuçlanmasından başka alternatifi de yoktu. İlk gün kadınlar Beykoz-Üsküdar yolunu trafiğe kapadıklarında sendikacılar engellemeye çalıştı. Biz bu coşkunun son10 yılın politikalarına tepki olduğunu söyledik. Ama politikasızlık sloganlara bile yansımıştı, slogan üretilemedi, hatta slogan attırılamadı. "Kendileri ne atarsa atsın" denildi. Paşabahçe işçilerinin kendi dinamikleri ve bizlerin inisiyatifi ile gelinen süreç zaferle sonuçlandı. ■

ğil. Burada şirket tekel konumunun faydasını görmüş. Gelgelelim maliyetlerde de artış var. Satış maliyetleri geçen Hazirandan bu Hazirana yüzde 51 artmış. Şirket yönetimi işte bu kaleme dayanarak işçi atıyor. İşçi ücretleri de maliyetin bir parçası ama, bu maliyetler bile enflasyon oranının altında artmış. Yani şirket satışlarını normal seviyeye çıkarır çıkarmaz mesele kalmayacak. Ama bu ülkede işçi atmak nasılsa en kolay yol ya, Pazarlama Müdürünü ve Genel Müdürü atmaktansa 2000 işçiyi atarsın olur biter. Sanki böylece satışlar artarmış gibi.... Üstelik bu maliyet artışlarında işçilik gideri kadar hatta daha fazla hammadde fiyatlarındaki artışlar ve genel üretim giderleri de sorumlu. Ve tek maliyet de satış maliyeti değil, "faaliyet giderleri" kalemi de tam yüzde 65 oranında artmış. Yani bilançoda en büyük sorunu teşkil eden kalem aslında bu. Tam 14 milyar 694 milyon. Halbuki tüm satış maliyetleri toplam 27 milyar 833 milyon. Bu 27 milyar olmadan cam üretmek olanaksız. Buna karşın faaliyet giderleri kalemi bu kadar asli değil. Bakın bu kalem içinde neler var: Genel yönetim giderleri, pazarlama giderleri, araştırma giderleri, şüpheli alacaklar karşılığı. Yani şirket alacaklarını toplayamamış, lüzumsuz reklam ve promasyonlar yapmış, yöneticilerine ve yöneticileri başkalarına bol keseden para dağıtmış ve sonuç 14 milyar... Ve elbette sonuçta kar da düşük çıkıyor. Buna rağmen gelir tablosundaki faaliyet karı bölümü yüzde 39 artmayı başarmış.

Ekonomideki durgunluğun bir sonucu olarak çoğu şirketin satışları geçen seneye göre mutlak olarak düşerken Şişe Cam'ın ki %36 oranında artmış. Burada şirket tekel konumunun faydasını görmüş. Gelgelelim maliyetlerde de artış var. Satış maliyetleri geçen Hazirandan bu Hazirana yüzde 51 artmış. Şirket yönetimi işte bu kaleme dayanarak işçi atıyor. İşçi ücretleri de maliyetin bir parçası ama, bu maliyetler bile enflasyon oranının altında artmış. Yani şirket satışlarını normal seviyeye çıkarır çıkarmaz mesele kalmayacak. Ama bu ülkede işçi atmak nasılsa en kolay yol ya, Pazarlama Müdürünü ve Genel Müdürü atmaktansa 2000 işçiyi atarsın olur biter. Sanki böylece satışlar artarmış gibi....

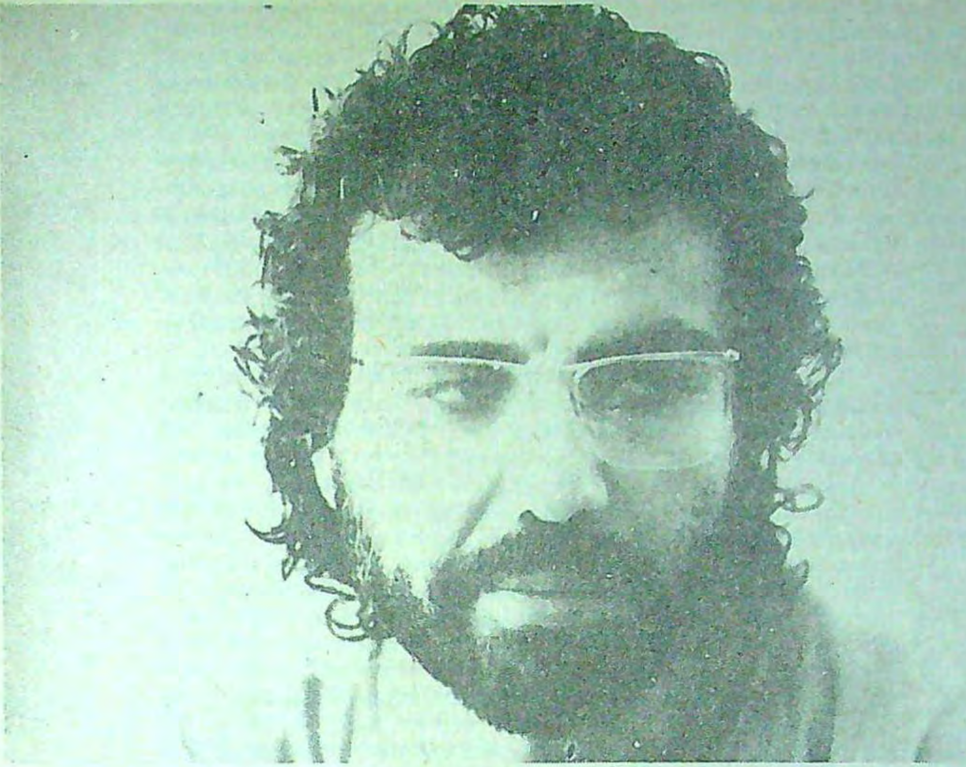
Bilançoyu ve gelir tablosunu mali oranlar açısından incelersek ne sonuç veriyor bir bakalım.

Önce "cari oran"a bakalım. Şişe Cam'ın cari oranı geçen Hazirandan bu Hazirana 0.75'den 0.57'ye düşmüş. Kötü bir gelişme, oranın mutlak değeri de pek parlak değil. Cari oranın, dönen varlıklar bölü kısa vadeli borçlar olduğunu düşünürsek mesele anlaşılıyor. Şirket geçmişte yanlış bir borçlanma politikası izleyerek kısa vadeli borçlanma içine girmiş, bu sene bunları geri çekmesine rağmen daha önce de belirttiğimiz gibi dönen varlıklar yerine, duran varlıkları artırdığından likidite durumunu düzeltememiş. Ama ardından "borçlanma oranı"na bakarsak daha başka bir görüntü ile karşılaşıyoruz. Borçlar toplamı bölü toplam özvarlıklar demek olan bu oran yüzde 32'den yüzde 30'a düşmüş, olumlu bir gelişme. Zaten 99 borsa şirketi içinde bu oran bakımından en iyi 6. şirket durumunda. Yani borçlar, varlıklarına göre oldukça az. Aptalca bir borç vadesi politikası izlenmese Türkiye'nin parası en bol şirketi olması işten değildi. Şimdi bile borçlarını varlıklarıyla rahatça tasfiye edebilir.

Gelelim karlılığa. Vergi öncesi kar bölü net satışlar demek olan "kar marjı oranı"nı inceleyecek olursak yüzde 40'lık bir kar marjı buluyoruz ve bu oran 99 borsa şirketi içinde en yüksek 2. oran. Evet yanlış duymadınız "Ah mahvolduk, bittik" diyen Şişe Cam, Borsa'ya gönderdiği biilançosuna göre hepsi de Türkiye'nin en önde gelen 99 şirketi arasında hem en az borcu olan 6. şirket, hem de kar marjı en yüksek 2. şirket. Böyle batmak herkese nasip ola...

Elbette sorunlar var ama tekel durumu nedeniyle bunların üstünden gelinmiş. Sorunların tamamiyle atlatılması için naçiz tavsiyemiz: İşçi değil, yönetici değiştirmeleri... Şirketin bilanço ve gelir tablolarını inceleyip hangi kalemlerde problemlerin olduğunu gören tarafsız her mali analist de, eminiz aynı sonuca varacaktır. ■

Dilek Karaşen

Fehmi Yaşar

Kendi kuyusunu kazan yönetmen

Murat Kenan

Fehmi Yaşar'ın Güney Film'deki çalışmalarıyla başlayan, Zeki Ökten'in filmleri için yazdığı senaryolarla, yönetmen yardımcılığıyla süren sinema serüveninin ilk filmi "Camdan Kalp", gerek aldığı ödüllerle gerekse şu aralar büyük bir yenilgi durumunun hakim olduğu Yeşilçam Sinemasının anlama ve anlatma biçiminden ayrışan karakteriyle Türkiye Sinemasına getirdiği açılımla sinemanın gönül gündemine ağırlıkla yerleşti.

"Camdan Kalp" yönetmenin kendi kişisel tarihinin, temalarının ve yoğunlukla kaygılarının ürünü bir yapıt. Bunların dışında olarak yönetmenin Türk Sinemasına olan hisleri "kanıtlabilir, şeylerden daha önemli" bulduğu kişisel hisleri onun "her zaman birşeylerin peşinden sürüklenmiş", o birşeylerin "ikinci kopyası" olmuş, bir taklit sineması olduğu yönünde. "Geliş kaynağı, anıları, kahramanları, yönelişleri, hepsi halkın ivmesiyle koşut gitmiş" olan Yılmaz Güney ve kendini böyle bir topluma ait görmeyen kendi kişisel alanının peşinde olan Metin Erksan başta olmak üzere Yeşilçam'ın genel üslubu ile çatışan ondan ayrışan bir çabanın hep olduğunu, ancak bugüne gelindiğinde Yeşilçam ile bir bütünleşme olduğunu, Türk Sinemasının artık bir "toplam" olduğunu söylüyor: "Tuhaf birşey, 80 sonrası bir ayrışma ve parçalanma görüleceğine Türk Sineması'nda bir bütünleşme, entegrasyon görülmektedir. Mesela 78 kuşağından olan yönetmenler artık sektörle bütünleşmiş durumdadır ve onun konteksi içinde davranmaktadırlar. İzledikleri sinemasal seçiş, pratik düzlemde ve yaşamsal anlamda Yeşilçam'la entegrasyona girmiştir. Hem devletle olan ilişkilerinde hem de sektörle olan ilişkilerinde üst yapıda bir yer almayı seçmişlerdir ve bir aile görüntüsü içinde davranmaktadırlar". Bu genel toplamın dışında, onunla çatışan bir metinleri olan sinemacıların dışında Türk Sineması'nın içinde bulunduğu durum, onun ölümü gibi konularla hiç ilgilenmediğini söyleyen yönetmen kendinden önceki

sinemayla bir bağ kurması gerektiğine de inanmıyor. Sinemasal yönelişlerinin kendisinde ilgi uyandırdığı tek tek filmler dışında Türk Sinema tarihini dönemlere ayırmak, bugünkü birikimi incelemek, çeşitli kanallar saptamak gibi tutumlara hiç yönelmiyor: "Tarihsizlik benim kişisel dünyamda da varolan birşey. Kendi varoluşumu yeterli bir neden saydım birşeyi yapmak için. Bu nedenle de ne tarihle ilgili bir bağ kurmak, ne toplumsal yapıyla ilgili bir bağ kurmak, ne de tarih oluşturmak gibi bir kaygım yok. Yani ben bugünkü dünyanın ürünüyüm". "Herşeyin bittiği anda biz başladık" diyen yönetmen, Türk Sineması'ndan bugüne bir tema aktarımının, bir seyirci aktarımının olmadığını, bugün için bir mirastan sözedilemeyeceğini, oluşacak sinemanın da bir geleneğin doğul, bugünkü dünyanın bugünkü insanın bir ifadesi olacağını, bundan sonraki dönemde de toplu eğilimlerin olamayacağını, her yönetmenin kendi seyircisini oluşturacağını, her yönetmenin kendi kuyusunu kazacağını söylüyor.

"Camdan Kalp hep yanlış değerlendirmelere sebep oldu. Kimisi filmin halkı küçümsediğini ve gizli bir halk düşmanlığı yaptığını, kimisi zaman zaman popülizm yaptığı, kimisi aydınlara karşı olduğu, kimisi aydınları savunduğu, kimisi yoksul insanlardan nefret ettiği, kimisi yoksul insanlara sempatik baktığı gibi birbiriyle çelişen eleştiriler çıktı ortaya. Bu bence filmin söyleme biçimini doğru okuyamamakla ilgili birşeydi. Oysa Camdan Kalp,karmaşık ve kaotik dünyaya işaret etmek istiyordu. Filmin bir tanım oluşturmak gibi bir derdi yoktu. Günümüzdeki insani bağımlılığın karmaşık içeriği üzerine sorular oluşturmak ve biraz daha anlamayı zenginleştirmek gibi bir derdi vardı."

İlk filmi "Camdan Kalp"ın kişiliğini, düşüncelerini yansıttığını ve ülkesi üzerine bir söz söyleme arzusunu biçimlendiği, kendi içtenliğinin yansıdığı bir film olduğunu düşünüyor. "Filmin temel hareket noktalarından bir tanesi dünyanın ve bugünkü dünyayı oluşturan kavramların, tanımların içeriklerinin değiştiği idi. Günümüzde artık bir/şeyin aynı zamanda bir başka şey haline dönüştüğü ile ilgili bir tespitti. Dolayısıyla eski düşünme biçimleri, eski tanımlar, eski içerikler yeni bir forma bürünmüştü ve bu form karmaşık birşeye işaret ediyordu. Film, böyle bir noktadan hareketle temel yapısını oluşturdu. Bu nedenle bunun böyle anlaşılmadığı bazı durumlarda film hep yanlış değerlendirmelere sebep oldu. Kimisi filmin halkı küçümsediğini ve gizli bir halk düşmanlığı yaptığını, kimisi zaman zaman popülizm yaptığı, kimisi aydınlara karşı olduğu, kimisi aydınları savunduğu, kimisi yoksul insanlardan nefret ettiği, kimisi yoksul insanlara sempatik baktığı gibi birbiriyle çelişen eleştiriler çıktı ortaya. Bu bence filmin söyleme biçimini doğru okuyamamakla ilgili birşeydi. Oysa film hep bu karmaşık ve kaotik dünyaya işaret etmek istiyordu. Filmin bir tanım oluşturmak gibi bir derdi yoktu. Günümüzdeki insani bağımlılığın karmaşık içeriği üzerine sorular oluşturmak ve biraz daha anlamayı zenginleştirmek gibi bir derdi vardı. Filmdeki birbirine kontr giden olaylarla örülen gerçekliği net bir gerçek, net bir doğru olarak sunmayışının da, temel arayışının, kendi hayatına yönelik bir iz sürme duygusu ile bağlantılı olduğunu söylüyor: "Dış dünyada değiştirebileceğim bir gerçekle doğrudan ilgili değilim. Bu kendi hayatımın izini sürdüğüm ve bu iz sürme serüveniminin beni götürdüğü alanlarla ilgili bir karşılaşma olabilir en fazla".

Sinemanın dünyadaki konumlanışının da "anlamanın daraldığı" dünya modeline uygun olarak "tek tip"leşmeye gittiğini, güçlü olanların önem kazandığı, çok para kazanının önemli olduğu bir dünyanın ideolojisini oluşturmaya yönelik bir eğilimin başta Amerikan Sinemasının baskısıyla güç kazandığını, buna karşın bireyin ve sanatçının şanslarının gitgide azaldığını söyleyen Fehmi Yaşar, sanatçının tek çaresini "bu özgür olmayan dünyada düşünsel ve pratik anlamda hep biraz daha olanaklı olan bir yeri yakalamak ve o yakaladığı yerin de aslında bir esaret bölgesi olduğunun farkına varmak"ta görüyor. "Bir filmin üretilme güdüleri, üretilme düşüncesi ile bir filmin üretildikten sonra kazandığı işlev aynı şey değil. Yani hiçbir zaman bir film şunları değiştirsin, şunları etkilesin diye yapılmaz. Ama bazısı da bir zenginleşme şansını taşır. Bu nedenle farklı düşün ne biçimlerinin gündeme gelişi ile algılamada, anlamada zenginleşme olacağı açık. Bugün dünyada

algılamanın ve anlamın daraldığı, farklı eğilimlerin zorlaştığı bir döneme yöneliyoruz. Eskisi kadar, farklı eğilimler hoş karşılanmıyor, seyirci bulamıyor ve bütün dünyada farklı yönelişler içinde olan yönetmenler güç durumda. Bu yüzden düşünmeyi farklılaştıran, sorgulayan ve yeni sorular oluşturan sanat eseri her zaman anlamayı zenginleştirebilir ve şans açabilir".

Bütün çabası bir kez daha anlamakla ilgili olan bireyin ancak yaratma sürecinde kendine kaçış noktaları bulabileceğini, kendisinin özgür olduğu alanların sadece buralar olduğunu söylüyor yönetmen. Her özgürlük alanının yeni bir esaret alanına dönüştüğünün farkında olarak... Bunu bir kez daha anlayarak.

İnsanlığın büyük bir savaşı kaybettiğini, insanal değerlerin çatışığı güçlerle savaşımı kazanabileceğine yönelik inancın yitirilmesini ve insanların yaşadığı reel dünyayı tek gerçek olarak duymaları ve yaşamalarının geçici bir dönem olduğunu düşünüyor. Dünyadaki değişimlerin hiçbir temel haksızlığı, yoksulluğu, sömürüyü çözmediğini bu yaşanan sahte "gerçek"lere yabancılaşacağımız bir dönemin başlayacağına inanmak istiyor, inanıyor. "Bugünkü hayatın verdiği şey sizin kabul edebileceğiniz ve en yakın olduğunuz bir paydada eşitlenme şansınızdır. Yoksa gerçek bir özgürlüğe, kendiniz olmaya yaklaşma ihtimaliniz değildir. Ben insanın kendini anlama ve kendi olma, kendi doğasını, ruhunu anlama ve ona yakın olma isteğinin çok önemli bir değiştirme şansı olduğuna inanıyor. "Tarih boyunca başkaldırının anlama ile birlikte yürümediğini söyleyen sanatçı "hayatı değiştirme şansının kendini anlama ve kendi istekleri doğrultusunda yaşama haklarını savunmaktan geçtiğine" inanıyor. Bize sunulan demokrasinin de topluca bir yerde eşitlenmek, aynılaşmaktan öte bir anlam taşımadığı düşüncesinde. Varolan düzenin insana yönelik örgütlü saldırısına müdahalenin ancak pratik bir gereklilikten kaynaklanabileceğini, ancak kendisinin pratik gerekliliklerle hiç ilgili olmadığını söylüyor. "Ben kendi adıma sadece kendi varoluşum nedeniyle duyduğum sıkıntılar, bu dünyanın beni kuşatmasından, benim alanlarımı tahrip etmesinden, onları ele geçirmesinden ve benim evime kapanmakla bile kurtulabilecek şansımın olmayışından duyduğum öfkeyi sürekli kılmak bunu zenginleştirmek ve bugünkü sisteme gedik açma şanslarını arttırmakla ilgili. Ama sistemi şu veya bu şekilde organize etmek, değiştirmek, onu başka bir formüle oturtmak gibi bir isteği hiçbir zaman duymuyorum. Çünkü değiştirme isteğinin büyük bir çoğunlukla ilgili olduğu bir yerde birileri tarafından ele geçirilmek istenişi ve onlar adına yapılmak istenişinin de çok büyük açmazları ve soru işaretleri ile dolu olduğuna inanıyorum. Belki bir kıyamet gününü bekliyorum. En fazla sıkıştırırsanız onu söylerim. Ama hiçbir zaman bir organizasyon gününü beklemiyorum. Herşeyin yıkıldığı ve darmadağın olduğu, tahrip edildiği gerçek anlamda bir kıyamet gününü bekleyebilirim. Ama bir örgütlenme ve düzenlenme gününü hiçbir zaman beklemiyorum, buna ilgi de duymuyorum."

"Bugünkü dünya artık çok büyük bir çoğunluk için esaret durumu haline geldi. Yaşanan büyük bir savaşın sonunda kazandığına inandığım, egemenliğini pekiştirdiğine inandığım büyük imparatorluk sadece hepimize ait alanları işgal etmekle, büyük çoğunluğu saydam ve basit bir vida haline getirmekle kalmıyor, bugünkü dünyayı yoketme, onu temel dengelerini de altüst etme tehlikesiyle karşı karşıya bırakıyor. Dolayısıyla sorun sadece halkın, işçilerin olmaktan çoktan çıktı"

Dünya düzeninde, sinemada "hiçbir zaman herşeyin egemen olan tarafından belirlenebileceğine" inanmadığını söylüyor yönetmen, karşı söylem olanaklarının reel dünyanın, reel söylemin örgütlü tehditi altında oluşu, buna kitlesel direnme alanlarının gerekliliği düşünceme karşılık olarak... "Her zaman kendi insani anlamlarını, insani varoluşlarını sorgulayan, sadece kişisel bir metin peşinde koşan sinemacılar hep olacak. Merkezi bir örgütlenme olabilir mi bilmiyorum, ama onlar bir türlü söylemenin yolunu bulacaklar ve onlar dünyadaki anlamı zenginleştirecek...." ■

Salacak'ta sokağa çıkan şiir Paşabahçe'de denize karıştı

Ersin Ergun

1.

İstanbul'un üstüne yıldızların döküldüğü güzel bir Ağustos gecesi. Arkamızda Salacak sırtları, hemen önümüzde sokak lambalarının loş ışıkları altında gölgelerin oynaştığı çıplak asfalta ve kaldırımlara sıkışarak oturmuş, kulakları ve yüreklerini şiire açmış insanlar. Biraz ötede üstüne yıldız gölgeleri düşmüş, yakamozların oynaştığı boğaz suları. Beri yanda lacivert suların içinde bir başına kalakalmış hüzünlü Kız Kulesi ve karşıda loş ışıklara sarınmış Topkapı Sarayı' nın, Ayasofya ve Sultanahmet'in gizemli siluetleri... Şiir için herşey vardı. Ne boğazın biraz kirlenmiş kokusu, ne lütfedip gelme zahmetinde bulunmayan Üsküdar Belediye Başkanı, ne arada bir gelip geçen polis otoları, ne de 250-300 m. ötedeki Barış Manço'lu "şenlik" bu güzel şiir gecesini bozabildi.

Şiir, Salacakta sahile vurmuş, sokağa inmiş ve kendini seven insanlarla kucaklaşıyordu. Üsküdar Belediye şenliklerinin bir parçası olarak görünen Salacak Şiir Gecesi, aslında Salacaklı gençler tarafından bir bakıma belediyeye dışardan kabul ettirilmiş ve daha önce Merdiven Şiir Günleri'ni düzenleyen şairlerin sahip çıkmasıyla gerçekleşebilmişti. Belediye, aslında, Salacak'ta gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerden pek hoşlanmıyordu. İki gün önce Grup Yorum'un konserinin polislerce dağıtılması ve ertesi gün "Festivaller, Kültür ve Sanat" adlı panelle Ekin Sanat Merkezi Halk Dansları Topluluğu'nun gösterisinin kaymakamlıkça yasaklanması karşısında sessiz kalması bundandı. Polis baskılarına ve Belediye'nin sahip çıkmamasına ve hatta Barış Manço'lu eğlenceyi aynı geceye koymasına rağmen Salacak Şiir Gecesine katılım oldukça yüksekti. Şiir herşeye rağmen şairleri ve sevenleriyle sokağa inmişti. Ve sokağa inen şiir, şiir adına yeni ve güzel şeyleri muştuluyordu bizlere.

Belki, şiirlerin okunduğu platformun hiçbir estetik yanı yoktu. Sade tahtalardan yapılmış süssüz bir sahne, bir mikrofon, iki sandalye ve sandalyelerden birinde oturan gitarcı çocuk. Şairle-

Sennur Sezer

Salacak Şiir Akşamı, şiir matineleri geleneğinin bir devamıydı. 1980 öncesinde Kartal'da halk plajı ve bir parkta yapılmış iki şiir gecesi hatırlıyorum. O şiir geceleriyle karşılaştırırsak, sayısal olarak değil ama şairin kalabalıkla kontağı bakımından Salacak'ta aksayan birşey vardı. Bu belki caddeden geçen arabaların duygusal kontağı kesintiye uğratmasından, ya da son yıllarda insanımızın seyirci olmayı katılımcı olmaya tercih edişindendi... Aslında şiirimizin insanımızla ilintisi genelde biraz garip. Sorduğumuzda, gençliğinde şiir yazmayan hemen kimse yok. Ama son günlerde şiir kitapları sadece bin basılmaya başladı. Oysa, son jürilik yaptığım yarışmada da gördüğüm gibi, açılan bir şiir yarışmasına 500'ün altında insan katılmıyor. Ya yazanlar okumuyor, ya da şiir okuru ile yazanlar birbirine fazlaca karıştı. Veya TV'den çok kötü bir aksanla okunan şiirlerin insanımızın şiir zevkine yaptığı birşeyler var...
Ben bu tür şiir gecelerinin ve söyleşilerinin sürdürülmesinden yanayım. Şiir hayır demeyi kolaylaştıran, yaşamayı sevdiren, insana insan olduğunu hatırlatan ve kötüsüyle iyisinin arasıra birbirine karışmasına rağmen has şiirin hiçbir zaman kaybolmadığı bir olgudur... Kitapları nasıl okuturuz bilmiyorum ama, bir süre sonra belki daha iyi bir şiir dinleyicisi edinebiliriz. ∎

Aydın Öztürk

Poesium'un kapalı ve dıştalayıcı anlayışına karşı bir araya gelen şairler, başlangıçta "yapabilir miyiz" kuşkusunu taşıyordu. Ama süreç içinde gördük ki, biraraya gelindiğinde soluğumuz daha güçlü çıkacak ve şiiri canlı hayatın içine sokmakta başarılı olabilecektik... Önce Sarıyer ve Kadıköy Halkevleri'nde şiir gösterileri düzenledik. Salacak, bir bakıma bu etkinliklerin bir devamıydı da... Daha geniş bir şair katılımı sağlansaydı elbette ki güzel olurdu. Ancak bazı ünlü adların katılımlarının sağlanamamasının nedeni, onlara ulaşıp ulaşamamaktan daha çok böyle bir gecenin başarılı olup olamayacağı kuşkusu ve asıl belirleyici olarak da şiir ve şairin hayata karşı sorumluluğu konusunda farklı bir bakışa sahip olmalarıydı bence... Birçok eksiğine rağmen, Salacak'ın bundan sonrası için oldukça umut verici olduğunu söyleyebilirim. Ben bu tür etkinlikleri, dağın yamacına bırakılmış ve eteklere ulaştığında çığa dönüşecek bir kartopuna benzetiyorum... Böyle bir ivme yakalamışken ardının gelmemesinin bizden başka sorumlusu olmayacaktır. ∎

Can Yücel

"Türkiye'de kayıp olan şeylerden biri de şiirin sesidir. Nazım'ın bir kitabı vardır: "Sesini Kaybeden Şehir" diye. Aslında sesini kaybeden şehir değil, şiirdir. Nedense, şiir, masalardan masalara da değil,bir masada karşıdan karşıya fısıldanan bir meta haline dönüşmüştür. Bunun değiştirilmesi öyle bir gün de olacak bir iş değildir.
Çünkü şiirler bu fısıltıya göre düzülmektedir. Garip bir kelime oyunu ile şiirler düzülmüştür.
Belki de yerel yönetimlerin girişimiyle daha başka yollar bulunabilir. Şiirin büyük kitlelere iletilmesinde bir işlev üstlenebilirler.
Ama Salacak'ta olduğu gibi işin içine "ibne katip" sloganıyla girilmemelidir.
Ayrıca yöneticilerin yaptıkları işin hatırını bilip oraya gelenlerle ilgilenmeleri gerekir. Ama ne olursa olsun şu anlaşılıyor ki, şiiri bilmiyorum ama, şiire ilgi ölmemiştir.
Millet dinliyor. Tabii böyle bir ilgi ortamı yaratılırsa, şiir de kitlelerle buluşma yolunu arayacak, ona göre değişmeyi bilecektir. ■

Nevzat Çelik

Şiirin ve insandan yana tüm dinamiklerin sokağın yani hayatın içinde eylemliliklerini sürdürmesi gerektiğini düşünüyorum... Salacak'ta biz, Salacak ve Üsküdar'da oturan arkadaşlarımızın "Katibim Kültür ve Sanat Festivali"nin aptal festivallerden biri olmaması için gösterdikleri çabaya katkıda bulunduk...
Okurun şairle karşılaşması ve şiirleri şairin sesinden dinlemesi şiirin kapatılmak istendiği kafesten kurtulup sokağa inmesini karşılar mı bilmiyorum.
Bence aslolan şiirin sokağa inmesinden çok sokaktan, yani canlı hayattan beslenmesidir. Ama şiirin şairi tarafından yüzlerce dinleyiciye okunması da çok güzel.
Değişik şiir kanallarından gelen şairlerin birarada bulunması ise Merdiven Şiir Günleri'nden başlayıp oturan bir anlayışı yansıtıyor.
Bu, birbirinin kuyusunu kazan değil, hayata karşı birlikte sorumluluk duyan ve iyi şiire destek veren bir anlayıştır.
Bu arada Üsküdar Belediye Başkanı Niyazi Yurtseven'in tutumuna da değinmeliyim. Sayın Başkan, şarkıcı ve türkücülerden başkalarını sanatçıdan saymadığından olsa gerek, hiçbir festivale nasip olmayan şiir ve şair toplamının farkına varamadı.
Gelmesi bir yana, gönderdiği teşekkür belgelerini bile imzalamamıştı. Biz de bu tutumu protesto edip belgeleri almadık... Paşabahçe'ye gidişimiz ise, haksızlıklara ve çürüyene karşı çıkışımızı sürdürmekti. ■

rin kimileri biraz heyecanlıydı, kimileri biraz kekeme, kimileri belki acemiliğini yaşıyordu sahnenin. Ama yine de bir başka güzellik vardı gecenin içinde. Sesten ve süsten öte, yürekten yüreğe, yürekten şiire, şiirden sokağa, sokaktan yıldızlara, yıldızlardan sahile ve sahilden şiire, şiirden yine yüreğe akan bir güzellik vardı. Şiir, köprülerini canlı hayatın içinde kurmaya yöneliyordu.

Sadece bu kadar değil. Şiir kendi iç köprülerini de daha geniş bir yelpaze içinde kurmak eğilimi gösteriyordu bu gecede. Katılan şairler ve okunan şiirler bir çokrenkliliği yansıtıyordu. Bir bakıma şiirin kendi iç demokrasisine doğru bir adımın ilk k ıpırtıları seziliyordu. Sunay Akın, Akgün Akova, İdris Atmaca'dan Mehmet Çetin, Ersin Ergün ve Nevzat Çelik'e, Önder Kızılkaya, Namık Kuyumcu ve Ali Narçın'dan, Aydın Öztürk, Metin Sever ve Sennur Sezer'e, Ersin Tercan, Enver Topaloğlu ve Süha Tuğtepe'den Oğuz Özden, Serdar İleri ve Can Yücel'e. Ama o, basında adlarını sıkça duyduğumuz "şiir üstadları" yoktu Salacak gecesinde. Bir tek delikanlı ve dobra yüreğiyle Can Yücel vardı. O zaten hep vardı.

Salacak, şiirin kendini sokağa vurduğu bir başlangıçtı belki de. Ya da şiirin Eylül'den bu yana kendi üstüne örtük akışına bir karşı çıkış. Belki biraz acemiydi, belki biraz utangaç. Belki çocuktu daha. Ama olsun. Bu şiir sokaklarda büyüyecekti.

2.

Ve Salacak'ta sahile dökülen şiir, iki gün sonra Paşabahçe'de halkın mavi sularına karışıp işçi direnişiyle kucaklaştı. Bu şiir sokaklarda büyümeye kararlıydı. Sokak halktı çünkü. Sokak, akıp giden canlı hayattı. Sokak, Paşabahçe'nin işten çıkarmalara karşı direnen işçileri, kadınları ve çocuklarıydı. Asıl şiir bu işçilerin, kadınların ve çocukların ellerinde, direnişlerinde yazılıyordu. Bizler, Salacak'ta şiirlerini sokağa çıkaran şairler, şiirimizi bu gerçek hayatın içinde direnişle yazılan canlı şiirin içine koymalıydık. Şiir halkın yanında ve içinde olmalıydı çünkü. Çünkü bu şiir halkın temiz toprağında çiçek vermek, şiirin çiçektozlarını asi rüzgarlara karıştırmak için sokağa çıkarmıştı kendini...

Paşabahçe'de sade tahtalardan ya-

pılmış süssüz bir platform ve mikrofon ve gitarcı çocuk da yoktu. Bir megafon ve üzerine çıkıp şiirlerimizi okuduğumuz bir sandalye vardı sadece. Ama bunların ne önemi vardı ki? Orada şiirimizi dinleyen işçiler, kadınlar ve çocuklar vardı.Orada, önümüzde, direnişçilerin bahçe parmaklıklarından bize el salladığı fabrika, arkamızda boğazın dalgalı suları, üstümüzde, direnen işçilere, kadınlara ve çocuklara gölgelerini sunarak serinliğini ve yeşilini emziren ağaçlar, etrafımızda coşkulu bir insan çemberi vardı. Orada şiir direnişin yanına, içine koymuştu kendini. Güzelliği buradaydı. Güzellik şiirin kendini eylemli kılışındaydı. Gerçi çok değildi sayımız, dört şairdik sadece: Nevzat Çelik, Önder Kızılkaya, Mehmet Çetin ve ben. Ama bir başlangıçtı bu. Suya atılan bir taş. Dalgaları elbet büyüyüp yayılacaktı. İnanıyorduk...

Acemiydik,evet! Yaptığımız bir bakıma yeni bir şeydi. Daha çok ve daha renkli olabilirdik, acemiliklerimiz ve eksikliklerimiz, yeterince çaba harcayamayışımız ve dağınıklığımız nedeniyle olamadı. Ama bir başlangıç için yine de az şey değildi bunlar...

Salacak Şiir Akşamı'ndan Paşabahçe direnişine uzanan şiir, sokaklarda halkın içinde büyüyecek. Şiir artık sokağa çıktı ve geri dönmeyecek. ■

Ersin Ergun

Mecit Ünal

Şiirin (de) eyleme katılması yanlısıyım. Şiir sokaklara dökülmelidir...Şiirle şiirsever arasına kalın bir çizgi çeken imza günlerini benimsemiyorum. İnsanlar arasında zaten varolan sayısız sınır, duvar ve uçuruma bir de şairler şiiri katmamalı. Şiir, en azından, benim fikrimce, insanlarla arasına sınır, duvar, uçurum koymayacak kadar herkese açık bir düşler ve gerçekler dünyasıdır... Şiirin insanlara doğrudan ulaştırılmasının yollarının bulunması gerektiği kanısındayım. Şiir sokağa dökülmeli, alanlara çıkmalı, kalabalıklarla kucaklaşmalı, hayatla el ele yürümelidir... Şairlerin, vapurlarda, otobüslerde, trenlerde, çay bahçelerinde, kahvelerde, meydanlarda şiirlerini insanlara doğrudan kendi sesleriyle ulaştırmalarını sağlayacak bir eylemliliği niçin düşünmeyelim? ■

Ali Narçın

Şiirin izleyicileriyle bütünleştiği Salacak Şiir Akşamı, bir anlamda, şiire duyulan açlığı da ortaya çıkardı. Şiir sıcağının sardığı böylesi coşkulu günler belki benim için ilk değildi, ama Salacak'ta kitleyle birlikte oldukça güzel bir şeyi yakalayabildiğimizi rahatlıkla söyleyebilirim. Ve nihayet yıllar sonra kısmen de olsa özgürlüklerine kavuşan 12 Eylül tutuklusu bazı ozanların katılımı da şiir gecesine ayrı bir renk katmıştır... Diğer yandan, Üsküdar Belediye Başkanı Niyazi Yurtseven'in, şiir gecesine katılan şairlere gönderdiği onur belgelerini lütfedip imzalamış bile olmaması protesto edilecek bir tutumdu ve biz de bunu yaptık. ■

Önder Kızılkaya

Salacak Şiir Akşamı bence oldukça başarılıydı. Geniş bir kitlenin yanısıra şairler yönünden de çokrenkli bir katılımın sağlanması oldukça önemliydi. Merdiven Şiir Günleri ve sonrasında tüm şiir toplamını çokrenkliliği içinde yansıtacak bir şiir eylemliliğini sağlamak istedik hep. Salacak için de böyleydi bu. Amaç, şiiri insanların arasına indirmek ve yeni gelişen şiiri derleyip toparlamaktı diğer yönüyle. Şiirin ve şairin etik yönü de önemliydi bizim için ve bu nedenle hem estetik hem de etik kaygılar taşıyorduk. Ama bu kaygıları toparlayıcı bir doğrultuda ele alıyorduk... Sonra Paşabahçe oradaki eylemliliğe az bir şairle katıldıysak da oldukça güzel oldu. Şiirin yöneldiği kitlede coşku yaratmasının yanısıra şairi de motive ettiğini gördük. Şiirin şairler arasında sıkışıp kalmasını aşarak insanlara yayılması,oraya kök salması ve oradan beslenmesi doğrultusunda atılan bu adımlar başarılı oldu sanıyorum. Öte yandan çokseslilik şairler arasında bir karşılıklı etkileşim ve öğrenme olanakları getiriyor...Bu etkinlikler bundan sonra da mutlaka sürdürülmeli diyorum. ■

Mehmet Çetin

Salacaklılardan istek gelince, Merdiven Şiir Günleri'nden harekette şiiri gerek renkleri ve gerekse çoğalan sesiyle oraya taşıdık... Salacak Şiir Akşamı'nın şiiri hapsedilmek istendiği altın kafesten çıkarıp sokağa indirmek doğrultusunda bir adım olduğunu düşünüyorum. Aslında şiir yaşamın bütün cephelerinde ileri sürülmelidir. Sokak bu cephelerden sadece biridir. Salacak'ı bu doğrultuda kavramak ve ne abartmak ne de küçümsemek gerek. Kanımca, hem de önemli organizasyon eksiklerimize karşın, başarılı bir şiir akşamı olmuştur. Ötelerde pop sanatçılarının da olduğu bir eğlence varken, değişik renkleri,heyecanı ve coşkusuyla sadece şiirin olduğu Şiir Akşamı'na beklenenin de üstünde bir kitlenin katılması önemlidir. Kimileri bilerek geldi, kimileri görüp durdu, ama hepsi etkinlik bitene kadar yerlerinde kalıp şiirleri dinlediler... Değişik renklerden şairlerin olması bilinçli bir seçimdi. Merdiven Şiir Günleri'nden gelen şiir için demokratik bir platform yaratma yaklaşımının bir devamıydı. Kuşkusuz daha fazla bir şair katılım sağlanabilirdi, ama bir şiir akşamı için 20 şairin çağrılı olması da azımsanamaz... Paşabahçe'ye gidişi, bir duruş biçimi olarak algılıyorum. Şiiri yaşama karşı sorumlu gören bir duruştur bu. Şiir aynı zamanda bir sorumluluksa eğer, şiirimiz yaşamın her cephesine kendi bildirisini sunmalıdır. Bu arada, bireyci/elitist tutuma tavır alırken popülist gelenekle hesaplaşmayı da unutmamak gerekiyor. ■

Lali Berte'ye Mektuplar

Mecit Ünal

Seni aramanın yol boylarında
ete kemiğe bürünmüş bir çılgınlığım ben(*)

1. Çıktım. Çıkar çıkmaz sana yazdım. Sesini duymak istiyorum, dedim; sesin kırmızı bir kadife. Sesin kırmızı bir kadife değil, sesin La Mer; Trois esquisses symphoniques: De l'aube a midi sur la mer, Jeux de vagues, Dialogue du vent et de la mer -Şafaktan Öğleye Kadar Denizde, Dalgaların, Oyunu, Rüzgarla Denizin Konuşması..... Lali Berte, sesin Deniz. Sonlu ve sonsuz gökyüzü, yıldızlar..........................
bin yıllık bekleyiş için majör tonda senfoni, kuşların uçuşu ....
.... lodos ....
yıllar sonra dönülen kentler, çok değişmiş-hiç değişmemiş yüzler ve sokaklar gibi yüzler ve sokaklar, meşgul çalan telefonlar .... çıkmaz bir sokakta çıkmaz bir ev, çıkmaz bir hayat.............. Saraybumu, Kızkulesi, köprü.............................. Sesin kırmızı bir şarap, dilimlenmiş domates, yanan sigara....... içsem daha ilk yudumda ben........................... aşık olur, çocuk olur sarhoş olurum........................ Sesin Güvercinada'da denizfeneri, gece .... Abdullah Cesur'un Sevgi Zamandan Uzundur kitabı ....Yediuyuyanlar, Yediuyuyanlarda Yavuz, Yavuz'un Yeri, bir çömleğin her gün değiştirilen suyu .... Eşrefpaşa'da direngen bir asma ....
.... çingene düğünleri .... Yalova çıkışında bir mola yeri -Kahvaltılar şirketten! Kahvaltı masasında yalnız bir kadın, bir merhaba, bir hoşça kal, bir güle güle, kucağına bırakılar bir gökyüzü yıldız gibi bir kitap dolusu şiir, merakla bakan bir çift göz ....
.... Salacak şiir akşamında tek başına kalmış bir direğin dibinde tek başına kalmış şiir dinleyen genç bir kız sesin -"Onlar hem satar, hem imzalarlar!" dedi kitapçı çocuk. Olmadığım yerde kalamam, kitabı toplatılmış bir şairle ben ordan kaçtım .... Sesin Paşabahçe işçileri senin, grevci fabrikalar, madenciler kentinde, bir madenci evinde bir düş .... İbrahim Erdoğan senin sesin, Niyazi Aydın, Hasan Eliuygun, toprağın ölüleri sımsıkı sarışı, Sevgi abla, uzaklara bakan derin kederli gözleri, yaşamlarının şiirini yazdıkları gibi ölümlerinin de şiirini yazanlar ....
....

Sesin bunlar ve bunların hem hepsi, hem hiçbiri değil; ben körkütükfitilgibisırılsıklam sarhoşum.

2. Düştü, bana bir telefon numarası göndermiştin. Cumartesi-pazar dışında her gün saat 11-18 arası...... Ben cumartesi-pazar dahil bütün günleri aradım. Her arayışımda başka bir yer, başka biri, sırasıyla bir terzi, bir avukatlık bürosu, bir sendika, bir kadın sığınma evi, bir dernek...... İşte ben delice bir merakla sesini duymak isterken.......... sesinle yetinemezdim, ben azla yetinemem; sana dokunmak istedim, seni bulmak -zaten hep aramıyor muydum?- sana karışmak...... Ararken ve aramazken, sesini ve sesin gibi tepeden tırnağa her yerini yeni baştan tanımlarken, hadi, dediler, çıkıyorsunuz! On yıl sekiz ay on dokuz günden sonra, ölümle yaşam, umutla umutsuzluk, yalnızlıklarla başka yalnızlıklar, acılarla gene başka acılar arasında sessizce boy atarken -bir de ben, keşfedilmemiş bir kardelen çiçeği olmayı isterdim- 125. maddeye dokunulmamışken; yasalar, bir burjuvaya olduğu kadar bir proletere de köprü altında uyumayı ve fırından ekmek çalmayı yasaklar - yasalar karşısında eşitlik, Hamurabi'den bu tarafa laf-ı güzafur!....

Çıktım. Yoktun ki!

Yoksun ki! Seni aramanın yol boylarında ete kemiğe bürünmüş bir çılgınlığım ben.

Düş mü? Bana bir telefon numarası göndermiş miydin?

(*) (Tuzla'yla Kartal arası yarım saat değil. Tuzla'yla Kartal arası, on yıl sekiz ay on dokuz gün on bir saat. Ben, döndüğünde aradığı hiçbir şeyi eski yerinde bulamayan bir cankurtaran tabutuna tutunmuş Moby Dick avcısıyım. Yeryüzü denizlerinde kayıp çocuklarını arayan bir Rachel var mıdır?) ■

KARANLIK KENTİN İNSANLARI
Lanetli Ömrün Kırlangıçları
Nihat Behram
Alan Yayınevi 208 sayfa
İstanbul, 1991

Şükran Kurdakul'un deyimiyle, "Yüksek sesi, toplumsal savaşımın çeşitli durumlarını yansıtması, yaşamına bağlı duyarlıkları işlerken lirizmi ile 70'li yıllarda kişilikleri beliren şairler arasında" seçilen(1) **Nihat Behram**, 1972'de yayımladığı 'Hayatımız Üstüne Şiir'den sonra dokuz şiir kitabı daha yayımlatmıştı. Deniz Gezmiş'leri anlatan 'Darağacında Üç Fidan'(1976, 'Yürekleri Şafakta Kıvılcımlar' adıyla 1988), İbrahim Kaypakkaya'yı anlatan 'Ser Verip Sır Vermeyen Bir Yiğit' (1977, 'İşkencede Ölümün Güncesi' adıyla 1988) ve 'Sol Kendini Anlatıyor'(1977) adlı kitaplarıyla da 1980 öncesinde toplumsal muhalefetin diri kalemlerinden olmayı başaran Behram, 1987'de yayımlanan 'Gurbet' adlı romanından sonra, ikinci romanını da yayımladı: **Lanetli Ömrün Kırlangıçları**(2).

Behram, toplumsal yaşamın insani boyutlarını yakalamadaki devrimci yöntemi bu yapıtında da başarıyla uyguluyor. Edebiyat sanatının "dil" ile gerçekleşeceğini inatla savunan anlayışı, Behram'a insanları sarıp sarmalayan bir anlatım verirken, Kosinski'nin Boyalı Kuş'unu çağrıştıran ve böylelikle insan dramının zaman ve yer değişimi ne olursa olsun benzeştiği duygulanımını yaratan bir roman yazdırtmış.

"Yaşamında ölüm çınlamıştı, ölümündeyse yaşam" cümleleriyle başlayan roman, evrensel edebi temalardan biri olan "ölümle tanışma" ve "ölümün çağrısı" ekseninde oluşuyor. Acımasız insanlığın egemenliğini, güçsüz insanların kişiliğinde yoğurarak aktarmaya çalışan roman, "Anadolu'nun Asya'ya açılan yamaçlarındaki Karanlıktaki Kent'in çocuklarının dramatik yaşamını naturalist gerçekçi bir anlatımla, "acıyoğun" bir hüzünle kendisini gösteriyor. "İntihar kayıtlı, sahipsiz bir ölümün izinde, Berlin'den Batı'ya doğru yola çıkan" anlatıcının, "Karanlık Kent" ile Almanya arasındaki "sahipsiz ölümlerin tanıklarını arayışı", Behram'ın şiirsel anlatımıyla birlikte romana sürükleyicilik katıyor.

Ölüsünü çöplükte köpeklerin yediği Hasan -ki cesedine karıncalar, kurtlar üşüşmüş ve eti deşebilen sinekler- Karanlıktaki Kent'in çöplüğünde yaşayan bir çocuktur. Korkunun egemen olduğu Karanlıktaki Kent ve kan'ın ucuz olduğu bu kentin insanlarından biridir Hasan çocuk. Karakolları, işkenceleri, işkencecileri, mahzenleri, öldürümleri ünlüdür Karanlıktaki Kent'in. Yurtsuz insanlar sürüsüdür kentte çoğunluğu oluşturan. "İlk yurttaşlık bilgileri, yurtsuzluklarıdır". "Açlıkları ilk tokluk bilgisi, yalnızlıkları ilk dostluk bilgisidir". Ve bu bilgiler, "gövdeleriyle öğrendikleri ilk doğal bilgileridir".

Bir TIR'la Almanya'ya kaçan Ali, dilsiz gibidir -ki korkusunu anlatırken bile gözleri korkuyla doludur ıslahevinde güvenip de konuştuğu esmer kadının karşısında- ve kurtulamamaktadır ölüm, işkence, çığlık, korku karabasanından.

"Umut hiçbir zaman olmadı! İnsanlar onu diledikleri zaman, diledikleri anlamda tanımlıyorlar" diyen Sevgi, sevgisizliğin sahipsizliğin tek gerçek olduğu dünyada, acıyı, acımaya, acınmayı yaratanın insan olduğunu söyler.

Lanetli Ömrün Kırlangıçları, acımasızlığın kısır döngüsü içindeki insani arayışı irdelerken, yaşamın vahşetle iç içe gerçekliği ile, kahramanının yüreğinde yaşattığı değerlerin doyumsuz güzelliği amansız savaşımı aktarıyor. Bu aktarımda, yakın zamanda yaşanan ve hala yaşanmakta olan bir ülke gerçekliği, insanın yok edilişi, insanın insan eliyle çürütülmesi bir roman çatısı altında ve roman yoğunluğunda Türkçe ile okuyucuya sunuluyor ve biz insanlığın evrensel insanlık düşmanı yapısını da ürpererek, öfkelenerek okuyoruz.

İnsandan yola çıkarak güncel gerçeği evrenselliğe ulaştırmayı başaran **Lanetli Ömrün Kırlangıçları**, "Batı özentisi" bir edebiyat anlayışının dili, insanı ve insani ilişkileri yok eden fantastik egemenliğe karşı, toprağımızın insani damarlarını kavrayarak dünyaya sunan bir roman bence.

(1)Şükran Kurdakul, *Şairler ve Yazarlar Sözlüğü*, 5. Basım, İnkılap Kitabevi, 1989, s. 129.
(2)Nihat Behram, *Lanetli Ömrün Kırlangıçları*, Alan Yayıncılık, 1. Baskı, Temmuz 1991, 208 sayfa. ■

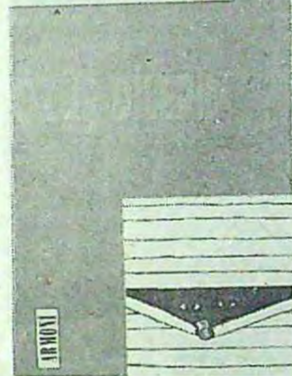
Öner Yağcı

BİZ DE ÖZÜR DİLERİZ!
Özür Dilerim
Ahmet Mehmet Ot- Kutsi Akıllı
Armoni Yayınları 128 sayfa
İstanbul, 1991

Ahmet Mehmet Ot ve Kutsi Akıllı'nın özürlüler üzerine ortak kitabı Özür Dilerim'i okumayan çok ama, duymayan giderek azalıyor. Nasıl duyulmasın, Türkiye'nin en popüler dergileri "parlak" bir konu bulmanın

mesleki keyfiyle, yazarlarıyla söyleşiler yaptılar, onların hayatlarına "eğildiler"; Elele, Güneş, Cumhuriyet, Hürriyet, Kutup Yıldızı, Tıp Dünyası ve Avni ve Gırgır dışında hemen tüm mizah dergileri. Ahmet ya da Kutsi, böyle bir ilgiyi bekliyorlar mıydı, bilmiyoruz ama özürlüler karşısında timsah gözyaşı dökmeye hazır çifte ahlaklılığımıza epeyce denk düşüyordu medyanın bu ilgisi ve ilgi biçimi. Kitabın derdi ise, "özürsüzlerin" binlerce sıkıntıları içinde, yine de kendi hayatlarına şükretmenin bir imkanı olarak özürlülerin ebediyen özürlü bırakılmasındaki toplumsal ikiyüzlülüğü teşhir eden, sağlamların sakat bilinçaltı dinamiğine çöp sokan bir dilden konuşmaktı. Yoksa amaç gerçekleşti ve mesaj yerine ulaştı mı? Ya da yeni bir simülasyon mu?

Özür Dilerim'de de söz edildiği gibi Türkiye'de 6 milyon özürlü var. Ailelerini de katarsak, toplumun yüzde 40'ı özürlülerle doğrudan ilgili, geri kalanı ise dolaylı yoldan. Ama nasıl "dolaylı". Özürlü, sokağa duygu tacirliği için çıkmışsa, küçük çaplı bir vicdan aklayıcısı; Liones, Rotary ya da oy avcısı vakıfların, kulüplerin gösteri vitrini; bunların dışında kalan varsa, onların da "iyi ki onlar gibi değilim, şükür Allaha" türü afyonu. Kısaca epeyce toplumsal ve psikolojik rol oynayan (her sınıf ve zümre içinde) "dinamik" bir kesimi toplumun özürlüler.

Özür Dilerim, özürlülerin dünyasında bir su damlası. Bir su damlasının tüm evreni yansıtması gibi, özürlülerin genel durumu da, toplumsal ahlak düzeyini yansıtmaya yetiyor. Yalnızca ahlakını mı? Egemen kültürü tanımak için kestirme yol; onun özürlülere bakışına yönelmeli. O aynada herşeyi bulmak mümkün. Bu çok doğal. Çünkü toplum dediğimiz tarihsel oluşum; ekonomik, sosyal, kültürel vb düzeyiyle bir bütündür; bu parçalar arasında görece özgünlüğe, farklılığa rağmen, bütünün ana özellikleri -son çözümlemede, "parça"da temsilini bulur, buluyor.

Bugün bile, sakatlığın ilkel toplumlarda yaşandığı gibi, gazaba gelen tanrının topluma bir cezası olarak algılandığına tanık olmuyor muyuz? Evet özürlü doğanlar, ilkel toplumlardaki gibi, değişik yöntemlerle öldürülmüyorlar ya da ölüme terkedilmiyorlar ama, özürlülerin "nakıs talihine" terkedilmeleri konusunda niteliksel olarak ilkel toplumlardan geri kalmıyor sınıflı toplum uygarlığı. Şunu da söylemek mümkün: vahşi doğada kıt kanaat geçinen klan toplum üyesi atalarımız için, fazladan bir boğaz anlamına gelen sakattan daha büyük bir ceza düşünülemezdi. Onlar vahşi doğanın ve tanrılar karşısında zavallı insanın masumiyetini taşıyorlardı.

Sınıflı toplumda "fayda tanrısı" çok şeyi değiştirdi. Roma'da yurttaşların bir hayli ilgisini çeken şarkıcı kör fahişe kızların oluşturduğu mahalleler, kör ya da sağır-dilsiz güçlü erkeklerin beygir görevi gördüğü su dolapları ya da bu özürlülerin küreklerini çektiği kalyonlar tarihe karıştı.

Bugün azalmış olsa da hala izlerini bulduğumuz Çin'in imparator fermanını ülkeye yayan belleği güçlü körler, Osmanlı'nın sesi güzel nefesi güçlü, hafızası olağanüstü "Kör Hafız"ları vb gerek Batı gerekse Doğu ortaçağının ortak, değişmez tipiydi. Devlet ya da kilise, cami vb özürlüleri propagandistlikleri karşılığında besliyorlardı. Tabii, panayırlarda gösteri unsuru olarak kullanılanları ve dilencileri saymazsak.

Ama özürlülerin dünyasında en sinsi, en erişilmez düzeyi kapitalizm gerçekleştirdi. Kapitalizm, başından beri herşeyi alıp satan bir nesnenin (paranın) egemenliğini kurarken, felsefesi soyut aklı baştacı etti; özürlüler karşısında da soyut vicdanı. Kapitalizmin hayır dernekleri ve vakıfları, laikliğin zaferi için, din derebeylerinin vicdan sömürmede etkili gücü olan, özürlüleri koruma tekeliyle rekabet etti ve kazandı. Dahası, emekçi yığınların mücadelesi sayesinde "sosyal devlet" ilkesi kabul gördükçe, özürlüleri koruma "misyonu", tekelci kapitalist devletin eline geçti. Bu yolla, bir çeşit toplumun vicdanını susturma, kendisine karşı yükseltilen tepkileri yumuşatma işlevi gören toplumsal bilinçaltı mekanizmasını denetleme olanağı buluyordu.

Biraz sonra "didakt"lığa "sabır" diyerek, iki evren savaşı özürlüleri üzerinde nasıl bir etki yaptı, ona değineceğiz.

Birinci ve ikinci evren savaşları, sağlam erkek ve kadınların çoğunu cepheye gönderirken, yaşlılar ve sakatlar zorunlu olarak üretimin içine itiliverdi. İki savaş sonrasında, üretimde yer alan, eğitim gören sakatlar ve savaşta sakat kalarak özürlüler cephesine katılanlar, savaş aleyhtarı kamuoyunun da desteğini alarak tarihte ilk kez "kendisi için" olmanın mücadelesini verdiler. Bugün Avrupa ve ABD'nin özürlülere sunduğu göz kamaştırıcı olanakların suyu işte bu mücadelenin teriyle sağlandı.

Peki, toplumdaki üretim araçlarının ve buna ek olarak yoksul işçi sınıflarının ve yoksul halkların sömürülmesi düzeyine paralel olarak artan toplumsal artıktan özürlülere ayrılan pay ve özürlülerin işbölümünde şu ya da bu biçimde yer almaları, onların "nakıs talihini" değiştirmeye yetti mi? Özür Dilerim, yetmedi diyor, zaten yetmezdi, diyor. İş kazalarının ve daha birçok toplumsal "kazaların" hergün sayılarına binlerce artış kazandırdığı özürlüler cephesi, "uçuk sarı" bayraklarında milyonlarca özürlünün dramını, umudunu taşıyor ve yaşıyor. Kitapta yaşamları öyküleştirilen Kıyas Abi'ler, Gonca'lar, Cemil'ler, "yıldızların altında" hayalini kurduğu dünyanın büyüsüyle sabahlayan körler, kitap sayfalarına sığmayacak kadar canlı, tanış ve çoklar. Hangi sınıftan olursa olsun az ya da çok bütün "sağlamların" ortakça ürettiği ve egemen ideolojinin hizmetine sunduğu kaderlerini yaşıyorlar.

Özür Dilerim, deyim yerindeyse, özürlülerin kurtuluşu için bir manifesto denemesi. Eksiğine ve fazlasına rağmen, Türkçe'de ilk kez içeriden yazılmış bir özürlü başkaldırısı metni. Kendisi de ileri derecede özürlü olan ve kaybettiği özürlü ikizi, Mehmet'in adını da alarak yazan Ahmet Mehmet Ot ile genç bir "özürsüz" Kutsi Akıllı, kitabın yazarları.

Bu onurlu manifesto denemesi, özürlüler için nasıl bir örgütlü mücadelenin dili olacak, henüz bilmiyoruz ama, inanıyoruz ki, bu yapıt sayfalara hapsolmayacak, er geç sokaklara taşacak.

Bir şeye daha inanıyoruz: İnsanın özgürleşmesini

esas alan, sınıfsız topluma ulaşmak için kavga veren her kişi, parti ya da hareket, özürlülerin kurtuluşunu, insanlığın her türlü baskı, sömürü ve aşağılanmadan kurtuluşunun bir parçası olarak görmüyor ve bunu programına almıyorsa, o kişi ütopyasında, o parti ya da hareket programında hep "özürlü" kalacaktır. ■

Turhan İçli - Mehmet Fikri

"UZUN SÜRER YENİDEN DOĞMAK"

Ateşi Tutmak
Ernesto Gonzales Bermejo
Bir Tupamaro Geçmişe Bakıyor
Çeviren: Zeynep Köksal
Ek: Bir Efsanenin Ölümü
Bugünkü Tupamarolar- Gaby Veber
Belge Yayınları, İstanbul 1991

"Onlar senin halkın ve geleceğin Uruguay'ı idiler; ne büyük bir mutluluk, öğrenmek ve öğrendiklerini başkalarına iletmek için duyduğun istek ile gözlerin açık olarak ellerini ateşe uzatmaya ne kadar da kararlıydın"

David Campora, bir Tupamaro, ekonomi müfettişi, evli ve üç çocuk babası. Kitap onun anlatımıyla, E.G. Bermejo tarafından kaleme alınmış.

Latin Amerika her zaman birçoklarının ilgisini çeker. Tarihi geçmişiyle, ekonomik yapısıyla, askeri diktatörlükleriyle, devrimci mücadele yöntemleriyle, Che Guevera'nın efsane kişiliğiyle ve günümüzde "sosyalizme devam" diyen Castro'suyla.

Tupamoralar, 1965-1970'li yıllarda ilginç ve çarpıcı şehir gerillası eylemleriyle tanınmaya başlayıp sevdiğimiz Uruguay'lı devrimciler. Adlarını İspanyol sömürgecilere karşı direnişte yaşamını yitiren köylü lideri Tupa Amaru'dan almışlar. Eylemleriyle komşu ülkeler dışında, Avrupa'da Kızıl Tugaylar ve RAF gibi örgütleri de etkilemişlerdir. Yaklaşık onbin militan üyeleri olduğunu kitaptan öğreniyoruz. Onların askeri diktatörlükle mücadelelerini, David Campora'nın anılarında tekrar yaşıyor, askeri tutukevleri Libertad, San-Jose, Trinidad'ı her türlü işkence ceza yöntemlerinin en aşağılık biçimde uygulandığı yerler olarak tanıyor, bizdeki benzerlerini Mamak'ı, Metris'i, Diyarbakır cezaevini ve diğerlerini anımsıyoruz. Değişen yalnızca insanların isimleri, ülkenin adı, atlastaki yeri, zamanlama birbirine çok yakın, şaşırmıyoruz.Dünya jandarması ABD'nin, emperyalizmin, üçüncü dünya halklarının kurtuluş mücadelelerine karşı geliştirdiği askeri diktatörlüklerin, iç savaş ordularının yöntemleri aynı, şiddet, baskı ve devlet terörü.

191. sayfada adeta 1991 Türkiye'sinde İstanbul'dayız. Hatice Dilek ve İsmail Oral'ın çatışma sonucu öldükleri senaryosu, temmuz ayında Bush'un gelişinden önce İstanbul'da aynı gün, yerinde infazla katledilen on devrimcinin öldürülme gerekçeleri hep aynı.

....

"14 Nisan 1972: Polis Amozonas caddesi No: 1440'ta arama yapmak istemiştir. İçerdekiler teslim olmaları yolundaki emirleri dinlemeyerek ateş açmışlar, sonuçta saldırganların ikisi ölü, biri yaralı, diğeri sağlam olarak ele geçirilmişlerdir."

Anlayış aynı, yöntemler aynı....

Elinizdeki kitabı bir solukta okumak istiyorsunuz, bir yandan da bitsin istemiyorsunuz, anlatım akıcı, çeviri güzel, birçok yerde kendinizin de benzer şeyler yaşadığınızı düşünüyorsunuz duygulanıyorsunuz.

"Trinidad'ta zaman geçirmeyi ve başkaları olmadan yaşamayı öğrenmiştim. Libertad'da ise pekçok kişiyle birarada yaşamayı, herşeyi paylaşmayı ve hapishanedeki tüm zamanımı mantıklı düşünüp çok çalışarak geçirmeyi öğrenmiştim; artık bende bir Buda sabrı vardı. Bir ağaca bağlı olarak hiç umutsuzluğa kapılmadan bekleyebilirdim." D. Camparo'nun sözlerinden kendi yaşamlarımız pratiğinde çıkarılacak çok şey var. Kitabın on sayfasını çevirdiğinizde son sözler çarpıcı. "Ve kırk tane yeni tomurcuklanmış onsekiz yaşında gencin çıkıp da bana -Biz herşeyi anladık babacık, otur ve bırak gerisini biz halledelim- demelerini harika buluyorum; tıpkı ceylanların o benzersiz kokusunu almış yaşlı bir arslanın heyecanı ile görevi onlara devretmek çok hoşuma gider." "Evet yorgundum ve güneşin altında uzanıp o yüzlerce parmaklığı unutmak ve sindirmek için büyük bir istek duyuyordum; ama yapamam, tarihsel durum için, dayanışma beni çağırdığı için, Liberdad öylesine korkunç olduğu ve Pucho bunu benden 'ülkenin' hatırına istediği için yapamam."

Bir Tupamaro Geçmişe Bakıyor
ERNESTO GONZALES BERMEJO

Gaby Veber'in "Bir Efsanenin Ölümü, Bugünkü Tupamarolar" adlı ek inceleme yazısında MLN Ulusal Özgürlük Hareketi'nin oluşum sürecini ve 1960'lardan günümüze hareketin geldiği çizgiyi ve mücadele yöntemlerini anlatıyor.

Tupamarolar'dan öğrenilecek ve çıkarılacak somut olgular açısından yazı ilginç ve güzel. Kendinizi dünyada ve ülkemizdeki gelişen olaylarla ilgili bir demokrat olarak düşünüyorsanız ve geleceğinize dair umutlarınız varsa, bu kitabı okumalısınız.

Şimdiki Merkez Komite üyesi Eleuterio Fernandez Huidobro'nun sözlerinden alıntıyla sonluyorum.

"Silahlı savaş bugünkü Uruguay'ı kurtaramaz. Biz ülkenin ihtiyaç duyduğu değişiklikleri gerçekleştirebilmek için, kaba kuvvetin uygulanmadığı bir yol seçtik. Silah kullanımı sorunu bize değil, bu değişikliği her zaman silahlı kuvvetlerle önlemeye çalışan yöneticilere bağlıdır. Bir Latin Amerika halkı barışçı yollarda bu amaca her yaklaştığında; iktidardakiler ölüm ve diğer baskı uygulamalarıyla cevap vermişlerdir. Ama insanlık için savaşmaktan kaçınmanın olanaksız olduğu dönemlerin de var olduğuna inanıyoruz. Bizler bir katliamı kaybettik, savaşı değil."

Tupamarolar'ın bundan sonraki mücadelelerinde kalbimiz onlarla...

Uzun sürer yeniden doğmak/ Ama insan bedeli ne olursa olsun kurtarılmalıdır/ Yasemini lekeleyen bu korkunç kan ile/ Vakit geldi ve karşı konulmaz çağrıyı duyduğunda/ Korkuyu içinden at, tükür onu/ Göreceksin ne kadar iyi olacak/ Tekrar doğan/ Ve senin ölçülerine göre hazırlanan insan. ■

Filiz Doğan

12 EYLÜL ADALETİ ve BİR BELGE

Bir Mahkum
Lütfü Oflaz
Habora Kitabevi Yayınları
2. Baskı, İstanbul, 1991

Daha birkaç gün önce, Sovyetler Birliği'nde darbenin ardından direniş başladığında Türk basını direnişçilere nasıl alkış tutacağını bilemedi. Darbecilere karşı halkın zaferi günlerce manşetlerden inmedi. Üstelik darbeye son derece "ilkesel" bir karşı çıkışa tanık olduk. Basın -en azından görünüşte- "komünist bir darbeye" değil, seçilmiş bir iktidarı işbaşından uzaklaştıran darbenin bizzat kendisine, yani "darbeciliğe" karşıydı. Öyle ki, darbecilerin kimliği "ikincil bir sorun"du.

İlk bakışta herşey son derece "demokratca". Ve gayet "namuslu". Ama bu ilkeli tutuma gölge düşüren bir başka gerçek hala hafızalarda.

Aynı Türk basını, 12 Eylül askeri darbesini utanmazca bağrına basıp alkış tutmakta bir an bile tereddüt etmemişti.

Üstelik bu tavır, "insan avı"nın en acımasız günlerinde de sürüp gitti.. Ama o karanlık günlerde Cunta yönetimine karşı sesini yükselten basın mensuplarının ve yazarların varlığı da bir başka gerçek. İşte Lütfü Oflaz bunlardan biri...

Habora Yayınlarından ikinci baskısı çıkan "Bir Mahkum" adlı kitabında, o olağanüstü dönemde düşünceleri nedeniyle mahkum edilişinin ve darbenin ardından yazdığı yazılar dolayısıyla nasıl devletin hışmına uğradığının öyküsünü anlatıyor Lütfü Oflaz..

Oflaz'ın kitaba konu olan mahkumiyetine yol açan dava gerçek bir hukuk rezaleti. Bir hazırlık soruşturması ifadesi ve kısa bir mahkeme ifadesinin ardından, avukat savunması ve bilirkişi raporu olmaksızın 1,5 yıla mahkum ediliyor Lütfü Oflaz.

Üstelik, karar duruşmasından önce mahkeme heyetinin yerine atanan tek hakimin, 12 Eylül'den sonra çıkarılan bir yasayı, bütün evrensel hukuk ilkelerini çiğneyerek "makabline şamil" (geçmişi kapsayacak şekilde) uygulamasıyla mahkum oluyor. Hem de temyiz hakkından mahrum edilerek..

Bir yazı içinde geçen bir tek cümlenin mahkumiyet nedeni olamayacağına dair açık yargıtay hükümleri varken, Lütfü Oflaz, Mayıs 1980'de Emekçi Partisi'nin kapatılmasını eleştiren yazısındaki bir tek cümle nedeniyle Eylül darbesinden sonra "ilk mahkum edilen yazar" sıfatını (buna "ödülünü" demek daha doğru olur herhalde) kazanıyor!

Bunca adaletsizliğe karşı sesini yükseltiyor Oflaz, Eylül karanlığında adalet arıyor ama, "gün toplu katliamlar günüdür" ve Lütfü Oflaz da birçok Eylülzede gibi bu haksız mahkumiyeti çekmekten kurtulamıyor.

Oflaz'ın kitabı 12 Eylül'de çokca yaşanan adaletsiz yargılamaların, mahkumiyetlerin en tipik örneklerinden biri. Bir dönemin, tarihimizdeki kara bir lekenin belgesi... ■

Lütfü Oflaz

"12 Eylül'le hesaplaşma bitmedi"

İsterseniz önce kitabınızdan bahsedelim...

15 yıllık köşe yazarlığım boyunca hep darbelere karşı oldum. Hukuku, insan haklarını savundum. Ama asıl cezalandırılmama neden olan, bu çizgiyi 12 Eylül darbesinden sonra da sürdürmemdir. 12 Eylül'den sonra sessiz kalsaydım, belki de bu kitapta anlatılanlar başıma gelmezdi. Kaldı ki başıma gelenlerden sonra da konuşmaktan, düşüncelerimi dile getirmekten geri durmadım. Yazılı basın bir yana, yaşadıklarımı, yapılan haksızlıkları 19 TV istasyonuna anlatmaktan geri durmadım.

Böyle bir tavrın basında pek yaygın olmadığını görüyoruz..

Evet.. Bugün Sovyetlerdeki darbecilere haklı olarak karşı çıkanlar, Türkiye'de Anayasa, insan hakları çiğnendiğinde tepki göstermediler. Bu ikiyüzlülüktür. Büyük bir ayıptır. Sovyet generallere tepki gösterenler bizdeki generallere yağcılık yaptılar.

Kitapta hoş bir bölüm var. Sizin cezaevinden çıktığınız gün Adalet Bakanlığına neredeyse bir "baskın" yapmanız.. Bu kişisel bir tepki miydi, yoksa önceden tasarlanmış bir olay mıydı?

Organize bir olaydı. Dışardaki mahkum aileleriyle irtibatımız vardı. Amacımızı bir çok çevreye önceden iletmiştik. Zaten ben Bakanlığın önüne geldiğimde, sendikacılar, bazı CHP'liler, gazeteciler ve mahkum aileleri oradaydılar. İnsanlar önce pek farkettirmeden Bakanlığın içine sızdılar. Sonra benim Bakanın odasına doğru koşmaya başlamamın ardından müthiş bir kargaşa oldu. İte kaka Bakanın odasına ulaştığımda, Özel Kalem Müdürü neredeyse baygınlık geçirecek kadar korkmuştu. O esnada Bakan diğer yetkililerle toplantı halindeydi. Genel Af talebimizi dile getirdim. Türkiye'de hukukun, insan haklarının nasıl çiğnendiğinden bahsettim. Son söz olarak da, cezaevine girmeden önce ne düşünüyorsam şimdi de onu düşündüğümü, o gün neler yaptıysam bundan sonra da onları yapacağımı söyledim.

Sonra?

Sonra 3 yıl işsiz kaldım. Mahkum aileleriyle birlikte cezaevlerinde yaşanan sorunlara karşı mücadele etmeye çalıştım.

12 Eylül'ün gölgesi Türkiye toplumunun üzerinden kalktı mı, bu hesaplaşma yaşandı mı?

Türkiye toplumunun önünde 12 Eylül'le hesaplaşma sorunu hala var. Gerçi toplum, zaman zaman tepki göstermiştir ama darbeci anlayışı mezara götürecek bir hesaplaşma henüz yaşanmamıştır ve bugün böyle bir hesaplaşmaya ülkenin sonsuz ihtiyacı vardır. ■

Üzgün aşıktan çiçeği burnunda babaya

Lig ve romans

Hasan Necip

Lig başlarken aşk bitti. Tanju, "Şekspiryen" uslubun egemen olduğu bir basın toplantısıyla, Hülya'yı bıraktığını açıkladı. O da onu bırakmış zaten. Önemi yok kimin kimi bıraktığının, bunu hepimiz biliriz. Bırakıldığımıza şükrederiz.

İçkiyi kaçırdın mı fazladan bir-iki laf edersin. Fakat bu Tanju Çolak, eksik olmasın, içmeden de bir çalçene ki sorma gitsin. Kızı, "sevgiyi bilmemekle" suçlamış. Gol kralımız, altın ayakkabımız herneyse, kadınların ardından konuşmayın diyen peygamberi de takmadı.

Hep konuşuyor, konuşuyor maşallah. Gün gelecek kübizm ya da postmodernizm hakkında da sözedecek. Futbolu bıraktığında rahat Meclis'e girer. Her konuda bu kadar boş laf etmek için en müsait yer orası galiba.

Hülya Avşar'ın ünü, hanımefendiliğinden falan kaynaklanmıyor ama bakın bu kez heriften daha efendi davrandı. Arkasından tek söz etmedi gazetecilere. Anılarını, lekesiz istedi.

Ama beğenelim beğenmeyelim, Tanju Çolak, "basübadelmevt" ini iyi sahneledi. Resmen yeniden doğuyor. Kaçışına göz yummalarına haklı bir neden bulmak için özel yaşantısını temcit pilavı gibi habire ortaya süren bazı Galatasaray'lılar düşünsün. Hala santrfor aranıyor yerine. Bir yandan sistem değişti herkes gol atacak diye beyanat ver, diğer yandan çaktırmadan santrfor ara. Hangi parayla, o da meçhul. Bütün bunlar, Galatasaray Kongre'sini bir hayli karıştıracağa benzer.

Hele Tanju, Galatasaray'a gol atmayı itiyat haline getirirse, o zaman bayağı gırgır olur. Çünkü eğri oturup doğru konuşalım, Beşiktaş'ın oturmuşluğu, Galatasaray'ın Denizli'si falan, yani geleneksel kozlar bir ya..ı bırakılırsa, en isabetli transferleri Fenerbahçe yaptı. En iyi Türk kalecisini aldı, ehven-i şer belki ama gerçek böyle. Dünya kadar yabancı denedi ama sonunda aralarından en göz dolduranını, Polonyalı Soczynsky'yi, ve nefes almanın bile güç olduğu İtalyan sahalarında parlamış Brezilyalı Gerson'u aldı. Hele Gerson...Bir ara vazgeçer gibi oldular, yine yanlış yapacak gibi bir halleri vardı, meğer adamın işini bitirmeye çoktan kararlıymışlar.

Tanju'nun, gelecekte "edebiyatının belagati kadar külliyetli olacağını", kısaca konuştuğu kadar yazacağını varsayarsak, mutlaka anılarından eksik etmeyeceği aşkından, bakın Fenerbahçe'nin gücüne kadar geldik. Ama aşk, elbet sadece Tanju'nun bildiği bir şey değil. Sessiz ve derinden gidenler de var.

Lig başlarken, gazeteler bu kez "Sosyete Güzeli" Çiğdem Kayalı'nın Mustafa Denizli'den hamile olduğunu yazdılar. Kadın yalanlamadı. Çocuk ta doğacak, şakası yok. Bizde sosyete'den kasıt, paralı zümre olsa gerek. Çünkü Türk'te aristokrasi yoktur, devletin başı dışında malum.

Deliye kırk kez deli derseniz deli olur, Mustafa da yakışıklı diye diye yakışıklı oldu. Elbet çirkin değildi, ama bayağı benimsedi yeni

Tanju, "Şekspiryen" üslubun egemen olduğu bir basın toplantısıyla Hülya'yı bıraktığını açıkladı. O'da O'nu bırakmış zaten. Hülya Avşar'ın ünü, hanımefendiliğinden falan kaynaklanmıyor ama bakın bu kez heriften daha efendi davrandı. Arkasından tek söz etmedi gazetecilere. Anılarını, lekesiz istedi. Ama beğenelim beğenmeyelim, Tanju Çolak, "basübadelmevt" ini iyi sahneledi. Resmen yeniden doğuyor. Hele, Galatasaray'a gol atmayı itiyat haline getirirse o zaman bayağı gırgır olur.

hüviyetini. Altay'da futbolcuyken pek düşleyemediği bir kozmosa el attı.

Aslında burada enteresan olan, kadınlarımızın mideleri. Yani zevk anlamında değil de, hazım anlamında. Maşallah, Tanju'nun da, Denizli'nin de eşleri, Odysseus'u sabırla bekleyen Penelop misali, hiç tınmıyorlar, "evimin erkeğidir"diye bağırlarına basıyor, demeç veriyorlar. Niye böyle kadınlar bize çatmaz yarabbi? En ufak bir hıyarlığımızda terkedilmişizdir hep, acımasızca. Öyle yazının başında söylediğimiz gibi herzaman şükretmedik te. Bakmayın, o, hava basmak içindi.

Ben, bu işlerde paranın belirli belirsiz, çok küçük, önemsenmeyecek bir rolü olduğunu zannediyorum, ama bir türlü tanımlıyamıyorum o rolü. Paranoyak falan diyeceksiniz ama...

Lig başladı. Uğurlu olsun. Profesyonel futbol ülkemize girmeden yerel ligler vardı. İstanbul'da üç büyükleri bazan Vefa, daha sonra biraz Adalet, ve daha sonra İstanbulspor zorladı. Ama o maçların da neticesi beş aşağı beş yukarı belliydi. Bir ölçüde, üç büyükler herhangi bir küçükle oynadılar mı, Harlem Globetrotters'ların turnelerinde seçtikleri "sparring-partner"lerle maç yapması gibi birşeydi bu. Üstelik, Globetrotters'ler, rakip takımı da Amerika'dan uçakla beraberlerinde getirirlerdi. Ve sürekli yenerlerdi o takımı tabii. Basket farkı az olduğu zaman, rakip takımı başarılı sayardık. O yaşta, o rakip takıma şaşardım, nasıl kabul ederler hep yenilmeyi, niye gelirler ta Amerika'dan hep yenilmek için diye. Dolar'ın büyük manevi gücünü anlamamıştım. Ama Türkler genelde anlamamıştı zaten. Biz rakip takıma gülerken madara oluyor diye, herhalde onlar da sırtımızdan para kazanıyorlar diye bize gülerlerdi. Ve herhalde onların eğlencesi daha somut ve süreli gerçeklere dayanıyordu.

Diyeceksiniz, gene üç büyükler kazanıyor genelde, büyük bir fark yok. Ama, o dönemde Anadolu, bir meçhuldu. Anadolu'yu tanımakta eminiz bir ölçüde futbolun da katkısı olmuştur. Sonuçta bir kent bir kenttir, semt değildir. Ve bir kenti ciddiye almak durumundasınız, ekonomisi, sosyal özellikleriyle. "Korkulu deplasman" lafı da bunu kanıtlıyor.

Dev bir fark, seyircinin tutumunda görülüyor tabii. Özellikle üç büyüklerin maçlarında "hooliganizm" dev boyutlara varıyor. Hayatlarını istedikleri şekilde -hepsinin birşeyler istediğini varsayarsak- sürdüremeyen insanlar, bunun acısını maçtan çıkarıyorlar. Bunu sadece yetersiz refah, veya kültür düzeyine bağlayamıyoruz, çünkü İngiltere'nin hali ortada. Sonuçta, holiganları eğitmek gibi sonucu belirsiz bir iş yerine tepeden inme polisiye tedbirlerin yeğ olduğunu düşünmekten alamıyor kendini insan. Çünkü gidişata dur denilemezse, bugün stad girişinde ele geçirilen bıçaklar, zincirler, sustalılar, bilmemneler yarın çaktırmadan tribünlere sızacak ve gidip birinin kafasında patlayacak, diğerinin ciğerini deşecek.

Özellikle üç büyüklerin maçlarında "hooliganizm" dev boyutlara varıyor. Hayatlarını istedikleri şekilde -hepsinin birşeyler istediğini varsayarsak- sürdüremeyen insanlar, bunun acısını maçtan çıkarıyorlar. Bunu sadece yetersiz refah, veya kültür düzeyine bağlayamıyoruz, çünkü İngiltere'nin hali ortada. Holiganları eğitmek gibi sonucu belirsiz bir iş yerine tepeden inme polisiye tedbirlerin yeğ olduğunu düşünmekten alamıyor kendini insan. Çünkü gidişata dur denilemezse, bugün stad girişinde ele geçirilen bıçaklar, zincirler, sustalılar, bilmemneler yarın çaktırmadan tribünlere sızacak ve gidip birinin kafasında patlayacak, diğerinin ciğerini deşecek.

Biz de, istediklerimizi yapamamanın acısını maç öncesi ve sonrası, biribirimizi, lig boyunca, kızdırarak, kısır ve sonugelmez analizlere girerek, lafı çok uzatarak çıkarıyoruz. Onlar stadda, biz gazete koridorlarında. ■

12 Eylül yargılansın

Sizi bir an önce haftalık görmek dileğiyle sözlerime başlıyayım. Evet artık Demokrat! güncelliği yakalamak, kavramak ve ona hükmetmek zoruna. Buna hepimizin ihtiyacı var.

Benim sizlere (nacizane) bir önerim olacak. Bu önerimin şu Ramsey Clark'tan mülhem olduğunu da itiraf etmeliyim. Geçmiş senelerde Avrupa'da "12 Eylül'ü yargılama toplantıları" falan olmuştu. Biz Türkiye'liler için pek fazla bir sonuç ifade etmese de güzel bir fikirdi. Bu muhtevada bir girişim için 1991 senesinin artık (yani...) uygun olduğunu düşünüyorum.

1. Böyle bir hareket bütün 12 Eylülzedeleri kapsamalı.

2. Oldukça meşru hareket etmeli.

3. Yargıç değil savcı olduğunu ilan etmeli.

4. Erken "seçim"e gidilirken, dikkati parlamento dışı muhalefete çekmeli.

5. Her politik aktörü kendisi hakkında konuşmaya zorlamalı.

6. Büyük, profesyonelce ve iddialı bir girişim olmalı.

7. Kafalara kazınacak kalıcı bir bildiri ile 12 Eylül günü bitmeli.

8. Solcular böyle şeylerde bir araya gelebiliyorlar artık. Ama hala (bence) birbirlerine karşı soğuk, sanki kerhen bir araya geliyormuş gibi ve sürekli ayrılmak için bahane arayan bir haleti ruhiye ile geliyorlar. Böyle bir girişimin ana sloganı "yaşasın mahkeme" olmalı. Herkes aynı şevk ve heyecanla çalışmalı.

9. Türkiye toplumu artık, 10 sene geçtikten sonra 12 Eylül ile (ve kendisiyle) hesaplaşmadan bir seçim yapamayacağını bilmeli.

Bir düşünmekte yarar var.. Başarılar, saygılar.■

Şerafettin Kuyucu İZMİR

"Gül" atıyorsunuz Sayın Zabçı

Sayın Zapçı, Demokrat'ın son sayısında, Divriği Şenliği ile ilgili ve bizden de sözeden yazınızı okuduk. Ama hangi birini düzeltelim yazdıklarınızın, pes!.. "Başında kavuğu, sırtında uzunca kaftanı ile tarihi giysili bir adam önde bir benzeri de arkada" koşmadılar. Arkadaki, öndekini hiddetle kovalamadı. İzleyenler bir tiyatro oyununun sokağa döküldüğünü sanmadılar, olayı keyifle "temaşa" etmediler. Oyun sırasında, iki oyuncunun kozlarını garip bir şekilde paylaşamamalarından kaynaklanmadı olay. Tiyatro topluluğu apar-topar ayrılmadı Divriği'den... Oyun, sizin deyiminizle "tedavülden" kalkmadı. Çünkü sizin sözünü ettiğiniz gibi bir olay olmadı. Madem ki Demokratsınız, bu satırları okumak, aynı sütünlarda yayınlamak durumundasınız, umudundayız.

Çok saygı duyduğumuz bir kişi tarafından, "Pir Sultan Abdal"ı, Divriği Şenliği'nde oynamamız önerildi. Bizim için de, Fatsa Şenliği gibi bir şenlik olmalıydı Divriği Şenliği. O nedenle kabul ettik. Dedikodularda olduğu gibi, ekonomik açıdan da hiç bir beklentimiz yoktu. Bu konuda hiç bir şey konuşmadan, otobüs kiralayıp, Divriği'ye gittik. Salon olarak gazino-pavyon salonu gösterildi. Sahne yoktu. Sayın belediye Başkanı geldi, kendisine nasıl bir sahne yapılması gerektiğini anlattık. Hemen belediye marangozlarını çağırttı. İşçiliğini onlarla birlikte yaparak, sahneyi kurduk.

Ve biz "Pir Sultan Abdal"ı oynadık. Ayakta alkışladılar bizi. Ertesi gün bizim oyundan önce, amatör bir tiyatronun etkinliği vardı. Şenliğe imzasını atan derneğin tiyatro kolu. Onun gösterisini izlemek için salona gittik. İzledik. Oyunda, daha önceleri bizim tiyatrodan dışlanmış biri de oynuyordu. Oyunun bir yerinde tuluat yaparak, Ankara Birlik Tiyatrosu çalışanlarına küfür etti. İşte "olay" burdan çıktı. Dernek başkanına bu onayı onaylayıp onaylamadığını sorduk. Kesinlikle onaylamadığını, oyunda böyle bir diyaloğun olmadığını söyledi, özür diledi. Biz de, bu denli sorumsuz ve densiz bir kişi ile birlikte olamayacağımızı söyleyerek ve o oyuncu (!)nun dışlanmasını istedik. "Hemen" dediler ve kendisini göndereceklerini söylediler. Ertesi gün oyunumuzu oynarken, derneğin muhalif grubu ile o oyuncunun terasta bira içip kahkahalar attığını gördük. Dernek yönetimine bunun bizi aşağılamak anlamına geldiğini, eğer o adamı hemen göndermezlerse, Divriği'den bizim gideceğimizi söyledik. "Pir Sultan Abdal"ı o güne kadar hep polisle, yasaklarla boğuşarak, oynamak için savaştık. İlk kez oynamayız diyorduk.

Apar-topar ayrılmadık Divriği'den. Saat 03'e değin, aklı selim sahibi birini bekledik. Ama otel-gazino-pavyon işletmecisi kovuyordu bizi otelden. Lumpenlerle tartışıyorduk. Üzerimize geliyorlardı. Dekorlarımızı, lumpenlerin tehdit ve küfürleri arasında yükleyip, otobüsle Divriği'den ayrıldık.

İşte "olay" bu Sayın Zapçı. Siz ister kabul edin, ister etmeyin bizler halkın sanatçılarıyız. Bu olaydan sonra tekrar Sivas'a ve çevresine gittik. Yakında Divriği yakınlarındaki Cüre köyünün meydanına sahne kurup, oyunumuzu orada sergileyeceğiz. bir şenlik organizasyonu değil ama oraya bekleriz sizi Sayın Zapçı.

Bir başka şenlikte buluşmak dileğiyle Sayın Zapçı, saygılar...

Ankara Birlik Tiyatrosu çalışanları adına
Zeki Göker

İKİNCİ BİR "İNKİLAP DAL OLAYI" YAŞANMAK ÜZERE..

En iyi dileklerimle ve dostlukla merhaba diyorum!

Ben şu an Buca cezaevinde bulunan Devrimci Yol davası hükümlüsüyüm. Daha önce kalmakta olduğum Nazilli Özel Tip Cezaevi'nden tedavi amacıyla buraya sevk edildim. Halk dilindeki adıyla gırtlak kanseriyim. Buraya geleli iki ayı geçkin bir zaman olduğu halde tedaviye çeşitli engellemeler olduğu için birkaç gün önce başlandı. Tedavi gördüğüm Radyasyon Onkolojisi Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Ayfer Haydaroğlu'na bu koşullarda hastalığımın tedavisinin mümkün olamayacağını ve hastahanede yatarak tedavi görmek istediğimi söylediğimde düşüncelerime katıldığını, hatta özel bakım ve gıda rejimi gerektiğini belirtti.

Ancak hastahanede mahkum koğuşu olmadığını, bu nedenle yatırma yetkisinin başhekimlikte olduğunu söyleyerek baş hekimliğe bu konuda yazı yazdı. Dekan Turan Örnek'te yatırmalarının mümkün olamayacağını, bu konuda Valiliğin talimatı olduğunu belirtip başka bir yere naklim konusunda cezaevine bir yazı yazdı. Bu konuda bir İnkilap Dal örneği yaşanması her zaman olası. Bulunduğumuz cezaevi koşullarına gelince, cezaevinin sağlık koşulları en sağlıklı insanı kısa sürede hasta edecek kadar olumsuz boyuttadır. 12 Eylül faşizminin zindancılık anlayışı bugün burada devam etmektedir.

Kısaca belirtmeye çalıştığım şu: Bu koşullarda tedavimin yapılmaya çalışılması birkaç iyi niyetli doktora rağmen mümkün olmayacaktır. Bu bakımsız ve olumsuz koşullarda hergün vücuduma yüklenen radyasyonun ağırlığına dayanacak gücüm yavaş yavaş tükenmekte.

Durumumu Demokrat!'ta haber şeklinde yayınlayabilirseniz çok önemli bir şey yapmış olacaksınız. Sağlık, güç ve başarı dileklerimle.... ■

Muharrem Eryaşar
Devrimci Yol Davası Tutsağı
Bölge Cezaevi EB.3 Buca/İZMİR

ŞARTLI TAHLİYEDE AYRIMCI UYGULAMA BİTSİN

Biz 146. madde ile yargılanmış ve onlarca yıl, baskı, işkence, terörle, her türlü pasifikasyon ve propaganda aracı ile, insanlık dışı uygulamalarla kimliksizleştirilmeye çalışılmasına rağmen, bunlara karşı direnmiş devrimciler olarak diyoruz ki;

İnsan hak ve özgürlüklerinin her geçen gün daha da çok gaspedildiği, baskı ve terörün arttırıldığı bir ortamda yaşıyoruz. Gün geçmiyor ki, yeni saldırılar, sorgusuz, sualsiz infazlar, işkence ve terör örnekleri yaşanmasın.

Şartlı tahliye uygulamasında da durum budur. Siyasi iktidarın istediği bu insanların, düşüncelerini ve hareketlerini bir yana bırakmaları ve polisin belirlediği çerçevede yaşamalarıdır. Bu çerçevenin dışına en küçük bir çıkışın bedeli ağırdır. Trafik suçu dışında her türlü suçun bedeli hapishane hücrelerinde 15-20 yıl tutulmak olacaktır. Burada "suç" denen şeye yüklenen anlam ise, tümüyle siyasi polisin takdirine bırakılmaktadır.

Siyasi tutsaklara karşı amansız ve koşullanmışlıklarla dolu olan polis açısından, belli yerlerde görünmek, yasal derneklere girmek bile suç kapsamına girmektedir. Kısacası, içeride "şartlı" olarak bırakılan siyasi tutuklular bu kez dışarıda, ya kendini vareden değerlerden, ilkelerden tümüyle uzaklaşmak, ya da yeniden cezaevlerine dönmek, öldürülmek tehditlerine göğüs germek zorunda bırakılmaktadırlar.

Öte yandan cezaevleri boşaltılmış da değildir. herşeyden önce 125. maddeden yargılanan arkadaşlarımız içeride bırakılmışlardır. 125. maddenin kapsam dışı bırakılması hukuksal nedenlere dayandırılamaz. Asıl neden siyasidir. Anayasa Mahkemesinin başvurusnda yer alan geçici 4. maddesinin "a" ve "b" bendinin iptal edilmesi yerine sadece 146. maddeden yargılananları serbet bırakma kararının gerçek nedeni de budur.

Sorumluluk sahibi her insanı her çevreyi sorunla ilgilenmeye, 125. maddeden yargılanan tüm arkadaşlarımızın serbest bırakılması yolunda çabaya ortak olmaya çağırıyoruz.

Ülkesine ve insanlarına yabancılaşmayan, yapabilecekleri şeyler olduğuna inanlar, sizlere sesleniyoruz:

"Şartlı Tahliye" adına salıverilen insanların suçlu olarak tanımlanmalarına, sürekli bir baskı, tehdit ve gözaltı ortamında yaşamaya zorlanmalarına, bütün bunlara rağmen hala pekçok insanın Kürt oldukları gerekçesiyle uygulamanın dışında bırakılmasına ve cezaevlerinde tutulmalarına karşı mücadele edelim.

Unutmayalım ki, bir toplumda baskı ve terör varsa, ayrımcılık, haksızlık varsa, sorumluları, herşeyden önce, o koşulları dolaylı ya da doğrudan kabullenenlerdir.

Sessizliğe, duyarsızlığa son!

İnsanları yıldırmayı sorunların arasında boğulması amaçlayan her türden uygulamaya karşı birlikte olalım.

125. maddeden yargılanan arkadaşlarımız da serbest bırakılmalı, her türden ayrımcılık son bulmalı

Terörle Mücadele Yasası tümden iptal edilmeli ve her türden anti demokratik uygulamalara son verilmelidir. ■

Bartın- Çanakkale- Gaziantep-Aydın cezaevlerinedn çıkan bir grup siyasi tutuklu

Pierre Clastres

DEVLETE KARŞI TOPLUM

Bu kitabında Clastres **"devletsiz olmak ya da olmamak"** sorunsalına yeni katkılarda bulunur; **"gelişimci"**tarih anlayışını yadsıyarak devletin toplumsal yaşam için zorunlu olmadığını göstermeye yönelir. Ona göre devletsiz yaşamak yalnızca mümkün değil, gereklidir de. Bundan hareketle, Batı kültürünün kendi gelişmesini temel alarak oluşturduğu **"devleti mutlaklaştırıcı, evrimci"** modeli tersyüz etmeyi dener ve ilkel toplumlara yeniden bakar. 20. yüzyılda da var olan bu toplumlar **"kuralsız ve kralsız"**; ihtiyaç kadar üretimin yapıldığı, **"kazananın ve kaybedenin olmadığı"** yarışsız toplumlardır... İktidar şeften topluma değil, toplumdan şefe doğrudur. İktidar olmaya yönelik **"çalışmak"** yerine tembellik" yeğlenmektedir... Bu niteliklerin karşıtlarını barındıran toplumlarda ise devlet görülür. Demek ki ders alması gereken birileri varsa, bunlar ilkeller değil, onlardan çok şey öğrenebilecek olan **"uygarlar"**dır.

Paul Feyerabend

ÖZGÜR BİR TOPLUMDA BİLİM

Paul Feyerabend, **Özgür Bir Toplumda Bilim**'de **"teorik anarşizm"**i bir yöntem olarak öneriyor. Batılı bilim adamlarının denetlenmeyen, ayrıcalıklı konumlarına karşı cüretkâr bir saldırıya girişerek **"uzman"**ın yüce otoritesinin gerçek demokrasiyle bağdaşmaz yanları üzerinde duruyor. Konumlarını ve cüzdanlarını sağlama almak için insan aklını belirli sınırlar içinde hapseden bilim adamlarının kendi kafalarına göre toplumu biçimlendirmelerine engel olmak gerektiğini savunuyor. Ve bütün yaşam/bilme biçimlerinin bir arada olduğu, hiçbirinin diğeri üzerinde üstünlük iddia etmediği özgür bir toplumu düşlüyor. Sıradan insanların bilimsel araştırmalardaki karar alma süreçlerine katılarak hakemlik yapabileceği özgür bir toplumu kuracak anlayışın, okullarda öğretilmediğini, böylesi bir toplumun, **"iktidar düşkünü aydınlar"**ca değil, yurttaşların kendi inisiyatifleriyle gerçekleşebileceğini belirtiyor.

Georges Duby

ŞÖVALYE, KADIN VE RAHİP

Feodal Fransa'da Evlilik

Ortaçağ'ın ilk yılları kentlerin/tarımın geliştiği, yolların yapıldığı, paranın dolaşıma girdiği, devletlerin kurulduğu... **"düzensiz"** yıllardır. Evlilik kurumu bu dönemde, **"düzen"**i sağlamak, din-dışı kişileri **"kutsal aile hücresi"** diye sunulan yere kapatarak denetlemek isteyen Kilise tarafından önerilmiştir. Duby bu kitabında, insanların çoğunun toplumun temelini oluşturduğunu düşündüğü **"kutsal"** aile ve evlilik kurumunun mülkiyet ve iktidara sahip olma tarihiyle paralel geliştiğini, hatta onun aracı olduğunu anlatıyor.

Georges Duby

ERKEK ORTAÇAĞ

Aşka Dair ve Diğer Denemeler

Annales Okulu'nun önde gelen temsilcilerinden olan kültür ve toplum tarihçisi Georges Duby, **"olay"**ları değil değişmez sanılan **"olgu"**ların geçirdiği değişikliği; geleneksel tarihin hiçbir zaman ilgilenmediği **"kaybedenlerin tarihi"**ni incelemesiyle tanınıyor. Bu kitabındaki kimi konular ise Ortaçağ'da erkek, aşk, acı, sapkınlık, saraylı aşkı ve bunların dolayımında kadın... Ortaçağ'da evliliğin serveti düzenlemek ve cinselliği kontrol etmek için organize edilen **"aşksız"** bir kurum olduğu, dönemin **"erkek"** karakteri, kadınların âşık olunamayacak kadar toplumsal hiyerarşinin altlarında yer alması, aşkın daha çok **"eşit erkekler"** arasında yaşanan bir duygu olduğu... Duby'nin incelediği bazı diğer konular.

Başmusahip Sok. 3/3 Cağaloğlu-İst.

ayrıntılar önemlidir!..

